

POLITIE EN GHB-PROBLEMATIEK OP HET PLATTELAND

TON NABBEN & DIRK J. KORF

Finaal rapport

i.o.v. Politie en Wetenschap

INHOUD

1. Intro	3
2. Drugs op het platteland	13
3. Vier 'brandhaarden'	21
4. Gebruikers, markt en criminaliteit	31
5. Twee verdiepingsgebieden	37
6. Casus Twentse platteland	43
7. Casus Friese platteland	71
8. Lessen uit de politiepraktijk	93
9. Slotbeschouwing	105
10. Aanbevelingen	113
Bijlage A: Kenmerken vier 'brandhaarden'	117
Bijlage B: Survey GHB-gebruikers	123
Bijlage C: APV, Victor, Victoria en Damocles	131
Bronnen	133

1

INTRO

GHB is een drug die recentelijk vooral lijkt aan te slaan op het platteland. Niet alleen de handel vormt een groeiend probleem, sinds een aantal jaren wordt de Nederlandse politie met name buiten de Randstad geconfronteerd met velerlei, deels zeer hardnekkige problemen als gevolg van GHB-gebruik. GHB is een narcosemiddel; dat verklaart ook de reputatie van 'rape drug'.¹ Gebruikers gaan vaak 'out' (raken in coma) en kunnen daarna verward en agressief zijn.² De onthoudingsverschijnselen bij GHB-verslaving zijn heftig.³ Rijden onder invloed van GHB leidt tot ernstige (fatale) verkeersongevallen.⁴

GHB (gamma-hydroxyboterzuur) werd vroeger gebruikt als narcosemiddel en als middel voor slaapstoornissen. GHB is een stof met een dempende werking (een downer). GHB komt op de markt als een heldere/lichtstroperige vloeistof en zit meestal in plastic buisjes van ongeveer 5 cm groot. Het buisje bevat meestal tussen de 3 en 4,5 ml vloeistof en bevat meestal 2 tot 3 gram GHB. Out gaan of bewusteloos raken kan al vanaf 3 gram. De zuiverheid kan echter variëren. Het drankje smaakt erg zout. GHB begint na 5 tot 30 minuten te werken. De effecten houden ongeveer 3 uur aan. Het effect van GHB kan per persoon sterk verschillen en is sterk afhankelijk van de dosis. Bij een kleine dosis voelt de gebruiker zich ontspannen en rustig. De effecten lijken op een alcoholroes maar het kan ook stimulerend werken. Soms treden hallucinaties op. Ongewenste effecten zijn: vergeetachtigheid, misselijkheid, overgeven en stuip trekkingen. Bij hoge dosissen kan een gebruiker overvallen worden door slaap. Het probleem bij GHB is dat de hoeveelheid die *prettige* effecten oplevert, heel dicht ligt bij de hoeveelheden waarbij *bewusteloosheid* kan optreden. Iemand neemt snel te veel.

De problematiek is verspreid over verschillende regio's, maar komt vaker voor in het Noorden, Oosten en Zuiden van Nederland en concentreert zich daar in bepaalde gebieden of kernen. De groeiende GHB-problematiek laat de politie niet onberoerd en verdient daarom serieuze aandacht. Dat gebeurt ook, maar het beeld is verbrokkeld en incompleet. Met name het waarom en hoe van de concentratie en hardnekkigheid van de GHB-problematiek in bepaalde rurale delen

¹ Deze reputatie is in de wetenschappelijke literatuur niet onomstreden (Németh, Kun & Demetrovics, 2010), maar dat zou mede kunnen komen omdat dit vaak moeilijk te bewijzen is (GHB verdwijnt vrij snel uit het lichaam; gebruikers/slachtoffers kunnen zich na een comateuze toestand niets van het voorval herinneren).

² Korf et al., 2014; Korf & Nabben (2014).

³ Dijkstra, Schellekens & de Jong (2014).

⁴ Al-Samarraie et al. (2010); Jones, Holmgren & Kugelberg (2007).

van Nederland is een nog weinig ontgonnen terrein. Om hier meer over te weten te komen hebben we in 2014 onderzoek gedaan, met als doel de GHB-problematiek in dergelijke 'brandhaarden' op het platteland grondig in kaart te brengen, met een scherp oog voor de politiepraktijk. Dit om antwoord te kunnen geven op vragen als: Waarom komt deze problematiek hier (en niet of veel minder elders) voor? Met welke specifieke problemen wordt de politie hier geconfronteerd? Welke aanpak en met welk effect is binnen de politiepraktijk (openbare orde, handhaving en opsporing) ingezet? En hoe kan de aanpak verbeterd worden?

Ontwikkeling en omvang landelijke GHB-problematiek

Het afgelopen decennium heeft GHB zich verspreid van het grootstedelijke uitgaansleven in de Randstad naar gebruikersgroepen op het platteland, waar het gebruik ook of vooral buiten de context van het uitgaansleven plaatsvindt.⁵ Volgens het laatste Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik hebben naar schatting 144.000 personen in de leeftijd 15 t/m 64 jaar wel eens GHB gebruikt, waarvan ca. 22.000 (95% marge 12.000-43.000) in de afgelopen maand.⁶ Deze cijfers dateren van vier jaar geleden; het is niet onaannemelijk dat het aantal GHB-gebruikers sindsdien is gestegen. Gebruik van GHB brengt in toenemende mate gezondheidsproblemen met zich mee, maar evenzeer problemen op het terrein van openbare orde en veiligheid. We noemen een paar cijfers.

- Het aantal cliënten in de (ambulante) verslavingszorg met GHB als primair probleem steeg van 63 in 2007 naar 799 in 2012. Samen met de cliënten met GHB als secundaire problematiek ging het in 2012 om bijna 1.000 personen.⁷
- GHB speelt een rol bij ongeveer één op de vijf drugsincidenten waar ambulancediensten, SEH-afdelingen van ziekenhuizen, EHBO-posten op feesten en politieartsen mee te maken krijgen.⁸ In de periode 2009-2011 betrof het in totaal ruim 1.800 GHB-gerelateerde incidenten.⁹ En in het jaar 2012 om 700.¹⁰ Let wel: deze cijfers hebben betrekking op een aantal regio's en zijn dus niet landelijk dekkend (behalve voor EHBO-posten op feesten).

⁵ Korf et al. (2002); Nabben (2010); Doekhie, Nabben & Korf (2010).

⁶ van Rooij *et al.*, 2011.

⁷ IVZ (2013).

⁸ Vogels & Croes (2012).

⁹ Hiervan 1.251 met GHB als enige drug, plus 556 met GHB in combinatie met een of meer andere drugs. De Monitor Drugsincidenten is gebaseerd op een landelijke steekproef van door ambulancediensten, SEH-afdelingen van ziekenhuizen, EHBO-posten op feesten en politieartsen geregistreerde drugsincidenten. Omdat in 2011 meer instellingen meededen dan in 2009 kunnen geen uitspraken gedaan worden over cijfermatige trends in deze periode.

¹⁰ In 472 gevallen was GHB de enige gebruikte drug (Vogels & Croes, 2013).

- Bij 3 van de 14 drugsincidenten met een dodelijke afloop in 2011 was GHB gebruikt.¹¹ In 2012 was een overdosis GHB de oorzaak in 2 van de 20 gemelde incidenten met dodelijke afloop.¹²
- Tussen 2003 en 2009 verzesvoudigde het aantal GHB-gebruikers dat na een ongeval, geweld of automutilatie is behandeld op een SEH-afdeling tot ongeveer 1.200 per jaar.¹³ Ruim 40% van de behandelde slachtoffers was er zo slecht aan toe dat ziekenhuisopname nodig was en de helft daarvan werd naar de intensive care verwezen.
- In 2009 werd door het NFI in 750 bloedmonsters van verkeersdeelnemers drugs aangetoond; in bijna een kwart (23%) daarvan ging het om GHB.¹⁴

Wetgeving: van softdrug naar harddrug

In 2002 werd GHB geplaatst op Lijst II ('softdrugs') van de Opiumwet. In 2011 pleitte het Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs (CAM) voor maatregelen die het gebruik van GHB als genotmiddel ontmoedigen, vanwege de toename in het gebruik, het matig tot grote risico op verslaving en de gevolgen voor de gezondheid van de gebruiker. Ook verkeersongevallen onder invloed van GHB en signalen over toegenomen openbare ordeproblematiek, waaronder aan GHB-verslaafde veelplegers, baarde het CAM zorgen.¹⁵ Op 9 mei 2012 werd GHB verplaatst naar Lijst I ('harddrugs') van de Opiumwet.

GHB-problematiek en de politiepraktijk

Uit een eerste landelijke inventarisatie onder politiemedewerkers en forensisch-artsen blijkt dat GHB-calamiteiten veel politiecapaciteit vergen.¹⁶ Ook als het niet gaat om strafbare gedragingen, komt er in de praktijk veel op het bordje van de politie omdat zij 24 uur per dag beschikbaar is en vaak als eerste wordt gebeld. De politie wordt geconfronteerd met verschillende vormen van problematisch GHB-gebruik. GHB-gebruik kan *medisch* gezien problematisch zijn, zoals in het geval van onthoudingsverschijnselen bij verslaving aan het middel of wanneer een gebruiker door een te hoge dosering GHB (al dan niet in combinatie met het gebruik van alcohol of andere drugs) het bewustzijn verliest. Ook al gaat het hierbij als zodanig om medische problemen, toch kunnen deze, direct of indirect, problemen voor de politie met zich meebrengen. Wat betreft bewustzijnsverlies manifesteert zich dit op drie manieren: de directe hulpverlening (welke hulpdienst is er als eerste bij?); eventuele overlast door en/of agressie van omstanders; en geagiteerd gedrag als de gebruiker weer bij bewustzijn komt. Ook wat betreft de onthou-

¹¹ Vogels & Croes (2012).

¹² Vogels & Croes (2013).

¹³ Stolte (2009).

¹⁴ Kuiken (2010).

¹⁵ CAM (2011).

¹⁶ Korf, Nabben & Pronk (2012).

dingsverschijnselen kan de politie te maken krijgen met gedragsproblemen van de gebruiker (agressie, verwardheid) en die kunnen aanleiding voor hun omgeving (familie, bureu) zijn om de politie in te schakelen. Al deze problemen kunnen we typeren als *problematisch gedrag*, met name in de sfeer van openbare orde en handhaving.

Daarnaast stelt de groeiende GHB-problematiek de politie voor uitdagingen in de opsporing, zoals: vermenging met handel in andere drugs, grensoverschrijdende handel, links met andere vormen van criminaliteit en daarmee andere rechedomeinen.

De uiteenlopende aan GHB-gebruik gerelateerde problemen doen zich voor buiten, maar ook binnen het politiebureau. Uit de eerdergenoemde landelijke inventarisatie blijkt dat het buiten het bureau vertoonde problematisch gedrag voor de politie aanleiding kan zijn om iemand mee te nemen naar het bureau; er worden onder invloed van GHB verkerende verdachten op heterdaad betrapt bij het plegen van een strafbaar feit en meegenomen naar het politiebureau; arrestanten vertonen op het bureau ontweningsverschijnselen etc. De politie weet zich niet altijd goed raad hoe om te gaan met verdachten/arrestanten die onder invloed zijn van GHB, c.q. zware ontweningsverschijnselen vertonen. Weliswaar is er de "Werkinstructie Insluiting GHB-verslaafden", maar dit lost niet alle problemen op. Al was het maar omdat de politie hierbij ook afhankelijk is van medewerking van andere instanties (ketenpartners).

Van de problematische GHB-gebruikers waar de politie mee te maken krijgt, komen er volgens de meest recente schatting (over 2011) jaarlijks ruim 400 eenmaal of vaker in een politiecel terecht en de aantallen nemen toe.¹⁷ De vier belangrijkste typen problematische GHB-gebruikers waarmee de politie in aanraking komt, zijn:

- (1) *Klassieke verslaafden* zijn vaak polydruggebruikers met multiple problematiek (dak- of thuisloos, psychiatrische problemen). Deze groep wordt verspreid over het hele land, meestal in (meer) stedelijke gebieden, aangetroffen.
- (2) *Stratjongeren* vormen de jongste groep van tieners en oudere jongeren. Dit type vormt de meerderheid in plattelandsdorpen en delen van sommige provincies (Overijssel, Gelderland, Brabant, Zuid-Holland en Zeeland).
- (3) *Uitgaanders* worden vooral aangetroffen in stedelijke delen van de provincies Overijssel, Gelderland, Noord-Holland en Limburg.
- (4) *Thuisgebruikers*, ten slotte, worden (vrijwel) uitsluitend in delen van de noordelijke en oostelijke provincies door de politie gesignaleerd.

Sommige typen problematische GHB-gebruikers komen verspreid over het land voor en vaak worden binnen een regio meerdere typen gesignaleerd, maar opvallend is de soms sterke regionale variatie binnen een provincie, zelfs tussen dorpen en steden die dicht bij elkaar liggen.

¹⁷ In 2010 ging het om 320 unieke personen (420 gevallen), in 2011 om 420 unieke personen (570 gevallen).

Ook de problematiek waarmee de politie zich geconfronteerd ziet verschilt per regio. In de ene regio gaat het vooral om gezondheidsproblemen (GHB-gebruikers die onwel worden), in de andere regio meer om overlast en soms ook om hardnekkige recidivisten (draaideurklanten van zowel politie als verslavingszorg). Tevens blijken er regionale verschillen in de mate en kwaliteit van samenwerking met andere partijen en medische voorzieningen voor problematische GHB-gebruikers in bewaring.

Verdiepend onderzoek naar GHB-problematiek op het platteland

Landelijk heeft GHB-gebruik de laatste jaren geleid tot toenemende problematiek op het gebied van volksgezondheid in termen van ongevallen en verslaving. Deze problemen komen mede op het bordje van de politie. Meer specifiek wordt de Nederlandse politie in toenemende mate geconfronteerd met openbare orde, veiligheids-, criminaliteits- en handhavingsproblemen.

Hoewel gesproken kan worden van een groeiend landelijk probleem, is er sprake van een forse regionale variatie in omvang en aard. Dat blijkt uit zowel de cijfers van de verslavingszorg als onze eerdere inventarisatie bij de politie. Niet alleen zijn er verschillen tussen provincies, er is binnen provincies soms ook een opmerkelijke concentratie in bepaalde, relatief kleine geografische gebieden. Dat wijst erop dat de GHB-markt een sterk lokaal karakter heeft – althans in rurale delen van Nederland, want juist daar zien we de meest opvallende ‘brandhaarden’.

Haast onvermijdelijk dringt zich de vraag op hoe deze regionale verschillen verklaard kunnen worden. Hebben de ‘brandhaarden’ specifieke kenmerken? Zijn deze te vertalen in gemeenschappelijke oorzakelijke en/of risico-verhogende factoren? In principe zijn bij deze factoren drie niveaus te onderscheiden.

Ten eerste is er de *aanbodzijde* van de GHB-markt. Wordt de GHB lokaal geproduceerd, wordt het gezamenlijk ingekocht, via internet besteld, etc.? Hoe zit het met de beschikbaarheid voor gebruikers, bijv. in termen van kosten en toegankelijkheid tot *suppliers*? Gaat het om gesloten of meer open (netwerken van) aanbieders?

Ten tweede is er de *vraagzijde*. Uitgaand van de theorie van Zinberg is bij (de populariteit van) drugsgebruik sprake van een samenspel tussen drug, set en setting.¹⁸ ‘Drug’ heeft betrekking op de specifieke eigenschappen van een drug (waaronder verslavingsrisico) en de geapprecieerde effecten (bijv. verdovend of opwekkend). Bij ‘set’ gaat het om kenmerken van de gebruikers (o.a. leeftijd, geslacht, etniciteit, opleiding, werkend/werkloos, vrijetijdsbesteding, solisten vs. *socializers*, motieven voor gebruik). ‘Setting’ slaat op de fysieke en sociale omgeving waarbinnen het gebruik plaatsvindt. Vormen de ‘brandhaarden’ gesloten of open gemeenschappen (m.a.w. vormen zij een voedingsbodem voor verspreiding), zijn er bepaalde jongerenculturen (bijv. rondhangen op straat) en/of gebruikstradities (bijv. dronkenschap)?

¹⁸ Zinberg (1984).

Het derde niveau heeft betrekking op de *politie*. Hoe ziet de aanpak door de politie er in de praktijk uit, in preventieve zin en bij probleemgevallen en incidenten? Welke strategieën en tactieken worden ingezet – en werken die? Wie zijn samenwerkingspartners en hoe verloopt de samenwerking? Heeft de politie genoeg capaciteit? Hoe is het draagvlak bij de bevolking?

Empirisch gefundeerde kennis van en inzicht in deze factoren kan vervolgens bijdragen aan een effectievere aanpak van de bestaande problematiek in deze en soortgelijke gebieden, alsmede in bredere zin aan een probleem-voorkomende, preventieve en proactieve aanpak.

Doel en vraagstellingen

Het doel van dit onderzoek is driedelig: (a) vergroten van de kennis van en het inzicht in de aard en achtergronden van de GHB-problematiek waarmee de Nederlandse politie in rurale ‘brandhaarden’ geconfronteerd wordt; (b) systematisch en concreet beschrijven van de wijze waarop de politie (en haar partners) deze problematiek aanpakt; en (c) het bieden van aanknopingspunten voor een effectieve *practice-based* aanpak.

Het doel laat zich vertalen in de volgende vraagstellingen:

- (1) Hoe ziet de GHB-problematiek in ‘brandhaarden’ op het platteland eruit in termen van markt, gebruikersprofiel en gebruikspatronen?
- (2) Waarom komt deze problematiek in deze ‘brandhaarden’ veel meer voor dan in andere rurale delen van Nederland? Wat zijn de risico-, c.q. criminogene factoren?
- (3) Met welke specifieke problemen wordt de politie in deze gebieden geconfronteerd? Hoe en met welk effect is en wordt daar in de politiepraktijk op gereageerd?
- (4) Welke aanknopingspunten zijn er voor een effectieve *practice-based* aanpak (openbare orde, handhaving en opsporing)?

Opzet van het onderzoek

In dit onderzoek hebben we een combinatie van methoden toegepast (triangulatie). Centraal stond een etnografische benadering, dat wil zeggen een focus op ‘mensen van vlees en bloed’¹⁹ en zo dicht mogelijk bij de lokale problematiek en bij de alledaagse politiepraktijk. Eerst zijn vier rurale ‘brandhaarden’ geselecteerd, d.w.z. kernen of gebieden buiten de Randstad waar opvallend veel GHB-problematiek wordt gesignaleerd. Aansluitend is in elk gebied een focusgroep-interview gehouden met sleutelpersonen. Daarna vond verdieping plaats in twee van deze gebieden. Ten slotte zijn de resultaten van deze verdieping in een feedbackmeeting besproken met en becommentarieerd door politiemensen uit de ‘brandhaarden’, met als voornaamste doel om te komen tot aanknopingspunten voor een effectieve aanpak.

¹⁹ Kleemans, Korf & Staring (2008).

In het onderstaande overzicht is weergegeven welke methoden zijn toegepast voor de beantwoorden van welke onderzoeksvragen.

Onderzoeksvraag Methode	Beeld problematiek	Risico-/criminogene factoren	Politiepraktijk	Effectieve aanpak
Deskresearch	X	X		
Focusgroep	X	X	X	
Veldonderzoek	X	X	X	
Casuïstiek			X	X
Feedback meeting		X		X

Deskresearch

Literatuurstudie naar drugshandel en drugsgebruik, in het bijzonder GHB, in rurale gebieden. Verzamelen en analyseren van karakteristieken van vier 'brandhaarden' (o.a. demografisch, sociaaleconomisch, geografisch), rapportages, nota's, politiedata et cetera over de (aanpak van) GHB-problematiek.

Focusgroep interviews

In elk van de vier gebieden is een focusgroep interview gehouden (5-6 sleutelpersonen per gebied). De deelnemers dienden goed zicht te hebben op (aspecten van) de lokale GHB-problematiek en tevens in staat te zijn om deze op grond van hun kennis en/of ervaring te positioneren ten opzichte van andere rurale gebieden (overeenkomsten, verschillen, verklaringen). Naast politiemensen bestond elke focusgroep uit één of twee andere professionals (bijv. jongerenwerkers, verslavingszorg) en soms ook een 'leken-expert' (bijv. ouders van GHB-gebruikers).

Veldonderzoek

In twee van deze gebieden werd verdiepend veldonderzoek gedaan. Dit bestond uit (1) participerende observatie op ontmoetingsplekken van gebruikers (straat, thuis, keten) en informele gesprekken met gebruikers; (2) een korte survey met gebruikers; en (3) diepte-interviews (met topic-lijst) met GHB-gebruikers en dealers, politiemensen en anderen die beroepshalve of anderszins goed op de hoogte waren van het gebruik en de markt. Doel hiervan was om diepgaand (de ontwikkelingen in) het GHB-gebruik, de (perceptie van de) hieraan gerelateerde problematiek en de GHB-handel in kaart te brengen. Is de gebruikerspopulatie tamelijk homogeen of juist heterogeen van samenstelling (bijv. demografisch, leefstijl, criminaliteit, gebruikspatroon, motieven voor gebruik)? Is er sprake van hechte gebruikersgroepen of lossere verbanden en ook solisten? En hoe is de aanbodzijde georganiseerd en waar vindt de handel plaats? (Maken ge-

bruikers hun eigen GHB? Bestellen zij via Internet? Zijn er lokale distributienetwerken of komt en/of gaat er ook GHB naar omliggende gemeenten? Wordt de aanbodzijde gekenmerkt door op winst gerichte dealers, wellicht echte *'pushers'*, of vooral door *'social dealers'*?)

Casuïstiek

In dezelfde twee gebieden is aan de hand van concrete, geanonimiseerde casus (individuele probleemgevallen, groepsgedrag, incidenten) de politiepraktijk beschreven en geëvalueerd. Hoe werd de casus aangepakt, wat werkte wel en wat niet, is er hiervan geleerd, wat kan nog verbeterd worden en wat zijn hierbij de knelpunten? Uit de concrete casuïstiek en praktijkreflecties zijn aanknopingspunten afgeleid voor een effectieve *practice-based* aanpak (do's & don'ts).

Feedback-meeting

Afsluitend vond ter validering van de onderzoeksresultaten meeting plaats met politiemensen uit de 'brandhaarden'. Eerst werden in een notendop de bevindingen gepresenteerd wat betreft de tweede onderzoeksvraag (verklaringen voor meer GHB-problematiek dan in andere rurale gebieden; risico-/criminogene factoren) en gaven de deelnemers hierop hun feedback (bevestigend, corrigerend of verwerpend). Vervolgens werden de bevindingen uit het casuïstiek-deel gepresenteerd en bediscussieerd. Doel hiervan was om basis van consensus te komen tot een aantal concrete voor de politiepraktijk relevante aanknopingspunten voor een effectieve *practice-based* aanpak van de GHB-problematiek.

Opbouw

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van wat er tot nu bekend is over drugsgebruik op het platteland, zowel specifiek de aard en omvang van GHB-gebruik als meer algemeen over drugsgebruik en -handel in internationaal perspectief. Hoofdstuk 3 behelst een verkenning van vier 'brandhaarden' van GHB op het platteland, mede aan de hand van de bevindingen van de focusgroep-interviews. Vervolgens wordt in hoofdstuk 4 op basis van een survey onder ervaren GHB-gebruikers op het platteland een profiel geschetst van gebruikers, de GHB-markt (op consumentenniveau) en de mate waarin en de reden waarom zij in contact komen met de politie. Daarna (hoofdstuk 5) zoomen we op twee van de vier 'brandhaarden' die werden geselecteerd voor verdiepend onderzoek. De keuze van deze twee wordt toegelicht en de beide gebieden worden (in aanvulling op hoofdstuk 3) meer ingekleurd. Aansluitend wordt uitgebreid ingegaan op (de ontwikkeling van) de GHB-problematiek en de aanpak hiervan, in het bijzonder vanuit het perspectief van de politie, in elk van de twee verdiepingsgebieden (respectievelijk hoofdstuk 6 en 7). Daarna (hoofdstuk 8) wordt, mede op basis van de feedbackmeeting, beschreven welke lessen voor de politiepraktijk getrokken kunnen worden en welke aanknopingspunten er zijn voor een effectieve *practice-based* aanpak van GHB-problematiek op het platteland. Ten slotte

(hoofdstuk 9) worden de belangrijkste bevindingen samengevat en conclusies geformuleerd, gevolgd door enkele aanbevelingen (hoofdstuk 10).

2

DRUGS OP HET PLATTELAND

Bij drugsgebruik gaat de aandacht doorgaans vooral uit naar stedelijke gebieden en niet naar het platteland. Dat is niet zo verwonderlijk, want in steden zijn traditioneel veel meer drugsgebruikers dan in dorpen. Ook al zijn er tegenwoordig in absolute aantallen nog steeds veel minder drugsgebruikers op het Nederlandse platteland, in relatieve zin (het percentage gebruikers in de bevolking) zijn de verschillen in de afgelopen decennia kleiner geworden. In dit hoofdstuk schetsen we eerst in grote lijnen de cijfers over drugsgebruik in Nederland en hoe de stedelijke cijfers zich verhouden tot die op het platteland. Daarbij bespreken we ook in een notendop enkele algemene kenmerken van het Nederlandse platteland en zoomen we in op veranderingen die ertoe hebben bijgedragen dat jongeren en jongvolwassenen van het platteland tegenwoordig gemakkelijker dan voorheen in aanraking kunnen komen met drugs. Vervolgens kijken we meer specifiek naar GHB-gebruik – in Nederland en het buitenland. Aansluitend verbreden we de focus naar factoren die uit internationaal onderzoek naar voren komen als verklaring voor toenemend drugsgebruik op het platteland.

Drugsgebruik in Nederland: grote stad en platteland

De laatste landelijke cijfers over drugsgebruik onder de algemene bevolking van Nederland (15 tot en met 64 jaar) dateren alweer van 2009. Ongeveer een kwart (25.7%) had ooit wel eens cannabis en 8.6% wel eens harddrugs gebruikt. Het recente gebruik (laatste 12 maanden) lag op 7.0% voor cannabis en 2.2% voor harddrugs. Voor actueel gebruik (laatste maand) was dit respectievelijk 4.2% en 0.9%. Het percentage recente en huidige cannabisgebruikers lag in zeer dicht bevolkte gebieden twee tot drie keer zo hoog als op het platteland. Hetzelfde gold voor het percentage recente harddrugsgebruikers. Voor zowel cannabis als harddrugs was er geen significant verschil tussen het platteland en kleinere steden.²⁰

Per hoofd van de bevolking waren er dus in 2009 in de stad nog altijd meer drugsgebruikers dan op het platteland. Maar de verschillen zijn in de loop der tijd wel kleiner geworden. Dat is goed te zien aan de cijfers over cannabisgebruik sinds de jaren zeventig. Eerst kwamen die van middelgrote steden dichterbij de grote steden, daarna volgden kleinere steden en ten

²⁰ Van Rooij et al. (2011). Huidig gebruik van harddrugs was te laag voor statistische vergelijkingen.

slotte, vanaf de jaren negentig, dorpen.²¹ Voor harddrugs is er niet zo'n lange tijdreeks,²² maar kwalitatief trendonderzoek laat zien dat harddrugsgebruik in de stad en op het platteland de laatste jaren meer naar elkaar zijn toegegroeid en dat ook op het platteland jongeren en jongvolwassenen die drugs willen gebruiken daar niet al te moeilijk aan kunnen komen; cannabis en ecstasy kosten er ongeveer evenveel als in de Randstad en amfetamine is er zelfs vaak beduidend goedkoper.²³

Leven op het platteland in Nederland

Met 'De Dorpenmonitor' brengt het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) regelmatig ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners in kaart. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen grote afgelegen dorpen en kleine afgelegen dorpen. Uit de laatste Dorpenmonitor komen de volgende kenmerken van dorpen/dorpsbewoners naar voren.²⁴

Op *sociaaleconomisch* gebied doen de kleine afgelegen dorpen (met in totaal ca. 2 miljoen inwoners) het over het algemeen beter dan steden, maar minder goed dan grote en kleine dorpen nabij steden. Dorpsbewoners zijn vaker laagopgeleid, maar minder vaak werkloos en zij hebben een hoger besteedbaar inkomen dan stedelingen. Ook zijn er minder voortijdige schoolverlaters. Afgelegen dorpen in krimpgemeenten zien er wat somberder uit. Hoogopgeleide, kansrijke jongeren vertrekken, terwijl de minder ambitieuze jongeren blijven hangen.

Dorpsbewoners hebben minder *overlast* van verkeer, geluid, stank, verloedering en criminaliteit. Groepen jongeren zorgen in dorpen voor de meeste overlast, maar dat is nog altijd veel minder dan in steden.

Voor het *voorzieningenaanbod* moeten mensen in kleine dorpen over het algemeen verder reizen om bijvoorbeeld hun dagelijkse boodschappen te doen. De trend laat zien dat deze afstand steeds groter wordt. De verschillen tussen steden en grote dorpen in afstand tot voorzieningen zijn niet zo groot. Om de grotere afstanden te bereizen is vrijwel iedereen op het platteland in het bezit van een of meerdere auto('s). Het openbaar vervoer laat vaak te wensen over.

Sociaal-cultureel zijn de dorpen nabij een stad sterk verstedelijkt en de bewoners verschillen nog maar weinig van de stedelingen. In afgelegen dorpen zijn meer aspecten van de plattelandscultuur zichtbaar. Deze dorpsbewoners hebben vaker goed contact met hun burens, zijn betrokken bij lokale tradities, spreken lokale dialecten, zetten zich vaker in als vrijwilliger en voelen zich verantwoordelijk voor de lokale leefbaarheid. Kleine afgelegen dorpen bestaan van oudsher uit hechte gemeenschappen die elkaar goed in de gaten houden. Op het platteland wonen meer gezinnen, ouderen en gelovigen; mensen die sowieso meer lokale samenhang ervaren. Toch neemt de sociale samenhang wel langzaam af, met name in dorpen nabij de stad.

²¹ Korf (2006). Ook de officiële criminaliteitscijfers (per capita) op het platteland zijn in de afgelopen jaren steeds dichterbij de stad gekomen van die in de stad (Van der Laan et al., 2010).

²² Het aantal harddrugsgebruikers is veel kleiner dan het aantal cannabisgebruikers. Bovendien kwamen er in de loop der jaren andere harddrugs op de markt (bij). Dat bemoeilijkt een goede vergelijking door de tijd heen.

²³ Nabben et al. (2007b); Doekhie et al. (2010).

²⁴ Steenbekkers & Vermij (2013).

Drugsgebruik op het platteland is geen nieuw verschijnsel, maar er is lange tijd weinig onderzoek naar gedaan.²⁵ Anders ligt het voor de zogenoemde 'keten' (ook wel: 'hokken, 'schuurtjes', 'barretjes'), een fenomeen dat zich manifesteert vooral op het platteland. Daar kunnen jongeren zich min of meer onttrekken aan de van oudsher sterk aanwezige sociale controle door volwassenen. Wat betreft middelengebruik gaat het hier vooral om alcohol.²⁶ Drugsgebruik komt voor, maar is eerder uitzondering dan regel. Het is niet ongewoon dat de jongeren hier zelf sancties zetten op drugsgebruik en dat wie toch gebruikt de toegang tot de keet wordt ontzegd.²⁷

Enkele jaren geleden was er veel media-aandacht voor cocaïnegebruik in (voormalige) vissersdorpen. In *Coke bij de vis* wordt dit fenomeen kritisch bekeken. Dorpen als Volendam en Urk zijn aantrekkelijke doelwitten voor de media. De berichtgeving levert al snel een stereotiep, generaliserend beeld op, alsof 'de hele vissersjeugd' cocaïne zou gebruiken. Dat is sterk overdreven. We spelen er tegenwoordig factoren die drugsgebruik bevorderen. Om te beginnen hebben we te maken met een toegenomen mobiliteit van de jeugd. Doordat de stad gemakkelijker bereikbaar is en ook steeds meer jongeren gaan studeren, komen ze eerder in aanraking met drugs. Ten tweede is het lokale uitgaansgedrag drastisch veranderd. In de vissersdorpen zelf zijn nu discotheken. Daar wordt van alles gedraaid, ook muziek die een deel van het dorpspubliek zelf kent van grote landelijke party's en festivals (een ander aspect van de toegenomen mobiliteit). Jongeren zitten in het weekend massaal in de kroeg, of in clandestiene barretjes, schuurtjes en keten. In het verlengde hiervan is er – ten derde – de functionaliteit van cocaïne in combinatie met alcohol. Wie snuift bij het drinken, of drinkt met het snuiven, kan langer doorgaan. Alcohol compenseert de stimulerende werking van coke. En als je al een flinke slok op hebt, voel je je met coke weer nuchterder.²⁸ Deze drie factoren zijn geen exclusieve kenmerken van maritieme gemeenschappen en kunnen in principe net zo goed gelden voor andere plattelandsgebieden met toegenomen drugsgebruik, bijvoorbeeld 'gewone' boerendorpen – ook al trekken die minder media-aandacht.²⁹

GHB-gebruik in Nederland en andere landen

Volgens het eerdergenoemde landelijke onderzoek onder de algemene bevolking (15-64 jaar) had 1.3% ooit wel eens GHB gebruik, 0.4% in het afgelopen jaar en 0.2% in de afgelopen maand.

²⁵ Tot de uitzonderingen behoort o.a. Korf et al. (1989).

²⁶ Alcoholgebruik lijkt sowieso een grotere rol te spelen bij het uitgaan in rurale gebieden en is er tegelijkertijd minder gebonden aan het weekend (Doekhie et al., 2010). Schadelijk alcoholgebruik komt vaker voor bij jongens op het platteland dan bij jongens in de stad (Van Hasselt et al., 2010).

²⁷ Dohmen & Compagne (2007); Van Diepen, (2007); Herink (2007); Korte (2007); Nabben et al. (2007); Mulder (2005); Waardenburg et. al. (2006).

²⁸ Korf (2010). Let wel: gecombineerd gebruik kan ook fors uit de hand lopen, met agressie, verwardheid, verslaving, et cetera.

²⁹ Zie bijvoorbeeld De Jong (2014).

Alleen voor het ooit-gebruik waren er statistisch significante verschillen naar urbanisatiegraad: meer in de dichtstbevolkte gebied dan in de rest van het land.³⁰ De Nationale Drugs Monitor 2013/2014, waarin een veelheid aan cijfers en onderzoeksresultaten wordt samengebracht, geeft een prachtig overzicht van meer actuele informatie over o.a. GHB.³¹ Puntsgewijs is over GHB tot nu toe bekend:

- Er zijn meer mannelijke dan vrouwelijke GHB-gebruikers.
- In de algemene bevolking is het ooit-gebruik het hoogst in de leeftijdscategorie 25-44 jaar.
- Van de middelbare scholieren (12-18 jaar) heeft 0.5% wel eens GHB gebruikt.
- Probleemjongeren (in de jeugdzorg, in justitiële inrichtingen of thuis-/dakloos) zijn veel vaker GHB-gebruikers dan hun leeftijdsgenoten. (Maar het gaat wel om een kleine minderheid; gebruik van andere middelen scoort veel hoger).
- Onder bezoekers van party's, clubs, raves en festivals ligt het GHB-gebruik veel hoger dan onder jongeren en jongvolwassenen in het algemeen. Zij nemen GHB overigens vaak thuis (al dan niet vóór of na het uitgaan).
- Recent en huidig GHB-gebruik is binnen deze groep van uitgaanders het hoogst in de regio's Oost (Overijssel en Gelderland) en Zuid (Noord-Brabant, Limburg en Zeeland).
- Tegenwoordig melden in het hele land GHB-gebruikers zich bij de verslavingszorg, maar er zijn nog steeds uitschieters – vooral in rurale gebieden.

GHB-gebruik komt ook buiten Nederland voor, maar over het algemeen is daar weinig over bekend. Kort samengevat meldt de Nationale Drugs Monitor 2013/2014 hierover:

- In andere Europese landen ligt het ooit-gebruik onder middelbare scholieren in de leeftijd 15-16 jaar meestal rond of onder 1%, net als in Nederland.
- De meeste landen hebben geen cijfers over GHB-gebruik in de algemene bevolking. Zijn die er wel (Verenigd Koninkrijk, Australië), dan zijn ze (iets) lager dan in Nederland.
- Ook in andere landen lijkt GHB-gebruik vaker voor te komen onder uitgaanders dan onder leeftijdsgenoten in de algemene bevolking.
- In een niet-representatieve internationale online survey onder uitgaanders stond GHB alleen in Nederland in de top 20 van meest gebruikt drugs.

Ruraal drugsgebruik internationaal bekeken

De internationale wetenschappelijke literatuur over drugsgebruik in rurale gebieden heeft vaak betrekking op de Verenigde Staten. Amerikaanse studies wijzen uit dat het gebruik van zowel legale als illegale middelen onder jongeren en jongvolwassenen in de stad en op het platteland

³⁰ Van Rooij et al. (2011). Recent en huidig gebruik van harddrugs was te laag voor statistische vergelijkingen.

³¹ NDM (2014).

vanaf het midden van de jaren zeventig naar elkaar is toegroeid.³² Alcoholgebruik en roken liggen in rurale gebieden inmiddels iets hoger en voor *binge* drinken (in kort tijdsbestek meerdere glazen alcohol) is het contrast nog sterker. Weliswaar is in de Verenigde Staten het drugsgebruik nog steeds het hoogst in grootstedelijke gebieden (namelijk 1.3 keer zo hoog als in kleine steden en 1.6 keer zo hoog als in rurale gebieden), maar voor jongeren is het omgekeerd en is het drugsgebruik op het Amerikaanse platteland 1.4 keer zo hoog als grote en kleinere steden.³³ In urbane gebieden worden cannabis, cocaïne en ecstasy het meest gebruikt, in rurale gebieden zijn methamfetamine en *inhalants* (vluchtige stoffen die worden geïnhaleerd) het meest populair.³⁴

In de VS wordt het toegenomen drugsgebruik onder plattelandsjongeren wel in verband gebracht met zogeheten *bush parties*.³⁵ Net als in keten en op schuurfeesten in Nederland is hier weinig toezicht van volwassenen. Op het Ierse platteland wordt het toegenomen drugsgebruik toegedicht aan de normalisering van drugs. Ierse plattelandsjongeren zetten zich af tegen het stigma van *country bumpkins* (boerenpummels). Zij doen eerder wat als 'cool' geldt en daarbij spiegelen zij zich aan beroemdheden wier gebruik vaak breed wordt uitgemeten in de media.³⁶ Vanuit een breder perspectief zet een groeiend aantal Amerikaanse studies vraagtekens bij de traditionele aanname dat plattelandsjongeren beter beschermd zouden zijn tegen (beginnend) drugsgebruik door minder betrokkenheid bij criminaliteit, minder sociale desintegratie, armoede en slechtere verkrijgbaarheid van drugs.³⁷

Criminogene factoren

Wat betreft achterliggende criminogene factoren van (problematisch) middelengebruik in rurale gebieden wijzen Amerikaanse studies op de invloed van sociaaleconomische omstandigheden en familie- en/of gemeenschapsbanden. Jongeren (12-17 jaar) en jongvolwassenen (18-25 jaar) die zich op het platteland vervelen lopen een grotere kans op (vervroegd) gebruik. Dit geldt ook voor stressvolle *life events* (zoals je baan kwijt raken, ouders die scheiden of overlijden). Hoe lager het opleidingsniveau, hoe hoger het middelengebruik. Bij problematisch alcoholgebruik is er weinig verschil tussen urbane en rurale werkloze jongeren. Maar problematisch drugsgebruik onder werklozen, ongeacht hun leeftijd, ligt in rurale gebieden aanzienlijk hoger dan in urbane gebieden. Alleenstaande werklozen op het Amerikaanse platteland lopen een nog hoger risico op problematisch drugsgebruik. Hoe meer armoede op het platteland, hoe meer drugsgebruik.

³² Cronk & Sarvela (1997); Gfroerer et al. (2007); Mink et.al. (2005); Shears et al. (2006).

³³ Hutchinson et. al. (2010).

³⁴ Hutchinson et. al. (2010).

³⁵ Pettigrew et al. (2012).

³⁶ Van Hout (2012).

³⁷ Mink et.al. (2005); Gfroerer et al. (2007).

Juist in gebieden die het kwetsbaarst zijn voor een (nieuwe) drugsmarkt, zijn preventie en verslavingszorg het minst ontwikkeld.³⁸

Sociale desorganisatie

Veel Amerikaans onderzoek naar deviant gedrag heeft van oorsprong vooral plaatsgevonden in stedelijke gebieden. Daarin is een belangrijke rol weggelegd voor de sociale desorganisatie theorie, die zijn oorsprong vindt in de Chicago School. Volgens deze theorie bestaat er een krachtig verband tussen sociaaleconomische omstandigheden (deprivatie) in buurten en stadswijken en criminaliteit.³⁹ Leven in een woonbuurt met weinig sociale cohesie, met slechte huisvesting en een laag (gezins)inkomen zijn factoren die het risico op crimineel gedrag vergroten. De sociale desorganisatie theorie is veel toegepast in onderzoek naar straatcriminaliteit bij jongeren op buurtniveau. Volgens sommige onderzoekers zijn veel stedelijke bevindingen ook geldig voor rurale gemeenschappen.⁴⁰ Anderen uiten meer twijfels en stellen dat criminologische theorieën en verklaringen niet zomaar op rurale gebieden kunnen worden toegepast. Daarvoor zijn de verschillen tussen urbane en rurale leefomstandigheden te groot.⁴¹ Dat geldt in zekere zin ook voor drugsgebruik en drugsmarkten op het platteland. Evenals de criminaliteit hebben drugsmarkten op het platteland vaak andere uitingsvormen dan in steden.⁴²

Met name door de snelle verspreiding van methamfetamine is in de VS meer aandacht gekomen voor onderzoek naar drugs op het platteland. Hoewel individuele risicofactoren in relatie tot drugs voor stedelingen en dorpelingen overeen kunnen komen, kunnen urbaan en ruraal drugsgebruik toch niet meteen over één kam worden geschoren.⁴³ In een onderzoek naar het effect van de buurt op de mate van drugsgebruik waren respondenten die meer sociale en fysieke desorganisatie ervoeren eerder geneigd om met drugs te experimenteren.⁴⁴ Uit ander onderzoek bleek echter de beschikbaarheid van methamfetamine in rurale gebieden niet per se tot een toename in gebruik te leiden. Hoe ruraler het gebied, hoe hoger het gebruik van methamfetamine. De gebruikerspopulatie is grotendeels wit en werkzaam in de lagere dienstensector. Factoren geassocieerd met sociaal gedesorganiseerde gemeenschappen correleren niet significant met methamfetaminegebruik. Gemeenschappen met meer methamfetaminegebruikers vertonen toch een relatief hoge mate van sociale organisatie. Dit sluit aan bij de hechte en ver-

³⁸ Van Gundy (2006).

³⁹ Bursik (1988).

⁴⁰ Osgood & Chambers (2000).

⁴¹ Cebulak (2004).

⁴² Weisheit et al. (2005).

⁴³ Oetting et al. (1997).

⁴⁴ Jang & Johnson (2001).

trouwde sociale netwerken waarin gebruik en handel zich op een laagdrempelig niveau afspeelen.⁴⁵

Problematisch gebruik

In Amerikaanse studies wordt ook het ontbreken van voldoende sociale voorzieningen in rurale gebieden als een verklaring genoemd van ruraal drugsgebruik. Door een tekort aan sociale en recreatieve activiteiten zouden jongeren uit verveling eerder risicogedrag vertonen.⁴⁶ Een tekort aan of zelfs afwezigheid van preventie en verslavingszorg in rurale gebieden wordt als een belangrijke factor gezien voor problematisch drugsgebruik en verslaving.⁴⁷ Verslavingsinstellingen zijn gevestigd in steden en dit vormt voor mensen op het platteland een extra drempel bij het zoeken van hulp. Hoewel de fysieke afstand tot de verslavingszorg in de Verenigde Staten aanzienlijk groter is dan in Nederland, zou dit probleem ook hier een rol kunnen spelen. De gevoelsmatige afstand tot de stad mag voor iemand uit een klein dorp niet worden onderschat, al valt het in daadwerkelijke kilometers misschien wel mee. Ook de sterke sociale controle in kleine gemeenschappen op het Amerikaanse platteland is een factor die ertoe kan leiden dat iemand uit schaamte of angst voor een dorpsroddel geen hulp zoekt.⁴⁸ In hechte gemeenschappen wordt nu eenmaal veel over elkaar gepraat, ook in Nederland.⁴⁹ Men probeert in de anonimiteit te blijven door de problemen liever binnenshuis op te lossen.

De drugsmarkt op het Amerikaanse platteland

De beschikbaarheid van drugs op het Amerikaanse platteland is in de afgelopen decennia sterk toegenomen. Vooral door de productie, handel en het gebruik van methamfetamine sinds de jaren negentig. De rol van drugsmarkten en factoren als prijs, verkrijgbaarheid, bestrijding en de koper-verkoper relatie, kunnen aanzienlijk verschillen tussen stad en platteland. De dealstructuur van methamfetamine is toegankelijker en meer ingebed in een bekend en vertrouwd sociaal netwerk dan bij verkopers van heroïne of crack. Verkoop vindt vaker plaats op thuisadressen en door het meer familiale karakter worden minder veiligheidsmaatregelen getroffen omdat de risico's worden ingeschat. De verkoop vindt meer verspreid in de regio en ook in de betere buurten plaats.⁵⁰ Het relatieve isolement van het Amerikaanse platteland, met een deels verborgen lifestyle, biedt nieuwe kansen voor (andere) drugsmarkten, in het bijzonder methamfe-

⁴⁵ Van Gundy (2006); Hutchison & Blakely (2010); Lambert et al. (2008); Rodriguez et al. (2005); Weisheit & Wells (2014); Wells & Weisheit (2012).

⁴⁶ Auclair & Vanoni (2004); Pettigrew et al. (2012); Rhew et al. (2011).

⁴⁷ Gfroerer et al. (2007); Hutchison & Blakely (2010); Lambert et al. (2008); Rhew et al. (2011).

⁴⁸ Hutchison & Blakely (2010); Rhew et al. (2011).

⁴⁹ Steenbekkers & Vermij (2013).

⁵⁰ Van Gundy (2006); Hutchison & Blakely (2010); Weisheit & Wells (2014); Wells & Weisheit (2012).

tamine. *“It’s the first drug in the history of the United States we can make, distribute, sell, and take, all here in the Midwest.”*⁵¹ Veel kennis wordt verkregen middels recepten op internet en sommige producten zijn vrij verkrijgbaar in lokale winkels en gespecialiseerde bedrijven. Zo kan op betrekkelijk eenvoudige en goedkope wijze in een keuken of motelkamer een klein *methlab* worden opgezet. De politie denkt dat ‘*meth coalities*’ in geografisch geïsoleerde dorpen en stadjes een sterke onderlinge binding hebben. Concurrentie ontbreekt en er worden geen *turf battles*, waardoor de politie weinig ondersteuning krijgt voor meer onderzoek naar de markt.⁵²

Samenvatting en conclusie

Over het geheel genomen ligt het drugsgebruik op het Nederlandse platteland nog steeds lager dan in stedelijke gebieden, maar de verschillen zijn wel kleiner geworden. De stijging in soft- én harddrugsgebruik op het Nederlands platteland lijkt mede voort te vloeien uit een toegenomen mobiliteit, waardoor dorpsjongeren meer in aanraking komen met drugs. Toename van drugsgebruik op het platteland zien we ook in andere landen. Met name in de Verenigde Staten is hier onderzoek naar gedaan. Op het Amerikaanse platteland gaat het niet om GHB, maar om methamfetamine. Dat is een stimulerende drug, terwijl GHB een narcosemiddel is. De overeenkomst is dat beide drugs vrij gemakkelijk zelf te maken zijn (door gebruikers of lokale producenten) en ook relatief goedkoop zijn. GHB is een drug die, voor zover bekend, in Nederland meer gebruikt wordt dan in andere Europese landen. Tegelijkertijd zijn er in Nederland in vergelijking met bijvoorbeeld cannabis en ecstasy niet zo veel gebruikers van GHB. Maar GHB is ook een drug die verhoudingsgewijs vaak gepaard gaat met gezondheidsproblemen en verslaving. En dit komt in sommige plattelandsgebieden veel vaker voor dan elders in het land. Criminogene en andere factoren die uit buitenlands, vooral Amerikaans onderzoek naar voren komen als bevorderend voor drugsgebruik op het platteland zijn: laag opleidingsniveau en hoge werkloosheid, ontmoetingsplekken voor jongeren met weinig toezicht door volwassenen (vergelijkbaar met de ‘schuur- en keetcultuur in Nederland) en afwezigheid van of geringere beschikbaarheid van verslavingszorg. Ook al neemt de sociale samenhang op het Nederlandse platteland langzaam af, nog steeds vormen vooral kleinere dorpen hechte gemeenschappen met een sterke sociale cohesie en informele sociale controle. Dit zou volgens Amerikaans onderzoek echter ook de drempel naar de verslavingszorg kunnen verhogen – en daarmee de verslavingsproblematiek kunnen verergeren. Bovendien zouden netwerken van dealers en gebruikers juist baat kunnen hebben bij gesloten gemeenschappen. Voor de politie zijn ze minder toegankelijk.

⁵¹ Van Gundy (2006).

⁵² Wells & Weisheit (2011); Van Gundy (2006).

3

VIER 'BRANDHAARDEN'

Voor een nadere verkenning van de GHB-problematiek waarmee de politie op het platteland te maken krijgt, selecteerden we vier gebieden. Bij de selectie richtten we ons op plattelandsgebieden met: (a) in de afgelopen jaren relatief veel GHB-cliënten in de (ambulante) verslavingszorg⁵³; en (b) relatief veel in eerder onderzoek door de politie gerapporteerde GHB-gerelateerde problematiek.⁵⁴ De beschikbare informatie werd aangevuld met de actuele kennis van enkele ter zake kundige politiemensen die goed zicht hebben op waar deze problematiek meer dan elders op het platteland speelt. Tevens streefden we naar een zo goed mogelijke geografische spreiding over het land. Zodoende kwamen we op de volgende vier rurale gebieden (gelegen in vijf gemeenten): Heerenveen (in het Noorden van Nederland), Twenterand (Oosten), Rucphen (Zuiden) en Heerhugowaard en Langedijk (Westen).

Met dit hoofdstuk beogen we meer inzicht te krijgen in (achtergronden van) de GHB-problematiek op het platteland te verkrijgen (onderzoeksvraag 1) en zo mogelijk ook antwoorden te krijgen op de vraag waarom deze problematiek in 'brandhaarden' veel meer voorkomt dan in andere rurale gebieden in Nederland (onderzoeksvraag 2). Dit hoofdstuk is bedoeld als eerste aanzet, in de volgende hoofdstukken gaan we dieper in op deze thema's. Eerst geven we aan de hand van statistische gegevens en andere documentatie een algemene schets van deze vier gebieden – gezamenlijk en afzonderlijk. Daarna zoomen we in op de GHB-problematiek. Dat gebeurt op basis van focusgroep-interviews die we in elk van de vier gebieden hielden met lokale sleutelpersonen.

Algemene kenmerken

De vier gebieden beslaan vijf gemeenten. Alle vijf gemeenten bestaan uit meerdere plaatsen, dorpen, gehuchten en soms ook nog kleine buurtschappen. De gebieden, c.q. gemeenten verschillen fors in omvang. Qua oppervlakte is Heerenveen de grootste gemeente, gevolgd door Twenterand. Bij elkaar opgeteld wonen in de vier gebieden ongeveer 180 000 mensen. Het aantal inwoners is het grootst in Heerhugowaard en Heerenveen.

⁵³ IVZ (2013); Wisselink et al. (2014).

⁵⁴ Korf et al. (2012).

In vergelijking met de landelijke situatie springen er bij de samenstelling van de bevolking een paar kenmerken uit – voor het ene gebied sterker dan voor het andere (Voor meer details: zie Bijlage A).

- De bevolking is (veel) vaker autochtoon. Heerhugowaard komt dicht in de buurt van het landelijk gemiddelde. Twenterand kent het allerkleinste percentage allochtonen.
- De huishoudens zijn wat groter. Heerenveen wijkt nauwelijks af van het landelijk gemiddelde, Twenterand heeft de grootste huishoudens.
- Het percentage jongeren en jongvolwassenen (15-34 jaar) ligt iets onder het landelijk gemiddelde.
- In Twenterand en Rucphen blijven zij langer bij hun ouder(s) wonen. Heerenveen zit hierbij rond het landelijk gemiddelde.
- In Twenterand is bijna een kwart van de leeftijdsgroep gehuwd. Dat is anderhalf keer zo vaak als het landelijk gemiddelde. Heerenveen en Langedijk zitten daaronder, de rest iets erboven.

De politieke kleur binnen deze gemeenten is heel gevarieerd. In Twenterand vormen christelijke partijen de meerderheid in de gemeenteraad, Heerenveen is verhoudingsgewijs wat meer links en Rucphen wat meer liberaal georiënteerd. (Voor meer gedetailleerde gegevens: zie Bijlage A).

Noord: Heerenveen

Ruim de helft van de inwoners van de gemeente Heerenveen (Friesland) woont in de gelijknamige plaats. In de dorpen Jubbega en Akkrum wonen elk ruim 3 000 mensen. De rest woont in kleinere dorpen en gehuchten. De plaats Heerenveen heeft een goede treinverbinding met de rest van Nederland.

De gemeente Heerenveen doet het op het gebied van werkloosheid en economische groei beter dan de provincie Friesland gemiddeld, maar minder goed dan Nederland; de beroepsbevolking is een relatief laag opgeleid en relatief veel mensen hebben een werkloosheidsuitkering.⁵⁵ Het aantal niet-werkende werkzoekenden is in Friesland het hoogst onder productiemedewerkers, bouwvakkers, chauffeurs, hulpkrachten horeca en verzorging en receptionisten/administratieve werknemers. De zorgsector telt in de regio de meeste banen en er is een sterke agrarische sector. Heerenveen is de 'zuivelstad' met een aantal grote spelers in de zuivelindustrie. Hierin komt de samenwerking met het boerenland tot uitdrukking.⁵⁶

⁵⁵ Gemeente Heerenveen (2014). *Hoofdlijnenakkoord: PvdA, CDA, VVD*. (www.heerenveen.nl).

⁵⁶ Gemeente Heerenveen (2014); ING Economisch Bureau (2014). *Visie op regio's in 2014*. (www.ing.nl). UWV (2013). *Basisset Regionale Arbeidsmarktinformatie: Arbeidsmarktregio Friesland*. (www.werk.nl).

Heerenveen staat bekend als sportstad. Het Thialf ijsstadion, het Abe Lenstra Stadion (thuishaven SC Heerenveen) en multifunctioneel sportcomplex 'Heerenveen Sportstad' nemen een belangrijke plek in. De plaats Heerenveen is het voorzieningencentrum (en ook voornaamste uitgaanscentrum) voor de regio, maar in bijna alle dorpen binnen zijn dorpshuizen of andere ontmoetingsplekken. Jongeren uit Heerenveen roken en drinken iets minder dan gemiddeld voor de provincie Friesland.⁵⁷

Oost: Twenterand

Dorpskern Vriezenveen is qua aantal inwoners (ongeveer 14 000) de grootste plaats binnen de gemeente Twenterand (Overijssel), gevolgd door Vroomshoop (ca. 9 000), Den Ham (ca. 6 000) en Westerhaar-Vriezenveensewijk, ca. 4 500). Steden in de buurt zijn Almelo, Enschede en Hengelo. Vriezenveen, Vroomshoop en Geerdijk hebben ieder een regionaal treinstation. Een groot deel van het grondgebied is groen (weilanden, bos en open natuur). In Vriezenveen werken relatief veel mensen in de maakindustrie, bouwnijverheid en groot- en detailhandel. Daarnaast zijn er een paar grotere transportbedrijven.

De sociaaleconomische status (SES)⁵⁸ van de inwoners ligt voor een groot deel van de gemeente onder het landelijk gemiddelde. Den Ham scoort bovengemiddeld en Westerhaar-Vriezenveensewijk is de kern met de laagste SES.⁵⁹ De werkloosheid was in de gemeente Twenterand (10%) eind 2013 lager dan die in Twente (12%), maar iets hoger het landelijke gemiddelde.⁶⁰ Het aantal uitkeringen is er ongeveer gelijk aan de rest van Twente. Het percentage laagopgeleiden is in Twenterand (44%) ruim anderhalf keer zo hoog als landelijk.⁶¹

Twenterand kent een sterk verenigingsleven; buurt, kerk en sport spelen een belangrijke rol. In de dorpskernen Vriezenveen en Vroomshoop bevinden zich jongerencentra, maar voor uitgaan trekken jongeren en jongvolwassenen veelal naar andere gemeenten.

Zuid: Rucphen

De gemeente Rucphen ligt in het Westen van de provincie Noord-Brabant, vlakbij Zeeland en de Belgische grens. Per auto is de gemeente te bereiken via de A58 tussen Eindhoven en Vlissingen. Er is geen treinstation. De kernen kunnen bereikt worden met (buurt)bussen vanaf station Roosendaal of Etten-Leur. De gemeente bestaat uit een vijftal dorpen, waarvan St. Willebrord de

⁵⁷ GGD Fryslân (2012). *Gezond opgroeien in Heerenveen*. (www.ggd Fryslan.nl).

⁵⁸ De SES is berekend aan de hand van het gemiddelde inkomen in een wijk, het percentage mensen met een laag inkomen, het percentage laag opgeleiden en het percentage mensen dat niet werkt.

⁵⁹ GGD Twente (2013). *Twentse Gezondheidsverkenning (TGV): Gezondheid op de rails*. (www.twentsegezondheidsverkenning.nl).

⁶⁰ Regio Twente/POWI (2014). *Twentse arbeidsmarktmonitor*. (www.regiotwente.nl).

⁶¹ GGD Twente (2013).

meeste inwoners heeft. De Rucphense bossen beslaan zo'n 20 procent van het grondoppervlak van de gemeente. Er wonen relatief weinig jongeren en jongvolwassenen en veel mensen in de categorie 45-65 jaar.

Qua sociaaleconomische status (SES) wijkt de gemeente niet wezenlijk af van het landelijk gemiddelde; St. Willebrord en Sprundel scoren iets lager dan gemiddeld. De werkgelegenheidsstructuur kenmerkt zich door een relatief omvangrijke bouwnijverheidssector. Het percentage niet-werkende werkzoekenden (6.5%) ligt onder het landelijke gemiddelde.⁶²

De gemeente Rucphen staat bekend als wielergemeente. Het is een veel beoefende sport, met name in St. Willebrord. De kern heeft een actieve wielervereniging en jaarlijks wordt er de wielerklassieker de Dorpenomloop gereden. Jongeren in de gemeente Rucphen zijn niet erg enthousiast over de ontspanningsmogelijkheden in de buurt.⁶³ Maar er heerst wel een sterk verenigingsleven: ruim driekwart van de jongeren is lid van een vereniging of organisatie. In de gemeente Rucphen zijn geen grote clubs of discotheken. Om uit te gaan kunnen jongeren uitwijken naar bijvoorbeeld Breda en Roosendaal. Ook België is populair.

West: Heerhugowaard en Langedijk

Onder de gemeente Heerhugowaard (Noord-Holland) vallen naast de gelijknamige stad onder andere ook de dorpen De Noord en Veenhuizen. Grenzend aan de westzijde van Heerhugowaard ligt de gemeente Langedijk, met onder andere de dorpen Broek op Langedijk, Zuid-Scharwoude, Noord-Scharwoude, en Oudkarspel. Beide gemeenten zijn goed bereikbaar met het openbaar vervoer: net boven het Noordzeekanaal met Amsterdam en luchthaven Schiphol nabij. Het openbaar vervoer concentreert zich rond buslijnen vanaf de nabijgelegen NS stations van Heerhugowaard en Alkmaar.

In de gemeente Heerhugowaard is 40% van de inwoners laag opgeleid, dat is vergelijkbaar met de rest van de regio, maar beneden het landelijke gemiddelde. Langedijk scoort wat beter (35% laag opgeleid). Het gemiddeld besteedbaar inkomen is in Heerhugowaard lager dan gemiddeld in de regio en landelijk, terwijl dit in Langedijk juist hoger is. Sectoren die relatief goed vertegenwoordigd zijn in de regio zijn bouwnijverheid, industrie en groot- en detailhandel. Daarnaast is de landbouw van oudsher sterk aanwezig. Langedijk staat bekend om het verbouwen van kool en wordt dan ook de 'koolgemeente' genoemd. Ook zaadveredelingsbedrijven zijn sterk verankerd in de regio. Het aandeel niet-werkende werkzoekenden in Heerhugowaard en Langedijk ligt onder het landelijk gemiddelde.⁶⁴

⁶²UWV (2013). Arbeidsmarktinformatie Noord Brabant. (Verkregen via: www.agrifoodcapital.nl).

⁶³GGD West-Brabant (2012). *Regionaal Kompas*. (www.regionaalkompas.nl/west-brabant)

⁶⁴UWV (2013). *Regio in Beeld. Arbeidsmarktschets Noord-Holland Noord*. (Verkregen via: www.rpa-nhn.nl).

De regio Noord-Holland-Noord waarbinnen Heerhugowaard en Langedijk liggen scoort hoog op overmatig en onverantwoord drinken, zowel onder jongeren als onder volwassenen.⁶⁵

Focusgroepen

In het voorjaar van 2014 werd in elk van de vier gebieden een focusgroep met lokale sleutelpersonen georganiseerd. De deelnemers zochten we onder professionals (en eventueel vrijwilligers) uit de 'frontlinie' in de aanpak van de lokale GHB-problematiek. In elke focusgroep waren enkele wijk- en jeugdagenten aanwezig, meestal een straathoekwerker of een outreachwerker, een medewerker van bureau jeugdzorg of de verslavingszorg en een medewerker van de gemeente op het terrein van openbare orde en veiligheid. Elke focusgroep bestond uit 6-8 sleutelpersonen en werd geleid door een van de onderzoekers, terwijl een onderzoeksassistent zorgde voor de verslaglegging.

In de focusgroepen kwamen achtereenvolgens de volgende topics aan de orde: (1) karakteristieken van het gebied als verklaring voor GHB-problematiek; (2) de opkomst van GHB in de regio en welke criminogene factoren; (3) een profiel van de GHB-gebruikers en patronen van gebruik; (4) de lokale GHB-markt; en (5) de ervaren problematiek door professionals.⁶⁶

Lokale karakteristieken als verklaring voor GHB-problematiek

Een eerste kenmerk dat naar voren wordt gebracht is: *lagere sociaaleconomische klasse*. Agenten zien dat de GHB-gebruikers met wie zij het meest te maken krijgen vaak een baan hebben met laaggeschoold of ongeschoold werk, of (langdurig) werkloos zijn. Binnen Twenterand heeft de GHB-problematiek zich vooral genesteld in Vroomshoop en Westerhaar. In deze van oudsher sociaal zwakke gebieden woonden en werkten veel laaggeschoolde arbeiders. Oorspronkelijk in de veenderijen en tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw vooral in de textielindustrie. De huidige generatie is vaak stratenmaker, grondarbeider of werkt in de verpakkingindustrie. In de gemeente Heerenveen zijn eveneens veel bouw- en klusbedrijven te vinden en ook hier hebben sommige dorpen een veengeschiedenis. De GHB-problematiek heeft zich hier net als in Heerhugowaard genesteld in 'kansarme wijken'. Dat geldt minder uitgesproken voor de gemeente Rucphen, maar ook hier is een relatief omvangrijke bouw- en klusbedrijfssector. Daarnaast wijzen sleutelpersonen op het *gesloten karakter* van sommige dorpen waar GHB-gebruik zich genesteld heeft. Men spreekt onder andere van 'aparte mentaliteit en mores' en 'volk dat liever niet de vuile was buiten hangt.'

⁶⁵ GGD Hollands Noorden. (2011a). *Hoe gezond is Heerhugowaard? Een gezondheidsprofiel van Heerhugowaard*. (www.ggdhollandsnoorden.nl). GGD Hollands Noorden. (2011b). *Hoe gezond is Langedijk? Een gezondheidsprofiel van Langedijk*. (idem).

⁶⁶ Daarnaast werd gesproken over de aanpak van de politie, de effecten daarvan en over eventuele verbeterpunten in de aanpak. Deze thema's worden meegenomen in hoofdstuk 8.

Tot zover meer algemene verklaringen voor de lokale GHB-problematiek. Zijn er nog andere, meer specifieke factoren die zouden kunnen verklaren waarom er in deze gebieden relatief meer GHB-gebruik is dan elders op het platteland? De discussies over deze vraag leveren een gevarieerd beeld op.⁶⁷

Alle focusgroep-deelnemers in Twenterand wijzen op een vererving van verslaving bij kwetsbare groepen. Daarnaast denkt met name de straathoekwerker dat hechte *vriendengroepen* een grote invloed hebben op het drugsgebruik en dat groepsleden hier ook mede hun identiteit aan ontleen. (“Ze blinken niet uit op school of werk maar wel in drugsgebruik.”) Daarbij komt dat er fors alcohol gedronken wordt. De indruk is dat de vanzelfsprekendheid van alcoholgebruik het GHB-gebruik heeft aangejaagd omdat de GHB-roes qua werking enigszins vergelijkbaar is met de alcoholroes.

In de gemeente Heerenveen wordt gesteld dat hier vooral sprake is van een *uitvergroot imago*, dat mede het gevolg is van het feit dat men hier het voortouw heeft genomen in de aanpak van de GHB-problematiek. In omliggende gemeenten zou men er minder open over zijn, maar daarmee is niet gezegd dat er elders in Friesland niet gebruikt zou worden.

In de gemeente Rucphen komen verschillende verklaringen aan bod. Enerzijds wordt gesteld dat in sommige dorpen een *materialistische mentaliteit* heerst. Daarbij worden jongeren gestimuleerd om te werken in plaats van door te studeren. Sommige groepen jongeren zouden vanwege hun inkomen op vroege leeftijd al geneigd zijn tot het experimenteren met drugs. Anderen wijzen op de *economische crisis*: een deel van de jongvolwassenen die hun baan kwijtraakten (en door de crisis ook minder zwart klussen) hebben hun heil mede gezocht in GHB. Tenslotte wordt een *historische verklaring* geopperd. Vooral St. Willebrord draagt het stigma van een ‘berucht dorp’. Reeds in 1800 werden ‘onaangepasten’ hierheen verbannen. En sinds de 19^e eeuw waren in de Brabants-Belgische grensstreek groepen dieven, stropers en smokkelaars actief.⁶⁸

Opkomst GHB: hoe en wanneer?

In de gemeenten in Heerenveen, Rucphen en Twenterand komt GHB rond het jaar 2000 op de markt. In Heerhugowaard/Langedijk een paar jaar later. De professionals wisten toen nog nauwelijks iets van GHB. Bij ontremd gedrag werd al snel gedacht dat het om overmatig alcoholgebruik ging. Toen GHB zich geleidelijk aan meer begon te verspreiden kreeg men meer oog voor het middel. In Twenterand deed GHB zijn intrede bij bodybuilders, die het middel gebruikten als spierversterker. Een deels overlappend circuit was het *uitgaansleven* buiten de gemeente, in discotheken en hardcore- en hardstylefeesten. Ook in de gemeenten Heerenveen en Heerhu-

⁶⁷ In Heerhugowaard/Langedijk moeten de focusgroep-deelnemers het antwoord op deze vraag schuldig blijven.

⁶⁸ Zie ook: Schreurs (1947); Fijnaut (1996); Verheijen (2014).

gowaard/Langedijk behoorden de eerste groepen gebruikers tot het uitgaanders met een voorliefde voor hardere, snellere elektronische genres.

In tegenstelling tot Twenterand en Rucphen, had (en heeft) Heerenveen wel een klein uitgaanscentrum met cafés en een paar discotheken. Het typische gedrag van sommigen die out-gingen begon steeds vaker op te vallen. De politie kreeg door dat het hier niet om alcohol, maar om een ander middel moest gaan. Rond diezelfde tijd werd de politie ook geconfronteerd met verhalen over GHB als ‘verkrachtingsdrug’ (zie ook hoofdstuk 1).

Rond 2000 namen sommige gebruikers uit de gemeente Rucphen GHB mee voor in het Bredase uitgaansleven. Ook in seksclubs, waarvan er veel in de regio liggen, zou GHB toen in omloop zijn geweest. Het ambulante preventiewerk ziet in die tijd een snel groeiende groep met jongeren op een industrieterrein tussen Etten-Leur en St. Willebrord. Gelegen aan de snelweg zonder directe bebouwing in de omgeving kon deze groep redelijk ongestoord zijn gang gaan. Vanaf deze plek vertrokken sommige groepjes ook richting België om daar te gaan stappen. Volgens een Moedige Moeder uit Rucphen was GHB onder gebruikers vooral populair omdat zij geen vervelende bijeffecten ervoeren en bovendien GHB als een ongevaarlijk middel beschouwden, omdat het een ‘lichaamseigen stof’ zou zijn.

Wat betreft de gemeenten Heerhugowaard en Langedijk speelden vooral de *schuurfeesten* in de aangrenzende gemeente Graft-De Rijk. Deze schuurfeesten vonden plaats op afgelegen locaties en vergeleken met de reguliere horeca was hier weinig toezicht. Ze trokken honderden bezoekers die er voor 25 euro onbepaald alcohol konden drinken. Ook hier merkte de politie dat het gedrag van mensen die onwel waren geraakt zich nogal eens anders gedroegen dan na overmatig alcoholgebruik.

Overal in de dorpen ontbrak de eerste jaren het besef dat GHB-gebruik ook verslavend kon zijn. Ook de hulpverlening niet. Dat inzicht begon pas langzaam door te dringen toen rond 2007 de eerste gebruikers zich begonnen aan te melden bij de verslavingszorg.

Profielen van gebruikers en gebruikspatronen

Opvallend is de *brede leeftijdsspreiding* van GHB-gebruikers in de dorpen. Binnen groepen kan tot wel een hele generatie verschil zitten, met pubers (12-17 jaar) als jongste en dertigers, soms zelfs veertigers als oudste gebruikers. De groepen kunnen in dynamiek en contacten verschillen. Jonge en oudere gebruikers trekken soms intensief met elkaar op. Maar er zijn ook groepen die qua leeftijd dicht bij elkaar liggen. Wat ze gemeen hebben is dat iedereen elkaar kent. Sommige professionals denken dat de mix aan leeftijden binnen een groep het drugsgebruik aanwakkert en dat vooral de jongere leden in de nabijheid van ouderen eerder met drugsgebruik worden geconfronteerd.

Het beeld dat professionals van gebruikersgroepen in de verschillende dorpen schetsen komt aardig met elkaar overeen. Veel GHB-gebruikers zijn *laag opgeleid* en naar verhouding zijn er

veel *werkloos* of hebben een Wajong-uitkering. Ook is er nogal eens sprake van *psychosociale problematiek*. Volgens de praktijkdeskundigen zijn de GHB-gebruikers met wie politie en hulpverlening mee te maken krijgen vaak opgegroeid in multi-probleemgezinnen. ADHD, zwakbegaafdheid en PD-NOS lijken bovengemiddeld vaak voor te komen (hoewel lang niet iedereen gediagnostiseerd is). Veel jongeren en jongvolwassenen zijn *meermaals in contact geweest met de politie*. Ze worden getypeerd als buitenbeentjes, hangjongeren of als problematische thuisgebruikers. Juist met de groep die het stadium van recreatief GHB-gebruik inmiddels gepasseerd is, wordt de politie vaak geconfronteerd. Rond het jaar 2005 ging een groeiend deel van de gebruikers *dagelijks* GHB nemen. Sommigen gebruikten (en gebruiken tegenwoordig) ook GHB tijdens het werk. Gecombineerd gebruik van GHB met andere drugs komt ook voor. In alle vier gebieden zien professionals dat GHB-gebruikers, naast cannabis en alcohol, vooral amfetamine (speed) nemen.

De oorspronkelijke straatgroepen zijn in de loop der tijd voor een belangrijk deel uiteengevallen in kleinere groepen. GHB wordt nu voornamelijk op *thuisadressen* gebruikt. De professionals geven hier verschillende verklaringen voor. Ten eerste werd de oorspronkelijke groep door *volhardend politieoptreden* uit elkaar gespeeld. Door het plaatsen van GHB op Lijst I van de Opiumwet (harddrugs) konden dealers nu ook beter worden aangepakt. Uit angst om opgepakt te worden gingen gebruikers minder openlijk op straat GHB nemen. Ten tweede wordt het *natuurlijke verloop* van de kerngroep als oorzaak gezien van thuisgebruik. Met het ouder worden hebben GHB-gebruikers steeds minder de neiging om rond te hangen op straat. Daarnaast, ten derde, zijn GHB-gebruikers, net als jonge mensen in het algemeen, volgens sommige professionals door de groeiende *digitalisering* (internet, gamen etc.) vaker thuis blijven zitten.

De markt

De GHB-markt in de vier gebieden vertoont veel overeenkomsten. Overal zijn GHB-leveranciers actief. De sociale afstand tussen dealers en gebruikers is klein. Dealers en gebruikers kennen elkaar soms al lang en/of zijn familie van elkaar. In de vier gebieden verliep de popularisering van GHB in grote lijnen hetzelfde. Tussen 2000 en 2005 ontstond een kleine lokale scene van gebruikers die elkaar ook van het uitgaansleven kenden. De volgende fase (ruwweg 2006-2010) kenmerkte zich door *groei en diversificatie*. De scene werd groter en er ontstonden verschillende gebruikersgroepen (o.a. bodybuilders, werklui, hardcore-groepjes, jongeren in de hulpverlening).

Elke gebruikersgroep kent wel een of meer GHB-makers en -verkopers. In grote lijnen zien praktijkdeskundigen in de afgelopen tien jaar de volgende ontwikkelingen op de GHB-markt. In de tweede helft van het vorige decennium wordt de politie steeds vaker geconfronteerd met GHB-gebruikers en gezondheidsincidenten en startte zij onderzoeken naar de handel in GBL en GHB. Naast de lokale distributie door GHB-dealers beginnen ook (bovenlokale) GBL-producenten zich

te roeren op de markt. Na aankoop via internet wordt de GBL per post verstuurd of gebracht door een (eigen) koerier. De GBL kan ook ergens worden opgehaald. Soms zelfs bij de leverancier ter plekke. Nu er behalve GHB ook steeds meer GBL in omloop komt, gaan meer gebruikers zelf thuis GHB bereiden. Sommigen van hen ontpoppen zich weer als GHB-dealer. De indruk bestaat dat GHB veel in groepsverband wordt gebruikt en gedeeld. De prijs voor een liter GHB halveert in deze periode van 200 naar 100 euro. Sinds de verplaatsing in 2012 van GHB naar de lijst I (harddrugs) intensiveert de politie de aanpak van GHB-producenten en -dealers. Het oppakken van dealers leidt soms tot kortstondige schaarste in het aanbod en ook tot paniek bij de verslaafde gebruikers. Als ook de GBL-leveranciers in 2013 een brief van het Openbaar Ministerie (OM) krijgen met het verzoek de verkoop te staken, begint de GHB-markt te krimpen. GHB wordt moeilijker verkrijgbaar en de prijs voor een liter GHB komt weer op het niveau van voor 2006 (circa 200 euro).

In 2014 lijkt de markt zich weer enigszins te herstellen; nu wordt GBL onder andere uit Duitsland aangevoerd. Sommige leveranciers zijn weer actief via het internet.

Ervaren GHB-problematiek

Veel meldingen die bij de politie binnenkomen hebben te maken met *gezondheidsproblemen en/of openbare orde en veiligheid*. Alle vier gebieden kennen periodes met wekelijks meerdere meldingen van zogeheten 'onwelwording' (GHB-gebruikers die *out* zijn gegaan). In het weekend maar ook door de week. Daar zitten nogal eens gebruikers tussen die het telkens opnieuw overkomt. Het aantal meldingen van onwelwordingen lijkt vanaf 2013 over de gehele linie te zijn verminderd. De vraag is of er sprake is van een feitelijke daling in out gaan, of dat er minder meldingen komen omdat GHB-gebruik tegenwoordig vaker 'achter de deur' plaatsvindt, waardoor onwelwordingen minder opvallen en er minder melding van wordt gemaakt. Meldingen op het terrein van openbare orde en veiligheid gaan bijvoorbeeld over GHB-gebruikers die verwaasd (en soms naakt) op straat lopen. Meldingen over geluidsoverlast hebben niet alleen betrekking op luidruchtige gebruikers in de publieke ruimte, maar ook op woningen waar groepjes met doorgezakte GHB-gebruikers samenklitten.

De politie wordt ook geregeld geconfronteerd met *agressief gedrag* van GHB-gebruikers en *verloedering*. Als iemand out is gegaan en weer bij bewustzijn komt, kan hij zich in zijn opwindning gaan verzetten. GHB-verslaving kan het leven van gebruikers zodanig ontwrichten dat ze huis en haard kwijtraken. De deelnemers aan de focusgroepen schetsen een triest scenario. Wie excessief of dagelijks gebruikt raakt vaak aan lager wal. Verloedering ligt op de loer en schulden stapelen zich op. Het huis is een 'grote kolerezooi'. Afspraken worden niet meer nagekomen. Gebruikers raken hun baan kwijt. Geldnood geeft nog meer stress en de aanschaf van GHB komt in het gedrang. Een deel belandt in een crisissituatie. De hulpverlening wordt ingeschakeld. Afkicken van GHB is moeilijk gezien het hoge percentage uitvallers in de detoxificatieperiode. Wie

niet af wil kicken drijft hulpverleners soms tot wanhoop. Dat veel GHB-verslaafden ook kampen met psychische problemen maakt het er niet eenvoudiger op. Soms is een rechterlijke machtiging nog de enige uitweg.

Een ander probleem is: *rijden onder invloed van GHB*. Autobestuurders vallen tijdens het rijden in slaap of knallen tegen obstakels op. Als gevolg hiervan waren in de dorpen in de afgelopen jaren meerdere dodelijke verkeersongelukken te betreuren. De politie zegt extra alert te zijn als ze bekende GHB-verslaafden achter het stuur zien zitten. Vaak wordt 'op het zicht' een inschatting gemaakt of een bestuurder naar de kant moet.

De kosten van een GHB-verslaving kunnen oplopen tot een paar tientjes per dag. Een deel van de frequente gebruikers gaat *dealen* om het eigen gebruik te bekostigen. Daarnaast is er *vermogenscriminaliteit*, zoals winkeldiefstal, inbraak en het stelen van fietsen en brommers.

4

GEBRUIKERS, MARKT EN CRIMINALITEIT

Om een beter beeld te krijgen van de GHB-problematiek op het platteland (de eerste onderzoeksvraag) deden we ook veldonderzoek onder gebruikers. Een onderdeel hiervan was een survey waarin 78 ervaren, actuele GHB-gebruikers werden geïnterviewd aan de hand van een semigestructureerde vragenlijst. Alle respondenten hadden vaker dan 25 keer in hun leven GHB gebruikt en ook minstens 10 keer in de afgelopen 12 maanden. Daarbij staat een 'keer' voor: op een dag of gelegenheid (bijvoorbeeld een avond/nacht uitgaan). In dit hoofdstuk schetsen we achtereenvolgens hun demografische kenmerken, hun middelengebruik en meer specifiek hun GHB-gebruik, hoe zij aan GHB komen en in hoeverre zij er ook zelf in handelen, en hun contacten met de politie. In Bijlage B staat meer informatie over de survey, inclusief meer gedetailleerde cijfers over de thema's van dit hoofdstuk.

Geslacht, leeftijd en etniciteit

Mannelijke respondenten zijn in de meerderheid; ongeveer een kwart is vrouw. Er is een flinke leeftijdsspreiding, maar de grootste groep bestaat uit twintigers en begin-dertigers. De gemiddelde leeftijd is 28 jaar. De verdeling naar geslacht en de leeftijdsopbouw komen vrij goed overeen met wat bekend is uit eerder onderzoek en over GHB-cliënten in de verslavingszorg (zie hoofdstuk 2). Opvallend is dat vrijwel alle respondenten autochtoon zijn: hun beide ouders zijn geboren in Nederland. De oververtegenwoordiging van autochtonen is op zichzelf niet zo verrassend, want op het platteland zijn autochtonen veruit in de meerderheid (zie ook hoofdstuk 3). Maar in de survey zitten zo weinig allochtonen, dat we gevoeglijk kunnen spreken van een 'witte' gebruikersgroep.

Opleiding, werk en wonen

Over het geheel genomen is het opleidingsniveau aan de lage kant. Bijna de helft heeft alleen de basisschool afgemaakt of heeft een vmbo-diploma. De meeste anderen hebben een middelbare beroepsopleiding (mbo) afgerond en een kleine minderheid heeft diploma behaald van de havo of hoger. Eén op de vijf volgt tegenwoordig nog een opleiding en ruim de helft heeft een betaalde baan. Een deel hiervan combineert werk en studie, maar vier op de tien hebben geen baan en volgen ook geen opleiding. Het werk dat degenen doen die wel een baan hebben is heel uiteenlopend, van ongeschoold uitvoerend werk tot en met leidinggevend. De gebruikers met een

baan werken in de agrarische sector en de vleesindustrie, als glazenwasser of schoonmaker, in de bouw of een technisch beroep, als postbezorger of als telefonist bij een call centre, in een supermarkt, kledingwinkel, kapperszaak of in de schoonheidsbranche, doen administratief werk, of werken in de medische of sociale sector.

De huidige woonsituatie is heel gevarieerd. Ruim één op de drie respondenten woont alleen, rond een kwart bij hun ouders of andere familieleden en eveneens een kwart met hun partner (en soms ook een of meer kinderen). De rest deelt een woning/kamer, woont in bij vrienden, zit in een instelling, beleid wonen project of een sociaal pension. Een enkeling is dakloos.

Middelengebruik

De respondenten zijn geselecteerd op hun GHB-gebruik – daarover later. Zij hebben echter ook ruime ervaring met allerlei andere middelen en vaak hebben zij verschillende middelen ook nog in de afgelopen maand gebruikt. Kortom: over het geheel genomen zijn het doorgewinterde polydrugsgebruikers. Allemaal hebben zij wel eens alcohol gedronken, bijna iedereen heeft ervaring met roken, cannabis, amfetamine (speed), ecstasy (XTC, MDMA). Een grote meerderheid heeft ook ervaring met ketamine, driekwart met lachgas en iets minder met paddo's. Verder heeft driekwart ervaring met het gebruik van medicijnen in de vorm van 'downers' (slaap- en kalmeringsmiddelen) en/of 'uppers' (met name ritalin). Het minst ervaring hebben de respondenten met 'straatdrugs', maar toch hebben vier op de tien wel eens basecoke (crack) genomen en één op de tien wel eens heroïne.

De leeftijd waarop de respondenten deze middelen voor het eerst namen kan per middel flink uiteenlopen, maar gemiddeld genomen is er wel een duidelijk patroon. In de puberteit, rond 14 jaar, wordt begonnen met roken en alcohol en iets later volgt blowen. Daarna nemen zij, rond 17-18 jaar, voor het eerst stimulantia: ecstasy, speed en cocaïne. Als ze ook nog andere middelen nemen, dan zijn dat door de bank genomen eerst paddo's (rond 19 jaar), dan uppers/downers (20 jaar) en daarna lachgas, ketamine, crack en/of heroïne (20-21 jaar).

Kijken we naar het huidig gebruik (= in de afgelopen maand), dan zien we dat bijna iedereen nog rookt, vier op de vijf alcohol drinken en ruim de helft blowt. Een groot deel is ook huidig gebruikers van stimulantia: vooral speed (bijna twee op de drie), gevolgd door ecstasy (bijna de helft) en daarna cocaïne (één op de drie). Verder heeft de helft de afgelopen maand medicijnen (uppers, downers) genomen. Het huidig gebruik ligt voor zowel ketamine als lachgas rond een kwart van de respondenten. Slechts een kleine minderheid gebruikte de afgelopen maand crack en/of heroïne en een enkeling paddo's.

GHB en GBL

Alle respondenten hebben ervaring met GHB – daar zijn ze immers op geselecteerd. De helft heeft ook ervaring met GBL, maar het huidig gebruik hiervan ligt een stuk lager (13%).

De leeftijd waarop de respondenten voor het eerst GHB namen, loopt sterk uiteen: van vroeg in de puberteit tot na hun veertigste jaar. Er is echter een duidelijke piek in de late adolescentie en in de overgang naar volwassenheid. De gemiddelde leeftijd van het eerste GHB-gebruik is 21 jaar. Dat betekent dat de eerste GHB over het geheel genomen pas gebruikt wordt nadat zij al ervaring hebben met andere drugs. Voor GBL geldt hetzelfde: bij het eerste gebruik was de gemiddelde leeftijd 22 jaar.

Ook al zijn ze allemaal geselecteerd op hun ervaring met GHB (vaker dan 25 keer in hun leven), er is een grote variatie in hoe vaak zij ooit de drug hebben genomen. Voor een klein deel was dat hoogstens op 50 keer (d.w.z. gelegenheden), maar voor ruim de helft meer dan 500 keer.

Het GHB-gebruik in de afgelopen 12 maanden loopt uiteen van af en toe (maar minstens 10 keer) tot dagelijks. In doorsnee (mediaan) ligt het op 100 keer. Bijna een op de drie heeft de afgelopen maand geen GHB gebruikt, maar er zijn er ook die het een paar keer per week of zelfs dagelijks namen. In doorsnee (mediaan) ligt het voor de hele steekproef op 3 keer in de afgelopen maand. En voor de huidige gebruikers op 10 keer.

Naar eigen zeggen gebruikt twee derde van de respondenten tegenwoordig minder GHB dan een jaar geleden. Van de rest zegt de ene helft nu even vaak en de andere helft vaker GHB te nemen.

Dosering, setting en uitgaan

Alle respondenten drinken de GHB. Over het algemeen nemen zij per gelegenheid meerder doseringen GHB. De tijd tussen de eerste en de laatste dosis loopt hierbij uiteen van een half uur tot wel een hele dag. Gemiddeld zit er ruim twee uur tussen de eerste en de laatste dosis. Ongeveer een kwart meet elke dosis meestal precies af, evenveel nemen een heel buisje en nog eens rond een kwart of een half buisje. De rest neemt meestal een dopje, een kwart of een half buisje of gewoonweg een slok(je) uit de fles met GHB. Omgerekend komt dit neer op een dosis van minder dan 1 milliliter (ml), oplopend tot 25 ml. Het gemiddelde is 4.8 ml per dosis. Ook het aantal doseringen per gelegenheid (of: gebruiksday) varieert fors, van een enkele dosis tot wel veertig. Het gemiddelde is 8.2 doses per gelegenheid. Bij elkaar opgeteld is de gemiddelde totale dosering per gelegenheid 39 ml, met een grote spreiding: van een paar tot meer dan honderd milliliter.

Wat betreft setting wordt GHB veruit het vaakst thuis (privé of bij vrienden) gebruikt. Op flinke afstand volgen thuisfeestjes, tijdens het uitgaan, buiten (op straat, in het park, op een hang-

plek). Rond een kwart doet het af te toe onderweg in de auto of op de scooter.⁶⁹ Ruim de helft gebruikt wel eens in z'n eentje GHB, sommigen zelfs (bijna) altijd. Veruit het vaakst gebeurt het met hun vrienden en/of partner. Slechts een enkeling neemt wel eens GHB met vreemden.⁷⁰

Vier op de vijf respondenten hebben wel eens een overdosis GHB gehad en raakten daarbij toen in coma. Dat varieert van één tot honderden keren (in doorsnee 10 keer).⁷¹ Tijdens de laatste (of enige) overdosis gebeurde dat in driekwart van de gevallen op een thuisadres; de rest op straat, op een feestjes, tijdens het uitgaan of onderweg, Ruim een kwart was ten tijde van die overdosis alleen. De meesten waren toen met vrienden en/of hun partner en een enkeling met familie. Verreweg de meesten hadden toen ook andere middelen gebruikt: één op de drie alcohol en driekwart andere drugs. Bij de andere drugs ging het vooral om stimulantia (met name amfetamine, maar ook cocaïne en/of ecstasy), in mindere mate om cannabis en een enkele keer ketamine.

Markt op consumentenniveau

De eerste keer dat zij GHB gebruikten hadden verreweg de meeste respondenten het middel gratis gekregen, al dan niet nadat zij er zelf om gevraagd hadden. Eén op de tien kocht de GHB op eigen initiatief en een enkeling toen het werd aangeboden.

Op basis van de surveygegevens laat de GHB-markt op het niveau van ervaren gebruikers zich het beste typeren als een mix van zelf maken, kopen, (door)verkopen, weggeven en gratis krijgen.

- Een op de drie maakt zelf wel eens GHB, een klein deel doet dit vaak of altijd.
- De meesten kopen wel eens GHB en één op de drie doet dit vaak of altijd.
- Zelf GHB bestellen via internet komt zelden voor.
- Minder dan de helft verkoopt wel eens GHB, sommigen doen dat vaak.
- De overgrote meerderheid geeft wel eens gratis GHB weg, één op de vijf vaak of altijd.

Vergeleken met GHB staat de grondstof GBL meer op de achtergrond, maar speelt internet een grotere rol bij de aanschaf.

- Bijna twee op de drie kopen zelf wel eens GBL, sommigen doen dit vaak.
- Een kwart bestelt wel eens GBL via het internet, enkelen doen dit vaak.

⁶⁹ Gemeten naar de laatste 10 gelegenheden. Zie Bijlage B, figuur B.4.

⁷⁰ Gemeten naar de laatste 10 gelegenheden. Zie Bijlage B, figuur B.5.

⁷¹ Mediaan (alleen respondenten met overdosis).

Op het niveau van gebruikers is er geen hele strakke scheiding tussen het zelf maken, kopen en verkopen van GHB. Slechts enkele respondenten kopen nooit zelf GHB en verkopen het ook nooit. En ook slechts enkelen kopen vaak GHB en verkopen het ook vaak.

- Ongeveer één op de drie koopt én verkoopt wel eens GHB.
- En één op de tien maakt zelf wel eens GHB én verkoopt het ook.

Politiecontacten

Bijna driekwart van de respondenten zegt wel eens te zijn aangehouden door de politie, variërend van 1 tot 200 keer. Gemiddeld gebeurde dat, bij degenen die wel eens werden aangehouden, 17 keer. Het gemiddelde wordt echter sterk omhooggetrokken door degenen die heel vaak zijn aangehouden. In doorsnee ging het om 6 aanhoudingen (mediaan). Bij ruwweg de helft van de aanhoudingen was sprake van GHB-gebruik (hoewel dit niet per definitie de aanleiding voor de aanhouding was).⁷² Bijna één op de drie respondenten zeggen dat hun GHB of GBL wel eens is afgepakt door de politie.

Als reden voor hun laatste (of enige) aanhouding noemen respondenten het vaakst overtreding van de Opiumwet. Daarbij gaat het hoofdzakelijk om bezit van GHB en/of andere verdovende middelen, om kopen van drugs en/of een verklaring afleggen over (een) dealer(s), en een enkele keer om zelf dealen. Op de tweede plaats staat verkeer: eenvoudige verkeersovertredingen, maar ook rijden onder invloed van alcohol en/of drugs, verkeersongevallen of doorrijden naar een verkeersongeval. Daarna komen openbare orde en vandalisme, zoals drinken in het openbaar, luidruchtig en/of psychotisch gedrag, ruzies op straat en vernieling. De vierde categorie bestaat uit een mengeling van vermogenscriminaliteit (bijvoorbeeld winkeldiefstal), geweldscriminaliteit (zoals zware mishandeling) en wapenbezit.

Samenvatting en conclusie

Uit de survey onder 78 ervaren GHB-gebruikers op het platteland komt een heel gemêleerd beeld naar voren. Ze verschillen onderling fors in leeftijd en in opleidingsniveau. Er zitten gebruikers bij met een respectabele baan en een eigen woning, maar ook een forse groep zonder werk en onderdak bij een instelling. Een deel is nog nooit aangehouden door de politie, een ander deel vele malen. Er zitten mensen tussen die hun GHB-gebruik vrij goed in de hand lijken te kunnen houden en anderen die dagelijks gebruiken en vaak een overdosis nemen.

⁷² Twee op de drie aangehouden personen hadden bij één of meer aanhoudingen wel eens GHB gebruikt – één op de drie dus bij geen enkele aanhouding. Bij tussen 1 en 25 aanhoudingen hadden ze wel GHB gebruikt. Gemiddeld komt dit neer op 5 aanhoudingen, en voor alle aangehouden respondenten op gemiddeld 3 aanhoudingen.

De brede schakering laat onverlet dat over het geheel genomen meerdere aspecten opvallen.

- Het zijn vrijwel uitsluitend ‘witte’, relatief laagopgeleide en in meerderheid mannelijke gebruikers. De grootste groep bestaat uit twintigers en begin-dertigers.
- Zij hebben ruime ervaring met het gebruik van andere middelen, vaak al voordat zij begonnen met GHB. Bijna allemaal roken ze tegenwoordig, de meesten drinken alcohol en de meerderheid blowt. Een groot deel gebruikt harddrugs, met name stimulantia, het vaakst speed.
- Ruim de helft heeft meer dan 500 keer GHB gebruikt. Per gelegenheid varieert de hoeveelheid GHB die ze nemen sterk, maar gemiddeld is het een forse dosis (39 ml).
- De GHB wordt vooral op thuisadressen gebruikt, meestal in gezelschap van anderen, maar een forse minderheid gebruikt in z'n eentje.
- Overdosering (coma) is eerder regel dan uitzondering. Overdosering vindt vooral plaats binnenshuis – dit sluit aan bij de ervaring van professionals uit de focusgroepen (zie hoofdstuk 3). Maar het gebeurt ook in de openbare ruimte en in het verkeer.
- Op gebruikersniveau kenmerkt de GHB-markt zich als een mix van zelf maken, kopen, (door)verkopen, (gratis) weggeven en krijgen. Internet speelt wel een rol bij de aanschaf van GBL, maar nauwelijks bij GHB.
- Aanhouding door de politie is tamelijk gebruikelijk en een deel komt veelvuldig aan aanraking met de politie. Niet alle aanhoudingen hebben (direct) te maken met GHB of GBL.
- Aanhouding gebeurt het vaakst in verband met de Opiumwet, gevolgd door verkeersgerelateerde overtredingen en misdrijven, openbare orde en vandalisme en ten slotte vermogenscriminaliteit, geweldscriminaliteit en wapenbezit.

5

TWEE VERDIEPINGSGBIEDEN

Uit de vier ‘brandhaarden’ (hoofdstuk 3) kozen we er twee voor verdiepend onderzoek. In deze twee is de GHB-problematiek en de aanpak ervan diepgaander in kaart gebracht. Bij de keuze van de verdiepingsgebieden was het uitgangspunt dat er sprake moest zijn van zowel vergelijkbaarheid als contrast in problematiek en aanpak. Wat betreft vergelijkbaarheid kwamen in principe alle vier ‘brandhaarden’ in aanmerking – zij waren immers al geselecteerd op de aanwezigheid van GHB-problematiek. We moesten dus meer naar nuances kijken. Daarbij viel bijvoorbeeld op dat Twenterand en Heerenveen er al vrij vroeg (en min of meer tegelijkertijd) uitsprongen wat betreft het aantal GHB-cliënten in de verslavingszorg. Ook werd al vrij vroeg de basis gelegd voor gemeentelijk beleid ten aanzien van de GHB-problematiek. Er waren en zijn ook opvallende verschillen tussen beide gemeenten en die maken hen geschikt als zogeheten ‘extreme cases’.⁷³

Als aanloop naar de verdieping in Twenterand (hoofdstuk 6) en Heerenveen (hoofdstuk 7) benoemen we eerst in het kort enkele overeenkomsten en verschillen tussen deze beide gemeenten. Vervolgens worden de gemeenten als aanvulling op de beschrijving in hoofdstuk 3 wat meer ingekleurd. Tot slot schetsen we in hoofdlijnen de aanpak van het verdiepingsonderzoek.

Enkele overeenkomsten en verschillen

Zoals we al zagen in hoofdstuk 3 bestaan zowel Twenterand als Heerenveen uit meerdere dorpen en gehuchten. In beide gemeenten ligt de bevolkingsdichtheid onder het landelijk gemiddelde. Allebei hebben ze een sterk verenigingsleven. En in beide gemeenten is een relatief groot deel van de bevolking laag opgeleid. Anderzijds verschillen deze twee gemeenten het sterkst in politieke kleur: Twenterand is het meest confessioneel en Heerenveen als het meest links georiënteerd. In de vergelijking van de vier ‘brandhaarden’ (hoofdstuk 3, Bijlage A) springt Twenterand er ook uit met het allerkleinste percentage allochtonen en de grootste huishoudens. Jongeren en jongvolwassenen blijven langer bij hun ouder(s) wonen, maar zijn ook het vaakst getrouwd. Heerenveen daarentegen heeft de kleinste huishoudens, jongeren en jongvolwassenen verlaten het vroegst het ouderlijk huis, en zijn het minst gehuwd.

⁷³ Decorte & Zaitch (2009).

Twenterand

De gemeente Twenterand ontstond in 2001 na samenvoeging van de gemeenten Den Ham en Vriezenveen in het kader van een herindeling van gemeenten in Overijssel.⁷⁴ Dorpskern Vriezenveen heeft de meeste inwoners (ca. 14 000). Vriezenveen en Den Ham stammen uit de 14^e eeuw waarbij landbouw en veeteelt het hoofdmiddel van bestaan vormden. Westerhaar en Vroomshoop zijn nog betrekkelijk jonge arbeidersdorpen, die vanwege de veenwinning zo'n 150 jaar geleden werden gesticht. Deze veengronden werden later omgezet in landbouwgrond. Van oudsher was er in dit 'vergetenland' al sprake van een grote werkloosheid en armoede. Ouderen in de streek spreken soms nog over het 'minvolk'. Na de Tweede Wereldoorlog richtte de overheid zich met een concentratie van maatregelen op ontwikkelingsgebieden in Nederland, waar Westerhaar-Vriezenveensewijk er een van was. Deze gebieden kenden een zeer grote werkloosheid, die structureel was of die dreigde te worden. Het inkomen per huishouden was zeer laag in die tijd – en dat is nog steeds het geval. Tot in 1959 was de huisvesting nog belabberd. De straten waren onverhard en modderig. Veel bewoners waren aangewezen op grondwater voor hun dagelijkse gebruik en men leefde nog in zelfgebouwde houten schuurtjes, die soms door spoorbiels gestut werden. Langzaamaan kreeg het 'vergetenland' meer politieke aandacht en middelen om tot daden, krotvervangning en leefklimaatverbetering te kunnen overgaan.⁷⁵

⁷⁴ Daarvoor vormden Den Ham en Vroomshoop met de kern Geerdijk een zelfstandige gemeente. Vriezenveen vormde met de Westerhaar-Vriezenveensewijk, De Pollen en nog een paar kleine dorpen eveneens een zelfstandige gemeente.

⁷⁵ Hofman (2003).

Binnen de gemeente Twenterand zijn er rijkere en armere kernen. Den Ham springt er gunstig uit, Westerhaar-Vriezenveensewijk is de kern met de laagste sociaaleconomische status.⁷⁶ Vergeleken met de hele regio steeg de werkloosheid in Twenterand in de afgelopen jaren het hardst.⁷⁷ De klad zit in de bouw. Vooral stukadoors en stratenmakers hebben het moeilijk, maar ook inpakkers, productiemedewerkers en schoonmakers komen lastig aan de slag. Ook in de agrarische sector is minder werkgelegenheid. In Vriezenveen, dat ooit met de stoffengigant Jansen & Tilanus grote bekendheid genoot werken nu relatief veel mensen in de maakindustrie, bouwnijverheid en groot- en detailhandel.⁷⁸ Vergeleken met de andere gemeenten in Twente, werken in Twenterand veel mensen via een sociale werkvoorziening.⁷⁹

Twenterand is nu weliswaar één gemeente maar er blijft een zekere rivaliteit tussen de kernen bestaan.⁸⁰ Dit uit zich onder andere in het dialect zoals het *Vjeans* in Vriezenveen, dat nauwelijks overeenkomt met dialecten in omliggende gebieden. Het *noaberschap* is in de landelijke gebieden met een hechte gemeenschap nog sterk aanwezig. Buren en buurtgenoten helpen en verzorgen elkaar als het nodig is. Hoewel het *noaberschap* volgens de gemeente onder druk staat door veranderingen in de landbouw, betere sociale voorzieningen en de komst van nieuwkomers, is het nog steeds een belangrijk sociaal kenmerk.

Vriezenveen en Vroomshoop hebben elk een jongerencentrum. Twenterand heeft weinig uitgaansgelegenheden.⁸¹ Uitgaansvertier zoeken jongeren en jongvolwassenen vaak elders. Daarnaast of in plaats hiervan hangen ze rond op straat. Dat geldt met name voor Vroomshoop en Westerhaar. Jongeren uit Westerhaar en Vroomshoop voelen zich niet verbonden met hun leeftijdsgenoten uit Vriezenveen en Den Ham. Dit zijn ook de kernen waar volgens de deelnemers aan de focusgroep in Twenterand (hoofdstuk 3) de meeste GHB-gebruikers wonen. Het is van oudsher een achterstandsgebied waar laaggeschoolde arbeiders uit Drenthe zich vestigden om te werken in de veenderijen. Zij zijn daar altijd blijven wonen. De volgende generaties werden statenmakers of grondarbeiders. Ook nu zijn dat nog de belangrijkste beroepen, al is er ook wat eenvoudige industrie en landbouw. In de focusgroep wordt de mentaliteit in deze kernen als

⁷⁶ GGD Twente (2013). De SES is berekend aan de hand van het gemiddelde inkomen in een wijk, het percentage mensen met een laag inkomen, het percentage laag opgeleiden en het percentage mensen dat niet werkt.

⁷⁷ Regio Twente, maart 2013

⁷⁸ Jansen & Tilanus was het oudste kledingmerk van Nederland en genoot zelfs internationale bekendheid. Begonnen in 1869 met een stoomweverij, kwam er in 1874 een tricotagefabriek bij. Het bedrijf was gelijk succesvol. Niet in de laatste plaats door het vele adverteren en afficheren en het bedenken van pakkende slogans als 'wolhalla. In de jaren zestig moest de onderneming krimpen en net als veel andere textielabrikanten haar deuren begin jaren tachtig voorgoed sluiten.

⁷⁹ GGD Twente (2013).

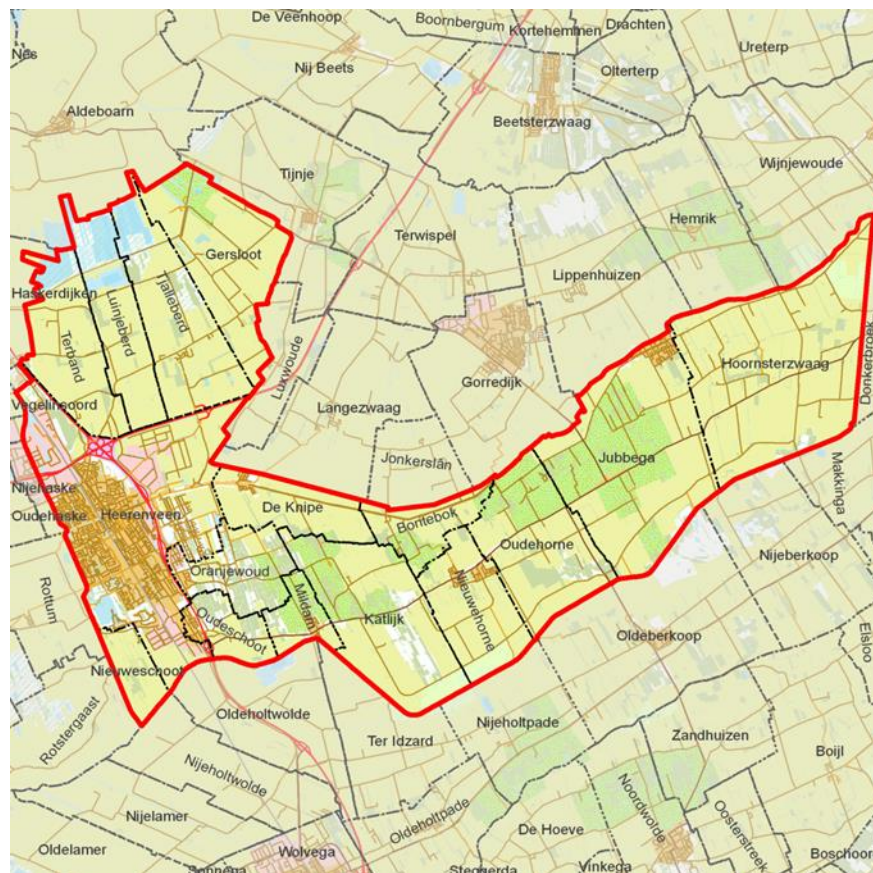
⁸⁰ Gemeente Twenterand (2011).

⁸¹ Kadernota Integraal Genotsmiddelenbeleid (2011).

volgt getypeerd: *“Westerhaarders en Vroomshoppers zijn harde werkers, die niet worden gestimuleerd om door te leren. Snel met je handen gaan werken en geld verdienen.”* Er is echter de laatste jaren juist in deze kernen veel werkloosheid.

Heerenveen

Heerenveen staat bekend als sportstad, een imago dat de gemeente ook graag wil uitdragen. Het Thialf IJstadion, het Abe Lenstra Stadion (de thuishaven van SC Heerenveen) en het multifunctioneel sportcomplex ‘Heerenveen Sportstad’ nemen een belangrijke plek in. Daarnaast is het Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO) er gevestigd. De plaats Heerenveen vormt de kern van de gelijknamige gemeente, heeft veruit de meeste inwoners (ca. 29 000; dubbel zoveel als Vriezenveen, gemeente Twenterand) en neemt een centrale plek in binnen de regio. Er zijn verschillende scholen voor voortgezet onderwijs en het MBO gevestigd. Hierdoor trekken veel jongeren vanuit de omliggende dorpen elke dag naar de ‘stad’. Dat gebeurt ook in het weekend. Met verschillende grote cafés, een paar discotheken en ook drie coffeeshops fungeert de ‘stad’ voor de regio ook als een centrale plek om uit te gaan.

Op forse afstand volgen Jubbega en Akkrum (elk ruim 3 000 inwoners). De overige dorpen en gehuchten hebben nog (veel) minder inwoners. Vooral de dorpen vormen hechte gemeenschappen. De bouwnijverheid is de belangrijkste sector, vooral in de dorpen zijn veel bouw- en klusbedrijven te vinden. De plaats Heerenveen is het voorzieningencentrum voor de regio, met de daarbij behorende werkgelegenheid. Maar er zijn ook 'volksbuurtjes' met relatief veel werklozen en veel multi-probleem gezinnen.

Jubbega geldt als het meest 'aparte' dorp met hardwerkende mensen, maar waar de inwoners van oudsher wars zijn van autoriteit. *"Het was een dorp dat in de veengravingen zat. De mensen waren erg op zichzelf, maar werden tegelijkertijd afhankelijk gemaakt van de Heren van het Veen. Nu zit dat er nog steeds in: 'we redden het zelf wel',"* aldus een deelnemer aan de focusgroep in Heerenveen. Wat betreft de veengeschiedenis zien we een zekere overeenkomst met Westerhaar en Vroomshoop in de gemeente Twenterand.

In 1551 werd door de heren Dekema, Cuyck en Foeys de Veencompagnie opgericht. Men noemde hen de "Heren van het Veen" (vandaar het latere Heerenveen). Honderden jaren leefden veenarbeiders hier in grote armoede in plaggenhutten. Voor hoogveenturf van goede kwaliteit werd veel geld betaald, dat vervolgens nieuwe werknemers trok. In het afgegraven gebied kwam een boerenleven op gang. Toen in de loop der tijd de prijs van het veen zakte braken er zware tijden aan voor veenarbeiders. Vooral het geografisch geïsoleerde gebied Jubbega verpauperde sterk. Hoewel het aan begin van de twintigste eeuw economisch beter ging, bleven de mensen nog vaak in grote armoede wonen in plaggenhutten. De mensen waren erg op zichzelf, maar bleven ook afhankelijk van de Heren van het Veen. Reden volgens sommigen dat de zelfredzaamheid na honderden jaren van armoede nog steeds in het bloed zit. Bovendien bestond er een niet mis te verstane weerzin tegen alles wat van buiten de wijken kwam. Pas in de late jaren zestig van de vorige eeuw werden de laatste krotten opgeruimd in het kader van de landbouwverkeveling. Ook de infrastructuur, toen nog veel zandpaden, ging drastisch op de schop.

Het verdiepingsonderzoek

In de twee hierna volgende hoofdstukken wordt verslag gedaan van het verdiepingsonderzoek in Twenterand (hoofdstuk 6) en Heerenveen (hoofdstuk 7). In het verdiepingsonderzoek hebben we een combinatie van methoden gehanteerd (triangulatie). Ten eerste is gebruikgemaakt van deskresearch: rapportages, dossiers, analyse politiedata en (internationale) literatuur. Ten tweede zijn interviews gehouden met politiemensen en andere relevante lokale sleutelpersonen (zoals jongerenwerkers, verslavingszorg). Ten derde werd de casuïstiek van concrete incidenten bestudeerd. Welke aanpak is daarbij gehanteerd? En met welk resultaat? Ten vierde deden we etnografisch veldonderzoek onder GHB-gebruikers: participerende observatie, infor-

mele gesprekken en interviews met jongeren en jongvolwassenen die goed op de hoogte zijn van de problematiek en hier van binnenuit over kunnen vertellen.⁸²

⁸² Een deel van de GHB-gebruikers met wie tijdens de verdiepingsstudie informele gesprekken werden gevoerd of uitgebreide interviews werden gehouden, deed ook mee aan de survey.

6

CASUS TWENTSE PLATTELAND

De eerste signalen van opkomend GHB-gebruik in de gemeente Twenterand dateren uit het begin van het vorige decennium. In de notitie *'Druk met drugs ... ontnuchterend'* uit 2005 gaat de gemeente uitvoerig in op de alcohol- en drugsproblematiek. Maatschappelijke organisaties schetsen een zorgelijk beeld en het besef beklijft dat jongeren en jongvolwassenen die op straat rondhangen weinig moeite hoeven te doen om aan drugs te komen. Cannabis en ecstasy zijn al langer populair, maar cocaïne en GHB zijn in opmars. Bovendien komen jongeren al op vroege leeftijd in aanraking met alcohol. Binnen de gemeente concentreren de problemen zich voornamelijk in de veendorpen Vroomshoop en Westerhaar.

We beginnen dit hoofdstuk met een korte typering van de situatie in de ontstaansperiode van het lokale GHB-problematiek. Vervolgens schetsen we de lokale GHB-scene vanuit het perspectief van gebruikers – in aansluiting op en ter verdieping van de survey uit hoofdstuk 4. Daarna verschuift de focus naar professionals, met name de politie. Met welke problemen rondom GHB krijgen politie en andere professionals te maken? Waar doen die zich vooral voor – en waarom juist daar? Hoe gaan zij daarmee om? Hoe ontwikkelt zich het lokale beleid en wat betekent dit voor de dagelijkse praktijk? Welke concrete maatregelen zijn er genomen? Hoe heeft de GHB-markt zich ontwikkeld en hoe ziet die er tegenwoordig uit? Zijn er successen behaald? Welke factoren belemmeren het politiewerk? Wat zou hierin verbeterd kunnen worden?

De professionals die in dit hoofdstuk aan het woord komen worden aangegeven met hun beroep en een letter, in volgorde van het alfabet – en niet met de eerste letter van hun voor- of achternaam. De bevindingen van professionals worden gelardeerd met levensschetsen en ervaringen van (voormalige) gebruikers en (voormalige) dealers. Zij komen aan het woord onder een naam die we zelf hebben verzonnen, dus een *fictieve* en niet hun eigen naam.

Straatgroepen, overlast en drugsgebruik

Straatgroepen speelden een centrale rol bij het ontstaan van de GHB-problematiek in Twenterand. Met name het Oranjeplein in Vroomshoop was (en is nog steeds wel, maar veel minder) een favoriete hangplek bij veel jongeren en jongvolwassenen. Het is een open plein met onder andere een school, een gereformeerde kerk, een jongerencentrum, een seniorenflat en een paar huizen onder één kap. Het Oranjeplein is weinig persoonlijk en zeker buiten de schooltij-

den is er nauwelijks sprake van informele sociale controle en toezicht door volwassenen. (Uiteraard houdt de politie de boel wel in de gaten). In de eerdergenoemde notitie *'Druk met drugs ... ontnuchterend'* (2005) wordt geconstateerd dat de hier rondhangende straatgroep in het weekend kan uitgroeien tot zo'n 60-70 jongeren tegelijkertijd. Er wordt veel geëxperimenteerd met soft- en harddrugs en er is zorg over de aanzuigende werking op minderjarige jongeren (12-17 jaar). De totale pleingroep beslaat ongeveer 300 personen, die deels ook bekend zijn met uitgaan – vooral Duitse discotheken net over de grens zijn in trek – en partydrugs als ecstasy, amfetamine en cocaïne. En nu ook met GHB.

Een groep van zo'n 25 jongeren, overwegend in de leeftijd 16-18 jaar, zorgt voor de meeste problemen. Ze zwerven rond in de buurt, plegen vernielingen en zijn vaak betrokken bij criminele activiteiten. Omwonenden worden geregeld bedreigd. Politie, jongerenwerk en hulpverlening typeren deze groep als 'zeer explosief'. De meesten zijn bekend bij de politie en Bureau HALT. Ook Westerhaar ondervindt veel hinder van een op straat rondtrekkende groep, eveneens van ongeveer 25 personen, maar wat jonger (leeftijd tot 16 jaar). Deze straatgroep vindt weinig of geen aansluiting bij de jongerencentra in Twenterand. Deze groep duikt ook op in Vroomshoop (en verderop, in Hardenberg). Iedereen rookt en de helft heeft wel eens geblowd. De meerderheid zou bekend zijn met drugsgebruikende ouders en familieleden.

Gesloten maar fluïde groepen

De huidige oudere problematische GHB-gebruikers (dertigers en veertigers) zijn afkomstig uit de toenmalige Oranjeplein-groep. Hieruit is later weer een jongere jeugdgroep ontstaan. In de tweede helft van het vorige decennium is er in Twenterand een vrij grote groep die wordt gerekend tot de 'overlast gevende jeugd'. Jongeren wisselen betrekkelijk makkelijk van groep en minderjarige groepjes mengen nog wel eens met volwassen rondhangers.⁸³ Typerend is dat sommige groepen de neiging hebben om zich van de buitenwereld af te sluiten, waardoor ze minder goed bereikbaar zijn voor volwassenen, ook voor professionals. Ze laten niet snel iets los over een ander. Dit wreekt zich onder andere bij incidenten rond drugsgebruik. Naar professionals toe wordt weinig openheid gegeven over de toedracht van een incident rond GHB-gebruik. Door het gesloten karakter van een kleine gemeenschap als Westerhaar is er vaak sprake van een 'mantel van mysterie'.⁸⁴ Er heerst een gevoel van schaamte over het eigen gebruik of dat van een naaste. Er is verdriet over een trieste ervaring en men is bang voor het verlies van anonimiteit of die van een ander.

Ook in de *'Kadernota Integraal Jeugdbeleid Gemeente Twenterand 2014-2017'* uit 2013. wordt opgemerkt dat Twenterand, vergeleken met andere plattelandsgemeenten in de regio, een ver-

⁸³ Westerbeek (2009).

⁸⁴ Prins e.a. (2011).

houdingsgewijs grote jeugd- en drugsproblematiek kent. Uit de standaardrapportage jeugd-groepen van de politie blijkt dat Twenterand verhoudingsgewijs meer 'zwaardere groepen' telt en waarvan de leden veel harddrugs gebruiken of drugsgerelateerde delicten plegen. Bij veel groepsleden is er sprake van een verslavingsproblematiek als gevolg van een multiproblematische casuïstiek.

Drank en drugs

Het beeld dat professionals in de gemeentenotitie van 2005 schetsten van straatgroepen, was dat er naast drugs ook 'schrikbarend veel alcohol' gedronken werd. Dronkenschap leek een geaccepteerd fenomeen. Een indicatie hiervoor was dat er elke week meerdere verkeersdeelnemers wegens overmatig alcoholgebruik werden aangehouden. Ook het aantal alcoholgerelateerde verkeersongevallen was relatief hoog. Het gecombineerde gebruik van alcohol en drugs verhoogde ook nog eens de kans op agressief gedrag. Een van de maatregelen is dat het jongerenwerk inzet op meer voorlichting en speciaal busvervoer tijdens uitgaansavonden. De politie is bekend met het gebruik van alcohol en cannabis, maar zegt dan nog weinig zicht te hebben op het gebruik van andere drugs en drugshandel. Wel wordt regelmatig een geringe hoeveelheid drugs aangetroffen en de politie waarschuwt voor 'besmettingsgevaar' tussen groepen van verschillende leeftijden die makkelijk met elkaar in contact komen.

Volgens onderzoek van de GGD uit 2008 in Twenterand verschilde het drugsgebruik onder middelbare scholieren in Twenterand niet veel van die van Twente.⁸⁵ Maar in een 'behoefteonderzoek' uit 2007 onder 100 hangjongeren (85% in de leeftijd 13-18 jaar) in Twenterand kwam een ander beeld over drugsgebruik naar voren.⁸⁶ Van hen had 38% wel eens cannabis gebruikt en 20% harddrugs. Vroomshoop spande de kroon. Hier had 66% wel eens cannabis gebruikt en 48% harddrugs. Ruim de helft van deze jongeren gebruikte ook door de week drugs – en dan voornamelijk op straat.

'Brandhaarden': omgevingsfactoren bij kwetsbare jongeren.

In de focusgroep in Twenterand en later in individuele interviews noemen professionals verschillende oorzaken die het forse alcohol- en drugsgebruik door bepaalde groepen jongeren en jongvolwassenen in Twenterand zouden kunnen verklaren. Ten eerste wordt het experimenteelgedrag van jongeren aangewakkerd doordat zij het gedrag (met name alcoholgebruik, maar soms ook drugs) van hun ouders kopiëren. Ten tweede stimuleert het groepsgebruik het drugs-

⁸⁵ In Twenterand rookte toen 15% van de scholieren wel eens cannabis, tegenover 12% in Twente. In de laatste 4 weken was dat respectievelijk 3% en 5%. Zowel in Twenterand als in Twente had 2% ervaring met harddrugs, evenals in de laatste 4 weken (GGD, 2008).

⁸⁶ Elixer (2007).

gebruik verder in de puberteit. En ten derde speelt binnen de psychische en sociale problematiek van de thuissituatie ook verslaving van ouders of familieleden een rol. In sommige gezinnen is daarnaast sprake van incest en seksueel misbruik.

Weliswaar komt drugsgebruik in alle milieus in Twenterand voor, maar bewoners in achterstandswijken gaan er meer onder gebukt. Het gaat dan volgens de professionals vooral om: laaggeschoolde ouders en kinderen; mensen met een laag zelfbeeld en een beperkt zelfinzicht; en die wonen in de veenstreek (Vroomshoop en Westerhaar) en daarbuiten moeilijk een zelfstandig leven kunnen opbouwen. In deze delen van Twenterand komen burengerucht, relatieproblemen, bedreiging, mishandeling, dronkenschap en huiselijk geweld vaker voor dan in het overige buitengebied.⁸⁷ Door het beperkte ouderlijke toezicht ontvluchten jongeren gemakkelijker de thuissituatie. De kenmerken van jonge drugsgebruikers in een hulptraject liggen vaak in het verlengde van de genoemde problematiek. Ze volgen vaker speciaal onderwijs of gaan soms helemaal niet meer naar school. Werkloosheid is geen uitzondering. Een deel heeft een Wajong uitkering. Het zijn kinderen van gescheiden ouders of gezinnen met een 'laag opvoedingsniveau'. Deze jongeren verzinnen strategieën om aan geld (o.a. voor drugs) te komen door te stelen of te dealen. Ze vertonen vaak impulsief gedrag en zijn makkelijker beïnvloedbaar. De problemen worden verergerd omdat een flink deel kampt met gedrags- of psychische problemen.

Hiermee is niet gezegd dat het er overal in Westerhaar en Vroomshoop zo toe gaat. In de woorden van politieman A., zelf opgegroeid in deze streek:

'Ik ken de dramatische verhalen van jonge mensen die doorslaan in hun gebruik, verslaafd raken aan de GHB, verloederen, hun werk en vrienden kwijtraken en gedoemd zijn tot een gemarginaliseerd dorpsbestaan. Maar ondanks de relatief hoge werkloosheid blijft het arbeidsethos hoog in Westerhaar en Vroomshoop. Werken met je handen wordt van oudsher al gestimuleerd. Er wordt minder nadruk op doorleren gelegd. Een deel is vroegtijdig schoolverlater. De mores hier zijn: zo snel mogelijk brood op tafel. Veel mannen zijn stratenmaker, stukadoor of timmerman. De vrouwen maken vaak schoon of werken als inpakker of verkoper. Harde werkers zijn het.' (Politieman A.)

Drugsoverlast en drugserelateerde criminaliteit

De onevenwichtige spreiding van drugsoverlast binnen de gemeente Twenterand kwam al naar voren in een 'wijkscan' van de politie over de jaren 2004-2007. Per 1000 inwoners was die beduidend hoger in Westerhaar en Vroomshoop dan in Den Ham en Vriezenveen.⁸⁸ Het aantal overlastincidenten steeg van 178 in 2004 naar 260 in 2007. Een analyse indertijd van drugsinci-

⁸⁷ Blijkend uit de zogeheten wijkscan (Westerbeek, 2009).

⁸⁸ Westerbeek (2009).

denten in het politiesysteem BPS (overlast van drugs/medicijnen, softdrugs, harddrugs en controle drugs) lieten eveneens een stijging zien: van 46 incidenten in 2004 naar 62 in 2008. Het bleek echter lastig om een goed beeld van de drugsoverlast en drugs gerelateerde criminaliteit uit dit systeem te genereren.⁸⁹ In een onderzoek van de toenmalige regiopolitie Twente naar GHB stond binnen de hele regio Twente Vroomshoop op de derde en Vriezenveen op de zevende plaats van het totaal aantal mutaties met de trefwoorden GHB-gebruiker of -dealer. Politie-mensen en andere professionals hebben echter sterk het vermoeden dat jongeren en jongvolwassenen meer drugs gebruiken en vaker bij drugsgerelateerde criminaliteit zijn betrokken dan uit dergelijke cijfers blijkt.⁹⁰ Dit vermoeden wordt bevestigd als het in 2005 opgerichte Cobra-team een omvangrijk rechercheonderzoek begint en in een paar maanden tijd zo'n 60 gebruikers en dealers oppakt (hierover later meer).

Het snel opkomende GHB-gebruik verscherpt de drugsproblematiek in Twenterand. De gemeente acht de tijd rijp om met een nieuwe reeks maatregelen te komen om de GHB-problematiek, de productie en het dealen in te dammen. Hierover straks meer als de politie uitgebreid aan het woord komt.

GHB-gebruikers in Twenterand

In de zomer van 2014 (van mei tot en met juli) deden we veldonderzoek onder GHB-gebruikers in Twenterand. Naast informele gesprekken interviewden we uitgebreid zestien GHB-gebruikers, van wie er sommigen intussen waren gestopt met GHB. Een deel van deze gebruikers deed ook mee aan de survey (hoofdstuk 4). De interviews vonden plaats bij gebruikers thuis, op straat en op de kermis. Maar ook in het jongerencentrum, een woonvoorziening voor zwerfjongeren en in een detoxificatiekliniek. De geïnterviewden werden geworven via eigen veldwerk of via professionals (Bureau Jeugdzorg, Tactus verslavingszorg, streetcornerwork, jongerenwerk en de politie). Het benaderen van deze (ex-)gebruikers had nogal wat voeten in de aarde. Informele gesprekken leverden voor een ervaren onderzoeker niet zo'n probleem op, maar meedoen aan een uitgebreider interview lag vaak een stuk gevoeliger. En gebruikers met wie het interview prima was verlopen, schroomden toch meestal om ons in contact te brengen met andere gebruikers voor een interview.

⁸⁹ Westerbeek (2009) denkt dat er in werkelijkheid meer drugsgerelateerde incidenten in Twenterand voorkomen dan de cijfers laten zien. Uit een nadere analyse blijkt namelijk dat de incidenten betreffende drugs onder verscheidene incidentcodes worden weggeschreven, waaronder aandachtsvesting, hulpverlening burger, ziekte/onwel, overlast geluid en verkeerszaken (rijden onder invloed of verkeersongevallen). In Heerenveen hebben we inzage gekregen in informatie uit de politieregistratie met trefwoord GHB van de periode (2010-2014). Daar kunnen we meer melden over de incidenten en de aard van de problematiek.(zie hoofdstuk 7).

⁹⁰ Visschedijk (2007).

De uitgebreid geïnterviewde (ex-)gebruikers – onder wie ook (voormalige) dealers – vormen een gevarieerde groep. Qua algemene kenmerken lijken ze sterk op de GHB-gebruikers in de survey (hoofdstuk 4), maar er zijn ook een paar verschillen. Zo hebben we doelgericht naar jongere en vrouwelijke gebruikers gezocht, met als resultaat wat jongere gebruikers (in doorsnee 23 jaar, van 15 tot en met 46 jaar) en meer meisjes/vrouwen (zes van de zestien, tegen één op de vier in de survey). Op één persoon na is iedereen autochtoon. Zes wonen bij hun ouders of verzorgers, drie alleen, twee met hun partner, twee met hun kinderen maar zonder partner. De overige drie zitten in begeleid wonen. In doorsnee wonen ze de helft van hun leven op hun huidige plek. Vijf personen gaan naar school of studeren. Het hoogst behaalde diploma is voor vier personen de basisschool, zeven hebben vmbo afgemaakt, twee het mbo en twee personen het hbo. De meerderheid (n=11) heeft een baan. Dit is vaak in winkels of heel praktisch werk, maar er zitten ook een ICT specialist en een administratief medewerker tussen. Als we school/studie en werk combineren, zien we dat vier personen geen werk hebben, niet studeren of naar school gaan.

Middelengebruik

Net als in de survey (hoofdstuk 4) hebben de in Twenterand geïnterviewde (ex-)GHB-gebruikers veel ervaring met andere middelen en zijn het vaak ook huidige gebruikers (= gebruik in de afgelopen maand). Allemaal zijn het huidige rokers, op één na zijn ze huidige drinkers, de meesten zijn huidige blowers (elf van de zestien). Iedereen heeft wel eens cocaïne genomen, hetzelfde geldt voor ecstasy en op één na hebben ze allemaal ook ervaring met speed (amfetamine). De helft heeft de afgelopen maand nog speed gebruikt, iets minder ecstasy en/of cocaïne (respectievelijk vijf en drie van de zestien).⁹¹

Amfetamine

Van de andere middelen is bij GHB-gebruikers in Twenterand, naast alcohol en cannabis, vooral amfetamine (ook wel: *belly*) populair. GHB trekt alle aandacht, maar de politie vermoedt dat de amfetaminemarkt groter is. Uit de verhalen van gebruikers en politiemensen maken we op dat amfetamine al veel langer voorkomt in de streek. Van oudsher zit speed in beroepsgroepen waar jonge mannen zwaar of langdurig werk verrichten of op arbeidsonaangename uren moeten werken. Zo vertelt een van de geïnterviewde gebruikers over zijn speedgebruik tijdens het kippenvangen. Een zware klus die 's nachts tot aan het ochtendgloren moet worden geklaard. Groepjes mannen jagen op duizenden vrije uitlopers in grote hallen en voeren ze in bussen af richting de slachtfabriek. Zwaar werk is het omdat ze per keer zo'n vier a vijf kippen tegelijk-

⁹¹ Verder hebben er 12 wel eens ketamine gebruikt, 8 paddo's, 6 lachgas, 6 crack (w.o. 1 huidige gebruiker) en 1 heroïne.

tijd moeten vangen. Ook chauffeurs, stukadoors, stratenmakers en boerenjongens nemen wel eens speed tijdens het werk. Er zijn ook jongeren die tijdens het rondhangen hun tijd verdrijven met alcohol en speed. Op hardcorefeesten is speed dé gangmaker, naast ecstasy. De speedmarkt is goedkoop. In grotere hoeveelheden kost speed rond 150 euro voor 100 gram, op straatniveau kost het €4.50-5.00 per gram. In bijvoorbeeld Amsterdam is een gram twee tot drie keer zo duur.⁹²

De politie in Twenterand denkt dat de speedmarkt geen vetpot is voor dealers. Speed is ingesleten in de cultuur. Niemand kijkt er echt van op. Althans dat vertellen vooral de gebruikers in Vroomshoop en Westerhaar. Ook jongeren die (nog) geen ervaring hebben zijn er soms getuige van dat er vrij openlijk gebruikt wordt. Een snuif of 'bommetje' (= amfetamine in een dichtgedraaid vloeitje) in de steeg, op een bankje, in de auto, thuis of op een feest lijkt bijna vanzelfsprekend. Er is weinig schaamte. Speed wordt functioneel gebruikt (om wakker te blijven) en soms uit verveling, tijdens het feesten of uit stoerheid, maar ook om de alcoholroes te verdrijven. Sinds de komst van GHB wordt speed ook gebruikt om het narcosegevoel van GHB te neutraliseren. Veel frequente gebruikers zijn door hun GHB ook meer speed gaan nemen. Naar eigen zeggen kunnen ze hierdoor soms flink de kluts kwijtraken.

Gebruik van GHB en GBL

Bij hun eerste GHB-gebruik waren de geïnterviewden in doorsnee 19 jaar. Drie van de zestien hebben het afgelopen jaar geen GHB meer genomen. De helft heeft wel eens GBL gebruikt, maar niemand in het afgelopen jaar.

Ex-gebruiker – en hoe het begon

Jesse (23 jaar) werkt in de bouw en woont samen met zijn vriendin Isa (21 jaar). Ze maakten deel uit van een jonge groep Westerhaarders en Vroomshoppers. Iedereen kende ecstasy en speed. Toen kwam GHB. Ze kenden een vriend wiens oom dealer was. Speed, maar ook GHB als 'perfect middel voor erbij'. De vriend had een colaflesje van zijn oom meegekregen met GHB. Een beetje zou genoeg zijn voor een voelbare roes. Ze fietsten daarna flink slingerend naar huis. Al snel dook GHB ook in andere kringen op. Ze kwamen op thuisfeestjes waar de G-fles gewoon op de tafel stond. Sommigen hadden een grotere jerrycan achter de hand om bij te vullen. Het was toen al een onderlinge code dat bij calamiteiten de ambulance niet zou worden gebeld.

Jesse begon met GHB toen hij 18 jaar was. Daarna is hij de tel kwijt geraakt, maar hij heeft zeker meer dan 500 keer gebruikt. GHB was geweldig in het begin. Hij kreeg meer lef en zelfvertrouwen. Dat voelde goed want hij is nogal verlegen. Ook de seks was fijn in het begin. Maar GHB begon zijn leven te domineren en hij ging ook door de week gebruiken. Toen pas merkte hij dat hij steeds dwangmatiger gebruikte, maar dat hij er ook niet zomaar mee kon stoppen. Hij had

⁹² Nabben et al. (2014).

dagenlange episodes van 'doptappen': elk half uur zo'n 8-9 ml. Thuis met zijn partner, gewoon in de buurt of ergens anders met vrienden. Hij was de hele dag door onder invloed. En de dag erna en de daaropvolgende dag en... Ook zijn speedgebruik nam toe van één tot een paar lijntjes en tenslotte 1½ gram per dag. Hij is acht maanden geleden gestopt. Zijn vriendin was al eerder afgehaakt en begon te dreigen dat ze bij hem weg zou gaan. Het drong tot hem door dat als zijn meissie ook weg zou gaan, hij helemaal niks meer had. Hij vond het een 'dondermooie' drug maar zijn vrienden waren intussen zelf ook al ver heen of in een afkickkliniek of het huis uitgezet en zwervend. Zijn baan was hij ook kwijt. De sfeer is nu veel beter met zijn vriendin. Maar de leuke dingen en lol met GHB mist hij soms nog wel. Toch is het beter zo. Het geeft rust. Hij heeft al een poos geen GHB meer gekocht. Nog maar een half jaar geleden stond de politie bij hem binnen op zoek naar GHB. Ze hadden de telefoon van zijn dealer geconfisqueerd en kwamen ook zijn naam tegen.

Gevraagd naar de als prettig beleefde effecten van GHB noemen gebruikers lichamelijke welbehagen ('fijn geval', 'lekker in je vel'), het wegvallen van remmingen ('losser', 'baldadiger') en energie ('wappen') of juist een sloom, meer ontspannen en relaxt gevoel. Vaak appreciëren ze ook het psychische welbevinden als ze onder invloed van GHB zijn: meer zelfvertrouwen, minder onzeker, meer durf en meer lef, onder andere ook op het seksuele vlak. Maar de GHB-roes betekent ook of vooral dat je 'er gewoon even niet meer bent'. Je denkt niet meer aan negatieve dingen, je vergeet dingen van vroeger of je vergeet het gezeur thuis. Je leeft dan gewoon in je eigen wereld. Ook het 'compleet van de wereld zijn' geeft een zekerheid omdat je sowieso niet meer in staat bent om de problemen aan te pakken of goed onder ogen te zien, zoals zorgen over geld, kinderen, relaties, familieruzies enzovoorts.

De 19-jarige Liv is al een paar keer weggelopen van huis. De professionals zeggen dat Liv lichtelijk verstandelijk beperkt is. Dat we dat weten als we met haar gaan praten over haar GHB-gebruik. Liv is een knap blond meisje en geliefd bij jongens. Ze rijdt veel op haar scooter en werkt een paar dagen in de week. Ze vindt het fijn dat GHB haar problemen dempt en dat ze dan alle shit vergeet. Maar als ze erbij blowt krijgt ze paniekreacties.

Als belangrijkste nadelen van GHB beschouwen gebruikers vooral het risico op outgaan en op verslaving. In mindere mate noemen ze dat je asociaal van wordt, misselijkheid en overgeven, en agressief gedrag ('opgefokt').

Op stap met een straathoekwerker

Een van de professionals met wie we uitvoerig spraken over de GHB-problematiek in Twente-rand is straathoekwerker B. Hij kent de verschillende dorpsculturen op zijn duimpje en ook de onderlinge twisten. *"In Vroomshoop en Westerhaar zeggen ze dat Den Ham het achter de ellen-*

boog heeft. Maar andersom wordt gezegd dat ze snel beledigd zijn vanwege hun lage zelfbeeld.” De straathoekwerker heeft vooral contact met jongeren die zich vervelen, kattenkwaad uithalen of soms afglijden in de criminaliteit. Hij kent jongeren die dreigen onder te gaan aan hun drugsgebruik. Hij is op de hoogte van de geschiedenis: *“Speed was er altijd al. Onder jonge stratenmakers bijvoorbeeld. Die moeten meters maken. Een zware klus. Maar het is vooral GHB die hier de boel op stelten heeft gezet.”* En hij merkt duidelijk de invloed van de seizoenen: *“Van oudsher zijn er meer meldingen over drugs en overlast als er vorst aan de grond zit en tijdens de bouwvak in de zomermaanden. Dan wordt er niet gewerkt en daar kan niet iedereen goed mee overweg.”* Op een zomerse dag gaan we met hem op stap en onderweg in de auto, tussen het spotten van de hangplekken, vertelt hij over zijn werk en de jongeren en gezinnen met wie hij te maken krijgt.

Straathoekwerker B ziet binnen hanggroepen soms grote verschillen in leeftijd. Sommige jongens en meiden hebben al een auto of brommer en crossen van de ene keet naar de andere hangplek. Er zijn keten waar hij zelf niet meer binnenkomt. *“Het niveau bij de hangjeugd is niet altijd verheffend. Met een bovennormaal aantal mankeert iets. Sommigen zijn licht verstandelijk beperkt, andere autistisch of ze vertonen overduidelijk ADHD-gedrag. Drugsgebruik geeft een zekere status. Laten zien dat je connecties hebt en het ook wilt delen met vrienden.”* Alcohol kennen ze allemaal en straathoekwerker B denkt soms wel eens dat de populariteit van GHB hier deels aan te danken is. Het is vloeibaar, goedkoop en geeft een vergelijkbare roes. Je hebt leuke lol met elkaar. Hij verbaast zich soms wel eens als hij met een groep op kamp gaat. *“Ze weten niet eens hoe ze macaroni moeten maken. Iets met een pannetje en boter. Maar van drugs weten ze alles. Bij wie ze het moeten regelen en hoe ze gebruiken.”* Hij komt ook wel eens bij families over de vloer. Hij vertelt over de drama’s wanneer een zoon of dochter is komen te overlijden na een verkeersongeval of door zelfmoord. De laatste jaren wijst de beschuldigende vinger vaak richting GHB en foute vrienden. Een jonge bodybuilder die na het gebruik van GHB is overleden. Diens ouders geven zijn vrienden de schuld.

Straathoekwerker B spreekt op huisbezoeken soms met ouders wier kinderen drugs gebruiken of zwaar verslaafd zijn. Sommige ouders ontkennen. Anderen zijn radeloos en vragen zich verwijdert af wat ze moeten doen zodat hun zoon of dochter van ‘die duivelse rotzooi’ afblijft. Er is schaamte. Vooral als de buurt erover roddelt dat de politie je zoon wegens bizar gedrag van de straat heeft geplukt. Alweer! Laatst was hij bij een moeder thuis, die met een blok speed van haar zoon kwam aanzetten. Ze weet niet wat ze ermee aan moet.

De politie in Twenterand

De politie is goed op de hoogte van de sociaal-maatschappelijke problematiek in Twenterand. Ze herkent de gemeenschapszin, maar ziet ook verschillen tussen de dorpen. Vriezenveen en Den Ham zijn kerkelijker dan Westerhaar en Vroomshoop. In de kerkelijke gemeenschappen

wordt doorgaans meer 'onder de hoed gehouden'. Men probeert de problemen, deels uit schaamte, eerst intern op te lossen, terwijl ze in de andere twee dorpen sneller aan de oppervlakte komen. Den Ham wordt meer als 'gesloten' getypeerd, terwijl er in Westerhaar en Vroomshoop een sterker buurtgevoel is. De mensen hebben het hart meer op de tong en vetes tussen families en burens zijn niet ongewoon. Ook in Vroomshoop en Westerhaar wordt onderscheid gemaakt tussen het 'normale' volk dat geen politiebemoeienis heeft en de 'asocialen' waar altijd wat loos lijkt te zijn. Hoewel het onderling niet altijd goed botert. Dat ze bij elkaar de ruiten ingooien komt voor en mensen bemoeien zich al snel met elkaar bij elk akkevietje. Maar het hoort ook bij het dorpse. *"We zien ook dat de buurvrouw met een vriendin via de achterdeur bij de junk uit de straat naar binnenloopt en dan vragen ze of hij lootjes wil kopen voor de tombola."*

Omgangsvormen

Politieman A. vindt dat het soms wel wat netter verwoord mag worden, maar het scheidt wel duidelijkheid. *"Ze zeggen zonder opsmuk wat ze ervan vinden."* Maar politievrouw C houdt wel van dit 'rauwe volk'. Wat ze zeggen, doen ze ook. *"Als ze je bijvoorbeeld een kutwijf vinden dan hoor je dat ook, daar draaien ze niet om heen. Dat vind ik heel bijzonder want ik heb het nog nergens anders meegemaakt."* Zij vindt de mensen benaderbaar. *"What you see is what you get. Moeten ze je niet dan kom je ook echt niet binnen en dat vind ik zelf heel prettig werken."* Omdat het in deze streek meer moeite kost om bij de mensen binnen te komen en vertrouwen te winnen is de beginperiode belangrijk. Het eerste dat politievrouw C deed toen zij in Twente kwam werken, was bij alle 'rattekoppen' op bezoek gaan. Ze heeft zich voorgesteld als de nieuwe wijkagent, aangegeven dat ze op de hoogte is van eerdere politiebemoeienissen met de persoon en dat ze een bak koffie komt drinken. Hoewel sommige collega's haar voor gek versleten heeft de actie goed uitgepakt. Ze is bij de meeste mensen binnen gekomen en zegt dat ze er veel profijt van heeft gehad. *"Ze laten je daarna niet meer zo snel vallen ook al zijn ze het niet altijd met je eens of moet jezelf toch gaan ingrijpen."*

Rondhangen op straat

Voor het rondhangen in straatgroepen ziet de politie als een belangrijke oorzaak van toekomstige problemen. Daarnaast is er weinig angst voor middelengebruik. Dat geldt ook voor jongeren met een baan. Verveling in de vrije tijd ontaardt al snel in experimenteren met cannabis, ecstasy, speed of GHB. Wanneer ze uitgaan (o.a. naar festivals en discotheken elders in Nederland en Duitsland) wordt er ook gebruikt. De politie en het streetcornerwork merken dat jonkies en oudere ervaren drugsgebruikers geregeld met elkaar optrekken, net als neven en nichten. Een deel zoekt troost, geborgenheid en bescherming bij vrienden op straat. Er zijn gezinnen

waar het thuis niet te harden is, de ouders weinig belangstelling tonen in hun kinderen en het ouderlijk toezicht tekortschiet.

Sommige kinderen lopen er volgens de wijk- en jeugdagent al van jongs af aan verloren bij. Kinderen die op hun tiende al rondhangen trekken vanzelf naar groepen en gaan in de pubertijd zelf groepen vormen. Politievrouw C ziet al in een vroeg stadium waar het misgaat. Niet alle kinderen groeien thuis op in een warm bad. Ze komt bij gezinnen over de vloer waar alleen maar wordt gescholden en mishandeld. De mentaliteit van het rauwe volk is niet zeuren en gewoon doorgaan. *“Het hangleven is er met de paplepel in gegoten”*, zegt Politie A. De opvoeders reageren vaak laconiek wanneer je een minderjarige ‘s avonds aflevert. Dat deden zij vroeger ook al. Jongeren wanen zich in een straatcultuur vaak veiliger dan thuis, merkt ook de eerdergenoemde straathoekwerker B. De underdogpositie versterkt de groepsband. Een deel vindt op termijn zijn eigen weg en raakt uit beeld. De achterblijvers blijven langer samenklitten.

Problematisch en recreatief GHB-gebruik in Twenterand

Ook Den Ham en Vriezenveen zijn qua drugsgebruik niet brandschoon, maar Westerhaar en Vroomshoop vergen van de politie beduidend meer inspanning. De markt is flexibel. Als de klant wat anders wilt, dan kan dat worden geregeld. Cocaïne komt in Vroomshoop en Westerhaar minder vaak voor dan in Den Ham, met een hoger opgeleide en meer welvarende bevolking. Zelfs dealers uit Enschede komen het hier brengen. In Vriezenveen gebruiken jongeren eerder ecstasy. Speed en meer nog GHB worden hier vanwege het ‘junkie-imago’ verafschuwd. Voor de politie wijkt Twenterand, en dan met name Vroomshoop en Westerhaar, vooral door het GHB-gebruik af van omringende gemeenten.

“Het is onvoorstelbaar als je hier werkt en nooit met GHB wordt geconfronteerd. Alle collega’s herkennen inmiddels het typische gedrag van een GHB-gebruiker aan zijn houding, zijn ongecontroleerde beweging van de armen en benen en de grimassen in het gezicht. Sommige agenten gaan het automatisch nadoen als het onderwerp ter sprake komt.” (Politie A.)

Politievrouw C denkt dat de meerderheid, zo’n 80-90%, van de frequente GHB-gebruikers bij de politie bekend is. Dat komt volgens haar omdat iedereen hier elkaar kent, de een wat beter dan de ander. En het komt ook door de manier van werken.

“Het belangrijkste is dat ze weten wat ze aan mij hebben. Als je eerlijk en consequent blijft dan kom je een heel eind. Het is geven en nemen. Als ze aangehouden moeten worden dan worden ze aangehouden en waar ik ze kan helpen, help ik. In wat voor geval dan ook.” (Politievrouw C)

Vanwege de integrale aanpak (waarover later meer) zijn politie en andere professionals goed op de hoogte van iemands GHB-verslaving. In overleggen tussen medewerkers van de politie, Bu-

reau Jeugdzorg, het jongerenwerk of de verslavingszorg (Tactus) passeren de onverbeterlijke gevallen vaak de revue. Op grond van politie-informatie en inschattingen van andere professionals wordt medio 2014 het aantal (grotendeels problematische) GHB-gebruikers in Twenterand geraamd op zo'n 100-120. De leeftijdsspreiding (14-55 jaar) is groot, van pubers tot vijftigers, maar de grootste groep bestaat uit twintigers.

Een belangrijke informatiebron hierbij voor de politie is het internet. Om een beter beeld te krijgen van de gebruikers en dealers in Twenterand heeft politieman D sinds de oprichting van het Cobrateam in 2005 (waarover later meer) een fotobank aangelegd. Vooral Partyflock en Facebook waren een goudmijn. Ruim honderd personen, hoofdzakelijk uit Vroomshoop en Westerhaar, passeren de revue. Soms voorzien van commentaar van de politieman.

Een digitale portrettengalerij

We zien dunne, dikke en fors gespierde lichamen. Ze doen uitbundig en gek of kijken verliefd. Veel feestfoto's ook. Sexy geklede meisjes. Een foto van een jonge knul met ontbloot bovenlijf op een hardcorefeest. *"Deze jongen was op het filmpje zo ver heen dat hij minutenlang als een bezetene zittend rondjes aan het draaien was. We zien veel van dit soort figuren in Twenterand."* Een jongen met een groot litteken op zijn gezicht na een vechtpartij met een bierglas. GHB verslaafd. Een innig verliefd stel aan het strand. *"De relatie is inmiddels op de klippen. Dat zie je vaker bij GHB. Het naait allemaal met elkaar."* Een foto van broer en zus. *"Ligt bij elkaar in bed."* Click. *"Hier een hartstikke leuk meisje uit Vroomshoop en haar vriend hier. Ook uit omdat hij helemaal onder de drugs zat."* Click. *"Deze grote jongens dan. Die lopen hier ook veel. Allemaal bodybuilders. Veel met plakplaatjes (= tatoeages)."* Click. Een man van wie de politie weet dat hij een kind van zijn pleegdochter heeft. Click. Veel jongens ook met matjes die door de politie gekscherend Maaskantjes worden genoemd. Een man die drie jaar gekregen heeft wegens drugs-handel. Click. Een foto van een meisje dat is overleden. *"Met de auto te pletter gereden tegen een boom. De GHB lag op de achterbank."* Dan een jongen, inmiddels ook dood. Een familie, allemaal drugsgebruikers. Een jongen, drie jaar vastgezet. Nog een jongeman. *"Zwaar crimineel. Alleen die kop al van die jongen. Een wonder dat ie nog leeft. Nog nooit zwaar werk gedaan."* Het gaat maar door en de politieman verzucht: *"Hier deze foto. Je zult ze maar op de camping hebben staan. Met dit soort volk ben je hier bezig. Kijk hier eens. Allemaal van die lijpe figuren. Hier deze grote jongen. Had een hennepkwekerij. En dit meisje. Al haar kinderen in een pleeggezin omdat ze GHB gebruikt. Ze heeft een kind van deze jongen. En twee van deze. Al deze types kennen elkaar."* We gaan verder. Een man die verklaard heeft over GHB-dealers. *"We hebben die arme jongen in bescherming moeten nemen."* Twee meisjes, indertijd 13 en 14 jaar. *"Compleet out op de GHB. Daar zijn toen een paar man overheen geweest. We hebben foto's en filmpjes gevonden.... Het zal je dochter maar wezen."* Een ander meisje, toen nog in goede tijden. *"Die herken je nu niet meer. Was beslist niet lelijk om te zien. Uit haar huis gezet."* Nog een jongedame: *"Mooi vrouwtje. Zeer geliefd bij de jongens."* Een knul van 16 jaar en al flink aan de GHB. Er lijkt geen eind aan te komen.

Een speciale groep van GHB-gebruikers waaraan de politie veel te verhapstukken heeft betreft meisjes en jonge vrouwen. Sommigen zwerven al van jongs af aan door Twenterand. Deze groep is extra kwetsbaar. Ze gaan vaker out en worden niet zelden alleen aangetroffen. Soms met de onderbroek nog op de enkels. De politie zegt over filmpjes en foto's te beschikken die wijzen op seksueel misbruik. Probleem is dat de slachtoffers (voor het outgaan) soms zelf toestemming hebben gegeven, maar zich niet meer weten te herinneren wat er is gebeurd tijdens hun coma. Er zijn ook vrouwelijke gebruikers die zich schamen om te vertellen wat hen is overkomen. Zoals een meisje van 15 jaar dat 12 jaar was toen zij voor het eerst GHB nam.

Seksueel misbruik op jonge leeftijd

Het meisje vertelt dat de eerste keer iemand uit haar groep ongevraagd en zonder dat zij het wist wat GHB in haar glas had gedaan op een feestje. Ze ging al vroeg stappen. Vooral hardstyle feesten waren populair. Al op vroege leeftijd had ze een relatie met een oudere vriend, die haar soms dwong om ook seks met zijn vriendengroep te hebben. Hij bedreigde haar vaak met een mes als ze wilde weigeren. De man is inmiddels overleden. Zij is niet naar zijn begrafenis geweest. Slechts een paar vriendinnen zijn ervan op de hoogte. Haar ouders weten van niks.

In kleine gemeenschappen als de dorpen in Twenterand wordt fors en riskant GHB-gebruik door de politie, het straathoekwerk of hulpverleners wel opgemerkt. Bij de een wat vroeger dan bij de ander. Maar er zijn ook gebruikers die buiten het zicht van de politie en hulpverlening blijven. In het bodybuildmilieu bijvoorbeeld, waar recreatieve en solistische gebruikers minder opvallen, hoewel er ook in dit milieu wordt gebruikt. Omdat GHB aanvankelijk als een nieuw wondermiddel werd geprezen, maakte het snel furore als een spieropbouwend middel. Als er iets nieuws is, dan verspreidt het vuurtje zich snel en in een dorp misschien nog wel sneller dan in een stad. In een milieu waar ook anabolen werden gebruikt, kon GHB goed gedijen. Een paar bodybuilders, waaronder stratenmakers, gingen er in handelen.

Verder zijn er in Twenterand gebruikers in het uitgaansmilieu die bij de hulpverlening of politie niet als zodanig bekendstaan. De meesten gebruiken af en toe en dan vooral in weekend en soms op hardstylefeesten. Deze uitgaansgroepen trekken weinig op met andere gebruikersgroepen, maar in de handel vinden ze elkaar wel weer. Het komt voor dat je in een dorp GHB of GBL koopt bij iemand, zonder dat je daar ooit samen mee hebt gebruikt of gefeest.

Bijna onder de radar van de politie

Er zijn in Twenterand ook GHB-gebruikers die veel minder in het oog springen. De vriendengroep van Luuk telt ongeveer 25 personen. De meesten wonen in Vroomshoop en werken, buiten Twenterand, in winkels of op kantoor en niet in de bouw, zoals bij veel andere leeftijdsgenoten. Hun opleiding is hoger, eerder MBO en HBO. Ze houden van hardstyle dat ritmischer en minder

snel is dan hardcore. *“Daar gaan vooral boeren en terrorsletjes naartoe die veel speed en GHB nemen. Bij hen kan het niet gek genoeg zijn.”*

Nu ze ouder zijn (halverwege en achter in de twintig) neemt de feestfrequentie af. Ook het drugsgebruik verandert. Minder blowen, ecstasy en speed en meer GHB, cocaïne en soms ecstasy. Luuk zegt de enige in zijn groep te zijn met politiecontacten. Een keer vanwege een ‘stom akkevietje’. De tweede keer hadden voorbijgangers hem in de berm zien liggen en vond de politie ter plaatse een klein flesje GHB. Dat leverde hem een taakstraf op. De vrienden van Luuk zijn niet zo happig om iets te vertellen. Maar hij hoeft zich er niet meer voor te schamen om over GHB te praten. Iedereen in het dorp weet dat hij out is gegaan. Ook zijn werkgever. Die heeft hem gematst. Luuk vindt dat hij een fijne opvoeding heeft gehad, maar zijn GHB-gebruik heeft thuis tot veel spanningen geleid. Een doorsneeweekend is trainen in de sportschool, hangen met zijn vrienden, naar het café en af en toe een feestje. GHB is het belangrijkste middel in zijn groep. Ideaal ook voor in de sportschool. Een buisje erin heeft niemand door. Er zijn vrienden die zeggen dat ze niet verslaafd zijn, maar wel willen stoppen omdat ze er niet afhankelijk van willen worden. De meesten beseffen dat GHB ‘gevaarlijk lekker’ is, maar ze hebben het wel thuis staan.

Het Cobrateam

Pas sinds de oprichting van het Cobrateam in 2005 heeft de politie echt zicht gekregen op gebruikersgroepen en de drugsmarkt. De (indirecte) aanleiding voor het Cobrateam was toen een automobilist samen met een mede inzittende er plots vandoor ging tijdens een politiecontrole. Met fatale afloop. De jonge bestuurder vloog tijdens de achtervolging uit de bocht en komt te overlijden. De mede-inzittende ontvluchtte en gooide zijn heuptasje in de berm. Als de politie via een jonge vinder in het bezit komt van het met drugs gevulde tasje (o.a. ecstasy) raakt het onderzoek in een stroomversnelling. Het eerste spoor leidt naar een verdachte uit Vriezenveen. Na verhoor van andere getuigen wordt duidelijk dat hij naast zijn werk als stratenmaker ook dealt. Tijdens een huiszoeking met een drugshond worden bij de in het ouderlijk huis wonende verdachte ecstasy en andere drugs in zijn slaapkamer aangetroffen. Aanvankelijk laat hij niks los tijdens het verhoor, maar dan ‘klapt’ hij en begint te ‘zingen’. De een na de andere naam wordt genoemd. Tijdens een massale ‘veegweek’ pakt het Cobrateam tientallen gebruikers en dealers op, hoofdzakelijk uit Vroomshoop, Vriezenveen en Westerhaar, maar ook elders in Twente. Het politieonderzoek breidde zich uit als een olievlek. Er was handel in ecstasypillen, speed, cocaïne en GHB, dat de politie toen nog niet zo goed kende. Via Partyflock, een populair internetplatform bij veel van de aangehouden jongeren en jongvolwassenen, kwam de politie met behulp van een speciale account (*snipe*) ook op het spoor van de ‘grotere jongens’. Tarzan & Jane (nick names op Partyflock), woonachtig in Gelderland, kwamen in beeld. Tijdens een van de huiszoekingen werden bij een verdachte honderdduizenden pillen, geld en andere luxe goederen aangetroffen.

De eerste verdachte was overigens geen onbekende van de politie. Hij was eerder al eens gepakt voor diefstal en hoorde bij een groep hangjongeren met het Oranjeplein in Vroomshoop als vaste domicilie. Maar tijdens het verhoor realiseerde politieman D zich dat deze verdachte meer was dan een 'stromannetje'.⁹³ Hij verklaarde dat hij GHB in Flügelflesjes voor vijf euro per stuk verkocht en daar de helft winst op maakte. Ook ging hij voor zaken naar een megadisco over de grens in Duitsland, toen een populaire feestplek bij veel jongeren uit Twenterand.

Wanneer de groep uiteindelijk in maart 2006 voorkomt, spreekt de rechter van een sneeuwbal die door Twente rolde en waar onvoorstelbaar veel aan is blijven plakken.⁹⁴ De aanklager zegt geschrokken te zijn van de arrestatiegolf aangezien een rechercheteam in 2001 al eens eerder de handel in ecstasy en amfetamine aan het licht bracht. Terwijl het toen vooral eind-twintigers en dertigers betrof, is de groep bij de jongste politieactie aanzienlijk jonger, zo constateert de rechtbank. Hoewel er wel van een scene sprake lijkt te zijn, zit er volgens de aanklager weinig structuur in. Gebruikers met bomberjacks en kale koppen uit de gabberscene, maar ook 'doorsnee verdachten'. Groepjes vrienden van 15 tot 25 jaar. Wat ze gemeen hebben is dat ze uitgaan en een vaste baan hebben. Hij verbaast zich erover dat ze het gebruik en het naar binnen smokkelen op feesten als 'gewoon' beschouwen, terwijl het om harddrugs gaat.⁹⁵ De raadsman laat weten dat de 'losheid' onderdeel is van de amicale omgang tussen gebruikers. Ze zien het eerder als 'snoepgoed bij het stappen'. Als de politierechter aan een verdachte vraagt of GHB voor hem hetzelfde als een kratje bier is, wordt daar bevestigend op geantwoord.

De flesjes met GHB worden groter

Mede door het rechercheonderzoek van het Cobrateam ging de politie beter patronen herkennen in de GHB-problematiek. Ook de handel verandert – hoewel het te simpel zou zijn om dit als een direct gevolg van de aanpak door het Cobrateam te zien. De oorspronkelijke Flügelflesjes (20 ml) gaan over in Redbullflesjes (60 ml) en daarna in nog grotere flessen, soms wel tot een halve liter. De flesjes en met GHB gevulde ballonnetjes worden ook gesmokkeld naar feesten. De politie krijgt langzaam het vermoeden dat meer gebruikers zelf GHB, dat op dat moment nog op Lijst II (softdrugs) van de Opiumwet staat, gaan maken. Geconstateerd wordt dat de politie weinig armslag heeft om goed door te kunnen pakken. Extra pijnlijk ook, omdat mensen om de haverklap out gaan, terwijl de politie steeds sterker het vermoeden heeft wie er in handelen.

⁹³ De eerste verdachte in de Cobrazaak werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van tweeëneenhalf jaar.

⁹⁴ *Tubantia*, 2-3-2006. Verdachte jonge Vriezenveners verstopten pillen en GHB in de onderbroek; Partytime in 't Veen.

⁹⁵ GHB geldt dan in de Opiumwet nog niet als harddrug, maar het gaat hier ook om ecstasy en amfetamine.

Verkeersongevallen, overlast en handel

Dat gebruikers de risico's van GHB vaak onderschatten, laat een greep uit de nieuwsberichten van 2008 zien. In oktober van dat jaar rijdt een man uit Westerhaar op de A35 onder invloed van drugs tegen een vangrail. In september wordt een over de A1 slingerende man uit Westerhaar aangehouden die onder invloed van GHB is en in juni haalt de politie een 31-jarige Vroomshoper van de weg die eveneens GHB heeft gebruikt.⁹⁶ In december houdt de politie negen mensen aan in verband met handel in drugs. De aanleiding voor het onderzoek zijn drugs-overlast en drugsgerelateerde incidenten in het verkeer.⁹⁷ De politie wordt ook vaker geconfronteerd met agressieve GHB-gebruikers.

Een eerste inventarisatie

Als gevolg van de aanhoudende incidenten begint politieman D alle registraties in het toenmalige politiesysteem over 2009-2010 uit te pluizen. Hij komt op ruwweg 11 registraties in het verkeer, waarbij mensen zichtbaar onder invloed van GHB achter het stuur zaten. Eveneens 11 incidenten met betrekking tot onwelwordingen en mensen die in comateuze toestand worden aangetroffen. Verder 12 meldingen met betrekking tot overlast zoals: ongeremdheid, luid spreken of het maken van dierengeluiden zoals janken, huilen of ander bizar gedrag. Met betrekking tot de handel waren er in 2009 alleen al 14 meldingen.

Wunderclean – groothandel in GBL

De politie denkt dat de firma Wunderclean ook een belangrijke aanjager is geweest voor de verspreiding van GBL en GHB. Particulieren konden naast internet gewoon voor GBL terecht in een loods op een bedrijventerrein in Vriezenveen. GBL werd verkocht als schoonmaakmiddel – wat het overigens óók is. Bij een loket kon je aangeven hoeveel je wilde hebben en kreeg je na betaling de GBL in een jerrycan mee. Het bedrijf maakte zelfs reclame voor GBL op spandoeken en aanstekers. De politie merkte dat de handel steeds breder werd toen gebruikers het ook zelf gingen maken. Maar de in Twenterand wonende verdachte, eigenaar van Wunderclean, zegt tijdens een verhoor dat hij van de prins geen kwaad weet en vindt dat de politie geen poot heeft om op te staan. Hij mocht toch zeker wel GBL verkopen? Deze ondernemer met een goede neus voor handel bezat eerst een fietsenhandel en verkocht daarna vuurwerk en parfums. GBL was een aantrekkelijke markt en eenvoudig te bestellen in China waar hij GBL bij een hoeveelheid van 10 liter voor 7 euro de liter inkocht, die hij hier voor 50-60 euro per liter weer verkocht. Frustrerend voor de politie en een reden voor Twenterand om nog meer vaart te zetten om GHB op lijst I van de Opiumwet (harddrugs) te krijgen. Daarover later. Intussen bleef de politie

⁹⁶ Tubantia, 31-10-2008. Drugsgebruik jongeren Twenterand baart politie Twente zorgen.

⁹⁷ Tubantia, 13-12-2008. Negen verdachten aangehouden in drugszaak.

doorgaan met het verzamelen van waarnemingen van wijk- en jeugdagenten en kreeg zij steeds meer informatie over de GHB-scene.

Een van de eerste dealers in Twenterand was Siem (nu 24 jaar) uit Westerhaar. Hij begon met alcohol toen hij 12 jaar was en toen hij ging rondgaan met vrienden begon hij ook te experimenteren met drugs. Vooral speed. Voor 5 euro per gram een goedkoop middel dat gesnoven of als 'bommetje' geslikt werd. Op zijn 15^e ging Siem cocaïne roken met oudere vrienden. Dat was een dure grap. Hij begon te dealen en snoof net als andere jongens overdag speed op het werk. Op zijn 16^e kreeg hij voor het eerst een dopje GHB. Daarvan ging hij al snel steeds meer gebruiken, ook tijdens zijn werk als stratenmaker, en om zijn gebruik te bekostigen besloot hij GHB te gaan verkopen.

Dealen voor eigen gebruik

“Bij Wunderclean kocht ik voor 60 euro een liter GBL. Daar maakte ik 2 liter GHB van. De Flügel-flesjes (10 ml) verkocht ik voor 10 euro per stuk. Mijn klantenkring begon te groeien. Ik schat dat ik op het hoogtepunt wel zo'n honderd klanten uit Westerhaar en Vroomshoop had. Toen verkocht ik drie, vier liter GHB per week. Ik kon zelf niet meer zonder GHB en speed.” Tegenwoordig heeft Siem een 'schurfthekel' aan GHB. Toen hij 18 jaar was, is hij met behulp van slaapmiddelen voor de eerste keer afgekickt. Maar hij kicke pas compleet af toen hij langer vast kwam te zitten.

Een ander voorbeeld van een jonge knul die met GBL aan de slag ging om daar GHB van te maken en te verkopen, is Finn. Hij is nu 19 jaar, woont bij zijn vader op het boerenerf en werkt in de wegenbouw. Tijdens het interview vertelt hij openhartig over zijn leven. Hoe hij op zijn 15e van school werd getrap. Finn haalde nog wel twee praktijkdiploma's. Zijn gebruik begon op het Oranjeplein in Vroomshoop toen hij daar met een grote groep jongeren rondhing. Finn was toen 14 jaar en weet nog goed hoe makkelijk hij in aanraking kwam met wiet, speed, ecstasy en GHB. In een sfeer waarin iedereen elkaar kende, het uitwisselen van mobiele nummers vanzelf ging, maar ook iedereen zijn mond hield naar de buitenwacht. Ondernemend als hij was kocht hij met zijn spaargeld 5 liter GBL voor 50 euro de liter en maakte daar 10 liter GHB van.

Gemakkelijke handel, maar ook harde business

“GHB maken is een peulenschil. En je hebt weinig aanloopkosten om een handeltje op te zetten. Ik had al snel een stuk of 20 klanten. Ik voelde me heel wat, want ik was de man met gea! (= GHB) Ik verkocht het in Redbullflesjes van 60 ml voor 10 euro. Van de twee liter GHB verkocht ik er anderhalf per week. De andere halve liter was voor mijzelf. Ik was dealer en gebruiker, maakte winst, maar deelde ook vaak uit. Ik kwam er ook achter dat je bij sommige grotere jongens hier in de streek naast GBL ook cocaïne kon kopen. Maar die lieten niet met zich sollen. Twee keer hebben ze een pistool op mij gericht omdat ik niet op tijd betaalde.”

Onder begeleiding van de verslavingszorg besloot Finn af te kicken. Niet van GHB, want dat vond hij toen nog veel te lekker, maar van speed en cannabis. Nog geen uur was hij thuis, of hij zat alweer aan de GHB. Daarna ging het van kwaad naar erger. Soms ging hij naar hardcorefeesten verder weg. GHB, speed en ecstasy gingen gewoon mee. Een dolle boel. Maar er belandde ook een vriend op de Eerste Hulp na een overdosis GHB. En zelf vereenzaamde hij, raakte vrienden en z'n werk kwijt en kwam meermaals met de politie in aanraking. *“Ik heb een paar jaar in een waas geleefd. Ik ben nu een half jaar geleden gestopt met GHB en probeer mijn leven weer op de rails te krijgen.”*

Steviger aanpak

Als gevolg van het snel groeiende GHB-gebruik in Twenterand presenteren gemeente, politie en justitie in 2009 een *‘Plan van aanpak drugs’*. De gemeente hoopt met de nieuwe maatregelen dat een steviger aanpak van het probleem een groter effect op het preventiebeleid heeft waarbij niet alleen jongeren maar ook hun ouders moeten worden betrokken. In het plan wordt intensief ingezet op de aanpak van drugsoverlast in Twenterand. Er worden vier speerpunten geformuleerd: (1) verkoop van drugs uit panden; (2) drugsgebruik in het verkeer; (3) drugsgebruik en drugshandel op straat en (4) hennepkwekerijen.

Tegelijkertijd start de burgemeester achter de schermen op hoog niveau een lobby in Den Haag om GHB op lijst I van de Opiumwet te krijgen. Want als het plan van aanpak echt wil slagen dan moeten politie, gemeente en justitie meer bevoegdheden krijgen om harder op te kunnen treden waaronder de bereiding van GHB. Op 9 mei 2012 komt GHB op de lijst van harddrugs (daarvoor, sinds 2002, stond het op Lijst II, softdrugs). In hetzelfde jaar worden twee grotere GBL-dealers aangehouden en strafrechtelijk vervolgd.

Voorts neemt de gemeente enkele nieuwe bepalingen op in haar Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Die geven de politie meer mogelijkheden om handhavend op te treden tegen openlijk drugsgebruik en drugshandel op straat (zie Bijlage C).⁹⁸ Ook wordt meer ingezet op de aanpak van drugshandel in woningen en het sluiten van dergelijke woningen door gebruikmaking van de Wet Damocles en de Wet Victoria (zie eveneens Bijlage C).

Een volgende stap in de bestrijding van de GHB-problematiek komt middels een persbericht van het OM en de politie (september 2013) om ook de GBL-handel op internet aan te pakken. Middels een e-mail worden 22 grote GBL-handelaren die de vloeistof in webwinkels aanbieden gewaarschuwd voor de gevaren van de stof. Er wordt op gewezen dat er GHB van gemaakt kan worden en dat dit in potentie een levensgevaarlijke drug is. Daarnaast worden de verkopers gewaarschuwd dat ze veroordeeld kunnen worden voor voorbereiding van het produceren van

⁹⁸ Door het opnemen van de nieuwe bepalingen in de APV ontstaat er meer eenduidigheid binnen het nieuwe Cluster Noord van de Politie Twente dat het grondgebied van de gemeenten Twenterand en Almelo bestrijkt. Voortaan beschikken politie en justitie binnen dit gebied over gelijke middelen en mogelijkheden.

harddrugs. Hoewel de stof GBL niet verboden is wil het OM de verkopers afschrikken. Volgens de politie heeft dit er in Twenterand toe geleid dat Wunderclean zijn activiteiten heeft gestaakt.⁹⁹

Handel en prijzen voor en na GHB in de Opiumwet een harddrug werd

GHB is een relatief goedkope drug, maar voor frequente dagelijkse gebruikers kunnen de kosten per maand tot in de honderden euro's oplopen. Volgens gebruikers van het eerste uur was GHB in 2003 rond 200 euro per liter. Toen de markt begon te groeien, na 2005, halveerde de prijs naar gemiddeld 100 euro per liter. Volgens ingewijden was het toen ook gemakkelijker om GBL te kopen of via internet te bestellen. Voor een liter werd 50 à 60 euro betaald. Bij aankoop van 5 liter GBL zakte de prijs naar 40 euro. Van één liter GBL kan twee liter GHB worden gemaakt. Indertijd betekende dat een kostprijs 25 à 30 euro voor een liter GHB. Een GHB booster (60 ml) kostte 10 euro. Voor flesje met een kwart liter werd 30 euro betaald en voor een halve liter 50 euro. Volgens gebruikers waren er ongeveer tien tot vijftien dealers in Vroomshoop en Westerveld die GHB verkochten. De meesten gebruiken ook zelf.

Na de plaatsing van GHB op harddruglijst (in 2012) en de aanpak van GBL-leveranciers (in 2014) is de literprijs van GHB volgens gebruikers weer gestegen, naar 160-240 euro per liter. Voor GBL zou nu per liter 80-120 euro worden gevraagd. Daarmee zijn de prijzen weer op hun oude niveau en zelfs iets hoger. Nu GHB moeilijker te krijgen is, geven gebruikers hun koopadressen minder snel door aan anderen of moeten zij er zelf meer achteraan. Een verslaafde gebruiker die elk uur 5 ml neemt, gebruikt 120 ml per dag en ruim 3.5 liter GHB per maand. Voor iemand met een uitkering of een budget van 50 euro per week is dat met de huidige prijs een fortuin. De politie zegt indicaties te hebben dat er sinds de zomer van 2014 meer GBL vanuit Duitsland wordt aangeleverd. Sommige gebruikers bevestigen dat er koeriers zijn die GBL in Duitsland kopen. Volgens politieman E blijven de productieplaatsen van hetzelfde soort 'huis, tuin en keuken amateurisme'. In de zomer van 2014 schat hij dat er op een tiental adressen in Twenterand GHB wordt gemaakt. Na het afluisteren van whatsapp berichten bij geconfisqueerde telefoons blijkt dat het ook tussen nabijgelegen gemeenten rouleert. Hij denkt dat de invloed van internet gering is – iets wat we ook van gebruikers vernemen (zie hoofdstuk 4).

Minder ruimte voor rechercheonderzoek – en bevlogen straatdienders

Door de verplaatsing van GHB naar de harddruglijst van de Opiumwet krijgt de politie in Twenterand meer mogelijkheden bij de aanpak van de problematiek. Wanneer we aan politiemensen vragen waarom er geen nieuw rechercheonderzoek in de geest van Cobra wordt gestart, krijgen we als antwoord van politiemensen op de werkvloer dat de politieleiding er geen interesse

⁹⁹ Sinds 1 april 2014 is de firma Wunderclean uitgeschreven uit het handelsregister.

meer in heeft. Ook de recherche is inmiddels afgebouwd. Door de oprichting van de nationale politie zijn leidinggevendenden meer ‘achterover gaan leunen’, waardoor je in Twenterand minder makkelijk toestemming krijgt om een nieuw onderzoek te starten. Bovendien ben je via de Officier van Justitie ‘gebonden aan allemaal regeltjes’. Dat vinden praktijkmensen tot op zekere hoogte begrijpelijk, maar alleen al het organiseren van een observatiebus is een heel karwei en kost veel werk. Er moet intensief over worden gecorrespondeerd, er moeten rapporten worden geschreven en vorderingen gedaan.

“Zonder meteen negatief te willen doen, wordt het werk door alle rompslomp soms onmogelijk gemaakt. Dan ga je zelf ook maar achteroverleunen. De huidige werkwijze van de politie valt het best te omschrijven als pappen en nathouden. Het draait nu vooral op het aanpakken van klein grut. En dat terwijl er op grond van getuigenverklaringen toch genoeg namen zijn waar een onderzoek op zou kunnen worden gestart. Een kwalijke zaak, want het is een vrijbrief aan dealers. Maar juist de deelname van gemarginaliseerd volk in de handel is ook een reden waarom de selectiecommissie van de politie hier weinig onderzoeken meer laat draaien. Er valt simpelweg weinig te halen.” (Politie D)

De politie moet het vooralsnog nu vooral hebben van de inzet en aanpak van twee bevlogen wijk- en jeugdagenten die zich naast hun vaste taken vooral toeleggen op de GHB-problematiek in Vroomshoop en Westerhaar. Cynisch gesproken is dat te betitelen als ‘pappen en nathouden’ (zoals in bovenstaand citaat). Vanuit rechercheoogpunt is dat wel begrijpelijk, maar het doet onvoldoende recht aan de inzet van de agenten op straat. De twee trekken vaak als koppel op en leggen extra huisbezoeken af om feeling te houden met gebruikers en andere bevriende jeugdgroepen. In bepaalde wijken wordt er meer specifiek gesurveilleerd. De een herkent hoofden en de ander heeft wat meer met voertuigen. Een kwestie van fingerspitzengefühl.

“Je rijdt er gewoon op. Je kunt iemand aan de kant zetten en met datgene wat je in de auto treft door gaan naar de woning. Dan tref je daar de spullen wel aan.” (Politie A)

Politie, criminaliteit en andere GHB-problematiek

Een GHB-verslaving kost geld, weliswaar lang niet zo veel als een verslaving aan heroïne, cocaïne, maar bij GHB kunnen de kosten toch aardig oplopen. Soms zoveel dat het gebruik niet meer uit eigen middelen kan worden bekostigd. De dosering bij een ernstige GHB-afhankelijkheid varieert veelal van 100-150 ml per dag. Omgerekend is dat zo’n driekwart tot één liter GHB per week en drie tot vier liter per maand. De prijs voor één liter GHB fluctueert, in 2014 in Twenterand tussen 160 en 240 euro. Dat betekent een fors bedrag per maand voor iemand die een paar liter per maand nodig heeft. Veel verslaafde GHB-gebruikers hebben een minimuminko-

men. Vermogenscriminaliteit is zeker niet de meest voorkomende aanleiding waarvoor GHB-gebruikers in aanraking komen met de politie, maar sommigen opteren er wel voor om hiermee hun GHB te kunnen betalen. In de zomer van 2014 horen we daar het volgende over:

“Er worden momenteel vrij veel kleine inbraken gepleegd in schuren, op binnenplaatsen of op het erf. Meestal bevuilen ze hun eigen nest door in de eigen buurt te stelen. Het gaat om fietsen, vishengels, bouw materiaal, elektrisch gereedschap en dergelijke. Geen mooie l-pads. De gestolen spullen gaan naar de heler en met het geld kan voor een paar tientjes weer wat GHB worden gekocht.” (Politie D)

Anderen verkopen, al dan niet zelf gemaakte, GHB. Goed ingevoerde politiemensen denken dat dit een minderheid is.

“In Twenterand wordt niemand rijk door GHB te verkopen. Vaak is het bittere noodzaak om de kosten van het eigen gebruik te kunnen dekken. Het zijn geen patzers in Ferrari's. Eerder het tegenovergestelde. Bij een recent afgerond onderzoek, waar alles draaide op de ontneming van luxe goederen, viel gewoon niks te halen. Je ziet het meteen al bij het betreden van de woning. Alleen maar een aftandse verzameling spullen. Een oude televisie, goedkope meubels en veel prullaria. Luxe goederen ontbreken. De armoedige inrichting is net als de keuken waar de GHB-productie plaatsvond.” (Politie E)

Er zijn geen nauwkeurige cijfers, maar volgens politie B, die naar beste kunnen een overzicht heeft gemaakt van wat er in de politieregistratie te vinden is over aan GHB gerelateerde incidenten, ligt het zwaartepunt van de incidenten bij onwelwordingen (out gaan). Meer algemeen gaat het om de gezondheid van gebruikers en hun verslaving.

Rijden onder invloed van GHB

In zijn inventarisatie komt politie B uit op 20-25 gevallen per jaar van rijden onder invloed van GHB. Politie A, die naar eigen zeggen een extra zintuig heeft ontwikkeld om 'vreemd rijgedrag' te herleiden tot GHB-gebruik, durft te stellen dat wanneer de politie een extra selectiemiddel zou hebben, er drie keer zo veel bestuurders zouden zijn die met een te hoge GHB-waarde aan het verkeer deelnemen.

Omgaan met verwarde gebruikers, ruzies en agressie

Regelmatig wordt de politie geconfronteerd met huiselijke twisten en ruzies op straat die (mede) te maken hebben met GHB-gebruik. Daar zitten de nodige herhalingsgevallen tussen. Dat geldt ook voor verwarde en agressieve gebruikers. Een voorbeeld uit de politiepraktijk:

Politie A kent Goos van het Oranjeplein, waar hij als 14-jarige al rondhing. Rond die tijd komt Goos voor het eerst in aanraking met GHB en met andere middelen als speed en ecstasy. Politie A komt Goos daarna vaker tegen op straat. Hij heeft zijn ups en downs. Vanaf jonge leeftijd werkt hij als (leerling-)stratenmaker. De gesprekjes met hem zijn vaak kort: hoe gaat het met je, hoe is het thuis, op school en op het werk? Van anderen hoort politie A dat Goos wel eens out ging op de GHB. Toen op Nieuwjaarsdag kreeg de politie een melding dat hij volledig buiten zinnen was en met een ijzeren staaf door de straat liep. Goos ging als een wild dier tekeer en zat onder de hondenstront. Hoewel Goos een jongen met een gebruiksaanwijzing was, stond hij niet te boek als agressief. Sinds die tijd is het mis. Hij is thuis niet meer te handhaven en wordt tijdelijk opgevangen in een begeleid woonproject. Hij heeft veel ambulante hulp gehad en verschillende keren in de afkickkliniek gezeten. Hij valt telkens terug in zijn oude gebruikerspatroon. De meldingen blijven komen. Onlangs zag kwam politie A Goos, inmiddels 22 jaar en werkloos, weer tegen op de plaatselijke kermis. Zichtbaar onder invloed van GHB.

Gebruikers willen zich ook nog wel eens verzetten tijdens hun aanhouding. Soms zijn ze zo verward dat ze onvoorspelbaar reageren en lukraak om zich heen beginnen te slaan. Ervaren politiemensen zijn erop beducht dat gebruikers flink onder invloed kunnen zijn van GHB, speed, alcohol of een combinatie daarvan. In dergelijke gevallen wordt de persoon daarom uit voorzorg geboeid. Toch is het zelfs politievrouw C, voormalig topsporter, een paar keer overkomen dat zij in een vechtpartij werd meegesleurd door een GHB-gebruiker die flink in de war was. En ook de zeer ervaren politie D heeft meegemaakt dat een gebruiker doordraaide, de boel kort en klein sloeg en een ploegje agenten hem slechts met grote moeite in bedwang kon houden.

Wel of niet GHB in beslag nemen?

Moet de politie de GHB (als het meer is dan een geringe hoeveelheid) te allen tijde in beslag nemen? Die vraag is in de praktijk nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Er zijn collega's die dit inderdaad altijd doen, maar anderen denken hier door hun eigen ervaring inmiddels anders over. Bezit is strafbaar, maar politie A houdt er ook rekening mee hoe afhankelijk iemand ervan is en of diens gezondheid niet in het geding komt als hij de GHB resoluut in beslag neemt. Tot en met 60 ml gaat hij sowieso niet aanhouden.¹⁰⁰ Ook politievrouw C verkeert soms in dubio. Want wat doe je met iemand waar je in goed vertrouwen over de vloer komt en geconfronteerd wordt met GHB op tafel? Een halve liter neemt ze in beslag, maar een klein flesje? Wetende dat de persoon in kwestie 18 ml GHB per uur nodig heeft?

¹⁰⁰ Over de hoeveelheid GHB zijn de richtlijnen bij de Opiumwet volgens de politie onduidelijk omdat GHB in grammen staat vermeld (een halve gram) terwijl het in vloeibare vorm gebruikt wordt. Onduidelijk in de richtlijnen is wat nu precies een gebruikershoeveelheid is. Politie D: 'Als je ziet wat iemand nodig heeft elke dag dan is het vaak voor eigen gebruik.'

Deze afwegingen en handelingskeuzes zijn ook het resultaat van voortschrijdend inzicht in GHB-verslaving. Was het een paar jaar geleden meteen aanhouden, nu wordt er meer pragmatisch gehandeld en gekeken wat de minste problemen geeft. Immers, wat schiet je ermee op als je iemand van zijn laatste GHB afneemt en deze persoon in paniek raakt en rare dingen gaat doen? Wat schiet je er als politie mee op wanneer iemand dan weer met een valium van de GGD-arts op straat wordt gezet en direct op zoek moet naar GHB? Ervaren agenten als politieman A geven er liever de voorkeur aan om zo iemand op een later tijdstip naar het bureau te laten komen. In de tussentijd overlegt hij dan bijvoorbeeld met de parket secretaris of er in plaats van een geldboete niet ingezet kan worden op verplichte hulpverlening.

Wel of niet de cel in?

Om arrestanten wat langer vast te kunnen houden is de politie in Twenterand aangewezen op het 20 kilometer verderop gelegen cellencomplex in Borne. En in de nog verder gelegen PI Zwolle zijn er speciale cellen voor aan GHB verslaafde arrestanten. Daar is niet altijd plek. Dan kan het gebeuren dan een verslaafde arrestant die bijvoorbeeld iemand mishandeld heeft, ondanks de ernst van het delict, toch wordt vrijgelaten. Voor de beslissing om een GHB-gebruiker al dan niet in te sluiten is de politie – uiteraard naast strafrechtelijke overwegingen – aangewezen op het oordeel en advies van de forensisch arts. In de ogen van politiemensen spelen de meer gehaide gebruikers daar wel eens een spelletje mee en gokken er dan op dat de arts het op basis van hun verhaal (of geveinsde ernst van ontwenningverschijnselen) niet verantwoord vindt om hen te laten insluiten. Maar het komt ook voor dat ze een valiumtabletje krijgen en worden vastgehouden. Het 'Zwolletraject' kost de politie soms extra hoofdbrekens. Er moet niet alleen plek zijn, ook de hoofdofficier van justitie (HvJ) dient toestemming te geven, ook 's nachts. Ten slotte kan het transport naar het cellencomplex of naar Zwolle nog de nodige rompslomp geven, vooral als er hiervoor maar één auto in het hele gebied beschikbaar is. Dit zijn allemaal factoren die ertoe kunnen leiden dat arrestanten om puur pragmatische redenen toch niet de cel in gaan.

Vertrouwen opbouwen – en aanhouden als het nodig is

In Twenterand onderhouden politieman A en politievrouw C de meeste contacten met gebruikers en hierdoor hebben ze een schat aan informatie. Zij weten wie er verslaafd zijn, waar zij wonen en met welke andere personen zij optrekken. Ook zien ze of iemand zijn best doet om van de GHB af te blijven of van plan is om naar een detoxificatiebehandeling te gaan. In hun contacten met gebruikers vinden ze het belangrijk om te horen hoe het met iemand gaat. Dit vanuit hun opvatting dat de politie er niet alleen is als er problemen zijn. Als team vullen ze elkaar goed aan vinden ze zelf. Politievrouw C is goed in de bejegening van mensen. Politieman A blijft wat meer op de achtergrond, maar weet precies welke mensen wat op hun kerfstok heb-

ben en hoe de lijntjes lopen. Dankzij hun directe benadering kunnen ze goed inschatten of iemand van goede wil is of zijn kont tegen de krib blijft gooien. Hun adagium is: vertrouwen moet je niet schaden, maar je moet aanhouden als het nodig is. En daarbij moet je duidelijk zijn wat wanneer je rol is.

“Als ik ergens naar binnen ga om aan te houden, dan heb ik ook een machtiging en kom ik juridisch heel anders binnen dan dat ik gewoon voor een praatje kom of naar informatie vis. De meesten laten mij binnen. Ik zou het niet eerlijk vinden als ik alleen maar naar binnen wil gaan om te kijken of er GHB aanwezig is. Dat moet je scheiden van elkaar. Ik ben er wel eens voor op de vingers getikt door Justitie dat ik geen rapportage had gedaan. Er zijn GHB-gebruikers waar ik op basis van vertrouwen binnenkom. Daar staat de deur altijd open voor mij. Waar nodig maak ik een proces-verbaal van bevindingen op. Maar soms moet je daar wat slimmer mee omgaan. Ik vind: je moet nooit het vertrouwen van de mensen schaden ondanks dat het een crimineel is. Dan ben je ze echt kwijt. En ik probeer me daar zoveel mogelijk aan te houden. Ik denk dat je daar het verste mee komt. Doe maar normaal dan doe je al gek genoeg, ook als politieagent. Maar geen misverstand. Als ik meedraai in een onderzoek dan hou ik mij netjes aan de regels.” (Politievrouw C)

Hardnekkige terugval en nieuwe gebruikers

De politie in Twenterand ziet veel meer GHB-verslaafden die, ondanks herhaaldelijke afkickbehandelingen, in hun gebruik terugvallen, dan personen die zijn gestopt. In de hele lokale gebruikerspopulatie zit rijp en groen door elkaar. De oudere verslaafden die behalve GHB nog een heel scala aan andere middelen nemen, maar ook jonger volk dat vooral speed neemt en verslaafd is aan GHB of aan beide middelen. De groepen met primair GHB-gebruik zijn vaak hecht van karakter. Alsof GHB de bindende factor is. De gehechtheid aan de groep en de veiligheid die men hierin denkt te vinden zien zowel politie als andere professionals als een complicerende factor. Na een periode van abstinentie is er vaak sprake van terugval. Je gaat hangen met je vrienden of je vrienden komen jou opzoeken.

“Je kunt er vaak de klok op gelijk zetten. Ze komen terug uit een kliniek en binnen twee, drie dagen zie je ze weer bij hun oude vrienden. Na een week krijg je het signaal dat ze er weer vol aan zitten.” (Politieman A)

Afkicken van GHB is veelal een kwestie van lange adem en wilskracht. Politievrouw C geeft als voorbeeld de moeizame weg van een nu 18-jarig meisje dat van de GHB af probeert te blijven. Zij heeft ook veel energie in het gezin gestoken. Toen het meisje weer eens laveloos werd aangetroffen, confronteerde de politievrouw haar met de vraag of zij de rest van haar leven als junkie wilde slijten. Samen met andere professionals werd besloten om een dossier op te bouwen

en gebruik te maken van dwang en drang. Uiteindelijk heeft het meisje anderhalf jaar in een gesloten instelling gezeten. Politievrouw C bleef contact met haar houden. Ook nu ze weer terug is. Maar ze houdt haar hart vast want het meisje blijft kwetsbaar voor invloeden van haar omgeving.

Nu er steeds meer bekend wordt over de gevaren van GHB hoopt de politie toch dat het gebruik gaat afzakken en vooral de nieuwe aanwas met experimenterende jongeren slinkt. De politie hoort vaker van jongeren dat ze niet 'aan dat spul' beginnen, maar tegelijkertijd neemt de kans daarop toe naarmate iemand langer in een straatgroep blijft. De grens tussen wel en niet gebruiken is dun en diffuus. Zeker als anderen wel GHB blijven nemen.

Uit de woning zetten

Wanneer het met drugsoverlast echt de spuigaten uitloopt, is uithuiszetting het laatste redmiddel. In Twenterand zijn er volgens de politie in de afgelopen jaren in totaal acht personen hun woning kwijtgeraakt. Vijf zijn hun huis uitgezet door ingrijpen van de woningstichting, drie met behulp van de wet Damocles (sinds eind 2012). Iemand uit zijn huis zetten is het zwaarste middel waarop de Burgemeester zich kan beroepen.

Aan zo'n maatregel is al een hoop gedoe met de buurt en veelvuldig politiebezoek voorafgegaan. Het is wijkbewoners bijvoorbeeld opgevallen dat er vaak gebruikers in en uit lopen en voor overlast zorgen. De wijkagent kent de mensen bij naam en gezicht. Bij een signalement weet de politie vaak wie het is. Tijdens het onderzoeken wordt iemand bijvoorbeeld al via camerabeelden herkend aan een speciaal loopje. De dealadressen en de connecties tussen gebruikers zijn eveneens vaak bekend. Soms gaat de politie na signalen van omwonenden actief surveilleren op personen die elkaar kennen. Wie gaat met wie om? In welke auto rijden ze? Maar een spontane staande houding komt ook voor. Zoals toen de bestuurder onder invloed van GHB achter het stuur zat en de politie ook een vizier (richttoestel op de loop van een vuurwapen) naast zijn stoel zag liggen. Op de in beslaggenomen telefoon werden gesprekken over drugs herkend, waarop ook in de woning werd gekeken. Samen met de reeds eerder verzamelde informatie is hier toen ook 'een Damocles toegepast'.

Een ontruiming is vooral ook een signaal naar de buurt. Dat speelde zeker mee in het onderstaande geval van een jonge vrouw wier woning ontruimd werd na aanhoudende overlast. De buurtbewoners waren de overlast van de GHB-feesten in haar huis zo spuugzat dat ze dreigden het heft in eigen hand te nemen. Daarop ging de politie tot actie over.

Connie (25 jaar), moeder van een zoontje, gebruikt al jarenlang drugs en is verslaafd aan GHB. De ene na de andere overlastmelding komt binnen. De burens, gezinnen met kinderen, zijn radeloos. De meeste meldingen gaan over geluidsoverlast, vreemd volk over de vloer en vermeend

drugsgebruik. Politievrouw C moet er soms wel vier keer per week naar toe. Vooral 's nachts loopt het vaak de spuigaten uit. De feesten gaan gepaard met hardcore en Nederlandstalige muziek, waarbij vaak uit volle borst mee wordt gezongen. De groep van 5-6 personen is vaak 'compleet van het padje.' *"Als we aanklopten dan deed ze gewoon open en vertelde tegen haar vrienden dat de politie op bezoek komt."* Niet zelden staat de GHB-fles prominent op tafel. De politie ziet meermaals ter plekke gebruikers out gaan. Connie heeft vaak heftige stuiptrekkingen als ze een overdosis heeft gehad. Ze vertoont soms bizar gedrag, zoals in lantaarnpalen klimmen en kruipen over de grond. De ambulance moet er soms aan te pas komen. Andere keren laten ze Connie eerst uitrazen. De politie ziet dat zij geleidelijk aan de controle over haar leven verliest en de woning een trefpunt wordt voor gebruikers en dealers. De feesten ontaarden soms in sekspartijen. Ook wordt Connie meerdere malen aangehouden voor betrokkenheid bij diefstallen en schuurinbraken. Soms gaat ze ook op de vuist met de politie. In verband met aanhoudende buurtoverlast en het gevoel van onveiligheid bij burens en kinderen wordt de woning na herhaalde waarschuwingen van de politie gesloten.

Om in bovenstaande casus de Wet Damocles toe te kunnen passen, speelde in het voordeel dat in de woning een behoorlijke hoeveelheid GHB werd aangetroffen. Dat geldt ook voor een andere woning. Tijdens een surveillance zag politiemann A een bij hem bekende vrouw 'een beetje gek doen'. Ze volgden haar naar een woning en zagen dat iemand in de keuken GHB stond te brouwen. Het huis werd met onmiddellijke ingang gesloten.

Voor de burens zijn dergelijke uithuiszettingen, of het nu door de verhuurder of via de Wet Damocles gebeurt, uiteraard een grote opluchting. Probleem blijft het risico dat de overlast elders wordt voortgezet, zoals in een bungalowpark net buiten Twenterand, waarnaartoe verschillende uit huis gezette personen werden geplaatst. De terreinopzichter die we daar hebben gesproken constateert dat de bungalows zich al snel ontpoppen als nieuwe gebruikerspanden.

Samenwerking tussen politie en andere partners – en wat er beter kan

Het meest typerend voor de samenwerking in Twenterand is misschien wel de focus op de concrete aanpak van problemen op het niveau van het individu en diens directe omgeving. In overleggen en tussen professionals van de politie, Bureau Jeugdzorg, het jongerenwerk of Tactus (verslavingszorg) passeren de onverbeterlijke gevallen vaak de revue. Ken je die of die? Hoe zal het daar mee gaan? Is hij weer vrij of afgekickt? Heeft de politie nog contact met hem gehad? Dat meisje is van de GHB af, maar voor hoe lang? Haar vriend is toch een dealer?

De politie oordeelt positief over de samenwerking met partnerorganisaties. Er zijn veel directe lijntjes en telefoonnummers met andere professionals zodat je niet eindeloos wordt doorverbonden. Cliënten die geen behoefte hebben aan politiecontacten, kunnen worden doorverwezen naar het straathoekwerk. Van haar kant vindt het straathoekwerk een sterk punt van Twenterand dat de lijnen er kort zijn. Vooral in noodgevallen is dat belangrijk. Het straathoekwerk

vindt ook dat de professionals zich best wel vaker een schouderklop mogen geven. Want dankzij hun inzet en volharding zijn sommigen, die eigenlijk al waren opgegeven, van de GHB afgeraakt. Weliswaar met vallen en opstaan, 'veel bloed, zweet en tranen', maar toch gelukt.

Politiemensen spreken van een 'gemiste kans' dat er in strafzaken tegen GHB-producenten en -dealers allerlei afnemers als getuigen worden gehoord, maar dat er met deze gebruikers nog niet genoeg wordt gedaan richting verslavingszorg. Zouden de afnemers, waarvan sommigen in de gevarenzone zitten, zich ook niet moeten melden bij Tactus?

Zowel de politie als de hulpverlening is ervan doorgedrongen dat er op het terrein van behandeling van GHB-verslaafden nog meer moet gebeuren dan nu het geval is. Een detoxificatiebehandeling is een eerste stap die vaak geen goed vervolg krijgt. De kans op terugval is daarom groot. Een langdurige opname buiten Twenterand met een goed zorgkader eromheen zou meer kans van slagen maken. Probleem is dat er niet altijd plaats is, maar ook dat de persoon in kwestie ermee moet instemmen én bereid moet zijn het contact met andere gebruikers, vaak vrienden met wie hij of zij is opgegroeid, te verbreken.

Samenvatting en conclusies

Twenterand is een hechte gemeenschap, bestaand uit verschillende dorpen, die onderling nogal verschillen. Binnen de gemeente Twenterand concentreert zich de GHB-problematiek in de veendorpen Westerhaar en Vroomshoop. Hier heerste al sinds hun ontstaan anderhalve eeuw geleden meer werkloosheid en armoede kennen dan elders in de Twentestreek.

De relatief grote GHB-problematiek wordt al vrij vroeg onderkend door de politie en maatschappelijke organisaties. Het snel opkomende GHB-gebruik bij de gemiddeld laag opgeleide groep, vaak al op jonge leeftijd werkende jongeren en jongvolwassen (voor een deel ook bij de politie bekend) manifesteert zich zichtbaar bij groepen die rondhangen op straat. Door de kleinschaligheid van de dorpen zijn de circuits van straatgroepen, jongeren dit uitgaan (in clubs in nabijgelegen grotere gemeenten, maar ook over de grens in Duitsland) en bodybuilders deels met elkaar verwezen. Dat geldt voor zowel de relationele sfeer als voor middelengebruik. Binnen de groepen is er soms een forse spreiding in leeftijd; jonge pubers hangen op straat rond met twintigers en dertigers. Naar buiten toe zijn de groepen gesloten, waardoor zij niet gemakkelijk toegankelijk zijn voor de politie en andere professionals. Volgens met name de politie is de indertijd bij een lokale groothandel gemakkelijk verkrijgbare GBL (grondstof voor GHB) een belangrijke aanjager geweest voor de verspreiding van GHB.

Naar aanleiding van de toenemende drugsoverlast en criminaliteit stelden de gemeente, politie en andere maatschappelijke partners een plan van aanpak op. Het plan van aanpak werd geconcretiseerd in onder andere een samscholingsverbod op straat en (later) uithuiszetting van

hardnekkig overlast veroorzakende GHB-gebruikers en GHB-producenten en -dealers (inclusief de Wet Damocles).

In een grootschalig onderzoek in 2005 (Cobra) kreeg de politie goed zicht op de lokale netwerken van gebruikers en dealers. Meerdere personen werden veroordeeld tot een vrijheidsstraf. Bij de aanpak van de productie van en handel in GHB waren de mogelijkheden voor politie en justitie beperkter dan men in Twenterand wenste. Hierin kwam verandering door verplaatsing van GHB van Lijst II (softdrugs) naar Lijst I (harddrugs) van de Opiumwet. Het loste echter niet het probleem op van de lokale GBL-leverancier. Die was moeilijk strafrechtelijk aan te pakken, want GBL viel (en valt) niet onder de Opiumwet. Uiteindelijk heeft deze firma na een campagne van politie en justitie tegen GBL-handelaren wel de deuren gesloten.

Gaandeweg werd de aanpak van de GHB-problematiek verstevigd. Die richt zich bij de politie met name op het bestrijden van overlast en ordehandhaving, productie en drugshandel, veiligheid in het verkeer en vermogens- en geweldscriminaliteit. Veel aandacht is er voor de informatiepositie, met een digitale fotobank en een strategie van kennen-en-gekend-worden. Een wijkagent en een jeugdagent spelen een centrale rol bij het voeling houden met de 'scene' en in de aanpak ervan. Het sleutelwoord hierbij is "vertrouwen opbouwen – en aanhouden als het nodig is."

De samenwerking met maatschappelijke partnerorganisaties is in de loop der jaren geïntensiveerd en bestendig. De GHB-problematiek is getemperd, maar heeft zich ook verplaatst van de straat naar thuisadressen. Men is er steeds meer van doordrongen geraakt dat GHB-gebruik kan leiden tot een niet eenvoudig te behandelen verslaving, die een intensieve nazorg vereist. GHB-verslaving is niet alleen een persoonlijk probleem, maar kan voor een plattelandsgemeente ook een serieus maatschappelijk probleem vormen. Gezinnen raken ontwricht, buurtbewoners ervaren overlast, sommige GHB-verslaafden zijn veelplegers en maken zich schuldig aan diefstal en inbraak, en er vallen slachtoffers in het verkeer.

7

CASUS FRIESE PLATTELAND

De eerste tekenen van GHB-gebruik in Heerenveen dateren van rond het jaar 2000. Vijf jaar later dringt het ook door in het uitgaansgebied. Enkele jaren later krijgt de politie te maken met een groeiende groep die op straat rondhangt en openlijk GHB gebruikt. De gemeente Heerenveen kiest voor een integrale aanpak van preventie, zorg en repressie. De aanpak werpt vruchten af, maar lost niet alle problemen op. In dit hoofdstuk schetsen we eerst in het kort de voorgeschiedenis en het gemeentelijke plan van aanpak. Daarna gaan we uitvoerig in op de aan GHB-gebruik en -handel gerelateerde problemen waarmee de politie de afgelopen jaren is geconfronteerd en hoe die zijn aangepakt. Dat gebeurt voornamelijk aan de hand van geregistreerde incidenten in de periode 2010-2014 en interviews met politiemedewerkers en andere professionals. Aansluitend bespreken we de actuele stand van zaken: wat is er veranderd, welke problemen bestaan nog steeds of dienen zich nieuw aan? Aan het eind vatten we puntsgewijs de belangrijkste bevindingen samen.

Net als in het vorige hoofdstuk worden de professionals die in dit hoofdstuk aan het woord komen worden aangegeven met hun beroep en een letter, in volgorde van het alfabet – en niet met de eerste letter van hun voor- of achternaam. De bevindingen van professionals worden gelardeerd met levensschetsen van gebruikers en dealers, dan wel casuïstiek. Zij komen ter sprake onder een naam die we zelf hebben verzonnen, dus een *fictieve* en niet hun eigen naam.

Opkomst van GHB-problematiek en plan van aanpak

Rond 2005 zien horeca-uitbaters een toename van aan GHB gerelateerde problemen in uitgaanscentrum van het dorp Heerenveen. Gebruikers raken vaker buiten bewustzijn (out gaan) de politie krijgt vaker verhalen te horen van meiden die met jongens zijn meegegaan en zich de volgende dag niets meer weten te herinneren. Was het misschien GHB? Er is angst dat een kwaadwillend iemand iets in je drankje doet. In de jaren daarna nemen de meldingen van overlast en agressie als gevolg van overmatig middelengebruik, met name van GHB, verder toe.

Uitgaanscentrum Heerenveen

Ingesloten tussen het Amelius van Oenemapark, achter de kerk en de Crackstraat, ligt het kleine, maar in het weekend drukbevolkte uitgaanscentrum van Heerenveen met enkele grote cafés,

een paar eetgelegenheden, een snackbar en een bar-dancing die alle muziek stijlen draait: van skihut tot house. Verderop, buiten dit uitgaanscentrum, zijn drie coffeeshops gevestigd.

Rond 2009 begint de politie met een onderzoek naar een grote groep die veel rondhangt en openlijk drugs gebruikt in het ABC-gebied, destijds een populair trefpunt. Politieaanpak F hoorde dat jongeren uit omliggende dorpen als Jubbega hier ook naar toegenomen en, naast speed (amfetamine), ook met GHB bekend raakten. De overlast nam toe. Er waren meldingen van vechtpartijen en van mensen die op straat onwel werden. Het gebied had een aanzuigende werking op gebruikers en dealers. Na een emotionele buurtbijeenkomst werd op last van de burgemeester een samenscholingsverbod ingevoerd. De overlast dreigde uit de hand te lopen. De politie arresteerde een handvol dealers, die straffen kregen van een half tot één jaar. Sommigen verkochten alleen speed, ketamine, ecstasy of cocaïne, terwijl bij anderen het hele drugsrepertoire werd aangetroffen. Degenen met alleen GHB stonden na enkele dagen weer op straat. Dat had er vooral mee te maken dat GHB, toen nog op lijst II (softdrugs) van de Opiumwet, een lage prioriteit had bij het Openbaar Ministerie (OM). De straffen waren weliswaar laag, maar de politie kreeg door haar acties wel een goede inkijk in de netwerken van en connecties tussen gebruikers en dealers. De groep van ongeveer 50 personen (veelal 16-25 jaar) was voor Heerenveense maatstaven opvallend groot en divers.

ABC-gebied in de zomer van 2014

Het plein bij de ingang van ABC-gebied (ook wel: ABC-complex, naar de eerste letter van drie grote winkels: Albert Heijn, Blokker en C&A) staat bekend als een plek waar jeugdgroepen vaak rondhangen. Op een zomeravond, rond half negen, zien we een groepje van een tiental jongeren (16-20 jaar) met bier, sigaretten en joints. Ze zijn nieuwsgierig wat we komen doen hier in Heerenveen. Ze reageren bijdehand als we over drugs en meer specifiek over GHB beginnen. Geen van de aanwezigen gebruikt GHB, maar ze kennen wel anderen. Zoals Wessel (27 jaar) die even later arriveert en volgens de groep een GHB-er is. Wessel is opmerkelijk spraakzaam. Hij is net een week clean en behoorde volgens eigen zeggen tot de harde GHB-kern waar nu weinig meer van over is. Een paar van zijn vrienden zijn opgenomen, anderen zitten vast of gebruiken alleen nog maar thuis. *“Ze gaan alleen nog maar de deur uit voor hun boodschappen.”*

In een samenspel van handhaving van het samenscholingsverbod (opgenomen in de Algemene Plaatselijke Verordening, APV)¹⁰¹ en de inzet van andere partijen neemt de overlast in het ABC-gebied af. Ouders van notoire overlastgevers worden uitgenodigd voor een gesprek. Het jongerenwerk op zijn beurt gaat contacten aan met de gebruikersgroep met als doel de ervaren ge-

¹⁰¹ In artikel 2.1.1.1 van de APV van Heerenveen is het samenscholingsverbod opgenomen. Op overtreding staat een boete.

bruikers te scheiden van de beginners. Enkele jongeren nemen het voortouw en trekken hun achterban mee naar het jongerencentrum. De portiers in het horecagebied krijgen meer oog voor personen die onder invloed van GHB zijn. De interventies werpen hun vruchten af maar de GHB-problematiek blijft taai. De politie merkt allengs dat het middel verslavender is dan aanvankelijk gedacht. Zij wordt steeds vaker geconfronteerd met een harde kern van gebruikers en dat brengt weer nieuwe complicaties met zich mee, onder andere bij het aanhouden en vasthouden van aan GHB verslaafde delictplegers.

De ontwikkelingen raken in een stroomversnelling en de samenwerking tussen de politie, jongerenwerk en hulpverlening wordt geïntensiveerd. Dit mondt in 2011 uit in een gemeentelijk *'Plan van aanpak voor de GHB-problematiek'*.¹⁰² De gekozen aanpak richt zich enerzijds op de gehele veiligheidsketen van preventie tot (na)zorg c.q. hulpverlening bij jongeren en hun ouders en anderzijds op meer repressie jegens gebruikende veelplegers. Het aantal GHB-gebruikers met een (zeer) hoog risicogebruik wordt dan geschat op zo'n 50 personen. Meestal zijn ze laagopgeleid, vaak afkomstig uit (multi)probleemgezinnen en hebben ze problemen met financiën, huisvesting en werk. Volgens de verslavingszorg kampen velen met (vaak niet erkende) psychische problemen zoals ADHD.

Snellere aanpak, kortere lijnen en taakverdeling

Met de nieuwe aanpak anticipeert de politie sneller bij nieuwe GHB gevallen. Politievrouw G zegt assertiever te reageren in haar aanpak nu zij veel scherper ziet hoe verslavend GHB is en ook hoe lastig het is om ervan af te komen. De GHB-problematiek concentreert zich vooral bij twintigers, van wie een deel vanwege spanningen thuis zijn heil op straat zoekt en sneller in aanraking komt met drugsubculturen. Sommigen komen al van jongs af aan in de registratiesystemen voor. Nu er meer wordt geïnvesteerd in vroegsignalering, gaan bellen eerder rinkelen en wordt meteen gekeken wat er moet gebeuren langs een integrale aanpak van de problematiek.

Samenspel politie, jongerenwerk en verslavingszorg

De lijnen zijn korter en minderjarigen worden meteen doorgesluisd naar de verslavingszorg. Wie bijvoorbeeld met alcohol, drugs of GHB in het bijzonder in het ziekenhuis belandt, krijgt ook een gesprek met de verslavingszorg. Hoewel bij volwassenen privacy meespeelt, wordt ook hier eerder contact gelegd met de verslavingszorg. En wie na outgaan niet met de ambulance meegaat, wordt voortaan door de politie thuisgebracht. Maar de handhavings- en zorgpraktijken rond GHB verslaving zijn weerbarstig. De politie pakt de dealers aan en houdt veelplegers scherp in

¹⁰² Gemeente Heerenveen (2011).

de gaten. De politie houdt zich bij het andere deel van de gebruikers op de achtergrond en laat de huisbezoeken over aan ambulant jongerenwerker H, die hen gewapend met een namen- en adressenlijstje actief opzoekt. De ambulant jongerenwerker zet een begeleidingstraject in en hij probeert waar het kan te helpen met dagbesteding, uitkering, huisvesting, woning etc. Het is soms net het zetje dat mensen nodig hebben om zich te laten behandelen in een kliniek.

De politie trekt een duidelijke lijn. Mensen met een beginnende GHB-problematiek worden voor de keus gesteld, onder het motto: 'We helpen je met problemen, maar dan moet je ook meewerken'. Bij de meer ervaren GHB-gebruikers rest de politie vaak niets anders dan hen dicht op de huid te blijven zitten.

Dicht op de huid

Sytze (24 jaar) uit Heerenveen raakt verzeild in het criminele straatmilieu, waar hij als kind van gescheiden ouders en een vader die vaak afwezig is naartoe drijft. Als minderjarige pleegde hij al veel delicten, waaronder woninginbraken. Hij raakte even uit beeld door een opleiding, maar ging in de fout toen hij GHB ontdekte, verslaafd raakte en begon te dealen. Na een politieonderzoek wordt hij, met nog een paar anderen in 2010 opgepakt. De politie kon hem niet vasthouden omdat alle cellen in het arrestantencomplex bezet waren. Het Huis van Bewaring in Leeuwarden had al een GHB-verslaafde en wilde er niet nog een bij hebben. Zijn vader werd op de hoogte gebracht, evenals het ambulant jongerenwerk. Hij werd veroordeeld voor onder andere dealen. Daarna gaat het een poos goed en hij kickt af met behulp van Baclofen. Langzamerhand glijdt hij weer af en begint weer GHB te gebruiken en te dealen. In 2011 wordt hij weer aangehouden. Nu gaat Sytze naar een inmiddels speciaal voor GHB-verslaafden ingerichte cel in de PI in Zwolle, waar hij afkickt. Sinds 2013 gaat het redelijk, hoewel hij het moeilijk vindt om zijn oude vrienden tegen te komen. Hij heeft een baan. Politie K en ambulant jongerenwerker H houden contact met hem. Sytze moet zich af en toe melden voor een gesprek. Politie K zegt begaan te zijn met deze jongen. Zijn vader, bij wie hij thuis woont, is een harde werker die niet weet wat hij met zijn zoon aan moet. Politie K herkent veel goodwill in de jongen, maar hij is makkelijk beïnvloedbaar. Hij probeert hem op het goede pad te houden door hem 'kort op de huid' te blijven zitten.

Hardnekkige gevallen

De Heerenveense politie merkt direct als leden van de oude groep weer uit de kliniek of detentie terug zijn. Ze gaan weer samenklitten en het gebruik begint weer van voren af aan. De meesten hebben 'gewoon niet genoeg ruggengraat' om de druk te weerstaan. *"Ze stappen uit de trein, komen iemand tegen en het is weer mis"*, zegt ambulant jongerenwerker H. Hij vertelt over een jongen die thuisloos is en met zijn bemiddeling naar de detoxificatiekliniek gaat. Daar slaat de jongen de boel kort en klein, steekt gordijnen in brand en vernielt een camera. Hij gaat naar het Huis van Bewaring en vervolgens naar een andere kliniek, die hem weigert op te ne-

men. *“Hij is niet gek genoeg voor een gedwongen opname en klinieken voor dubbeldiagnose zitten vol. Dus keert hij weer op straat terug. Wat gaat hij doen denk je als hij geen geld heeft? Dit is de dagelijkse praktijk.”*

Deze casus is geen uitzondering. Er zijn meer GHB-gebruikers bij wie het in de ervaring van de politie ‘dweilen met de kraan open’ is. Twee praktijkvoorbeelden.

Hopeloos

Sven (24 jaar) wordt vaak in comateuze toestand op straat aangetroffen. We kijken nu wat we met hem aan moeten. Hij veroorzaakt veel werk. Hij wordt opgehaald door de ambulance of hij wordt thuisgebracht. En dat is het dan. Soms krijgt hij een bonnetje mee. Zo is het al vijftien keer gegaan als het niet meer is. Het gaat met pieken en dalen. Omdat hij weinig overlast in zijn woonomgeving veroorzaakt wordt het lastig om hier iets mee te doen. In het centrale overleg is men nog zoekende want hij geeft wel veel last. Hij is wel aanspreekbaar, als hij tenminste nuchter is. Hij heeft geen baan. Hij wil niet afkicken. Zijn vrienden gebruiken ook. Hij maakt zijn GHB zelf of krijgt van vrienden. Gelukkig heeft hij geen auto. Hij is ook niet voldoende strafrechtelijk in beeld om hem daarop aan te kunnen pakken. Anders had hij een tijdje opgesloten kunnen worden. De vraag is: waar moet je hem onder brengen?

Uitzichtloos

Aike, eveneens 24 jaar, is veelpleger en op het moment weer vrij. Hij heeft geen vast woonadres. Wegens een problematische gezinsachtergrond is hij al langer bekend bij de politie. De ouders zijn ten einde raad. Is al jarenlang fors GHB-verslaafd. Hij valt telkens terug in zijn oude gebruik en het plegen van delicten (diefstallen, inbraken) om zijn GHB te bekostigen. Hij zit in een cirkel van criminaliteit en blijft optrekken met zijn oude vriendengroep. Een uitzichtloos geval volgens de politie. Ook de verslavingszorg en de GGZ hebben hun handen ervan af getrokken.

GHB-gevallen in de politieregistratie

Vanwege de gestage opmars van GHB besloot de Heerenveense politie om de meldingen van GHB-gebruik voor het eerst in kaart te brengen via het bedrijfsprocessensysteem (BPS). Over de periode 1 januari 2006 tot en met 31 december 2008 werden in totaal 17 meldingen getraceerd. Nadere analyse leerde dat bij het merendeel van de meldingen GHB ‘vrijwillig’ gebruik gesproken werd (en dus niet onvrijwillig, bijvoorbeeld gemengd met een drankje tijdens met uitgaan). Voor een actueler beeld richten we ons op de registraties in het politiesysteem die (mede) gerelateerd zijn aan GHB in de periode januari 2010 tot en met augustus 2014. In totaal zijn dat er 777.¹⁰³ Uit deze registraties komt, in combinatie met informatie uit interviews met politiemensen

¹⁰³ Waarvan 494 ‘toelichtingen’ en 88 ‘verklaringen’. Op jaarbasis komt dit neer op: 212 registraties, waarvan 135 toelichtingen en 24 verklaringen.

sen, een heel gevarieerd beeld van GHB-gebruikers naar voren met wie de politie in Heerenveen te maken krijgt. Een korte typering:

- *Veelplegers.* Zij zijn vaak verslaafde polygebruikers (alcohol, benzodiazepinen, speed, cocaïne en GHB) en plegen (vermogens)delicten onder invloed van (onder andere) GHB.
- *Hangjeugd,* vaak te vinden op enkele favoriete locaties. Zij gebruiken vooral alcohol, speed en GHB.
- *Hulpbehoevende minderjarigen en jongvolwassenen.* Zij zitten vaak in een hulptraject, een deel is zwakbegaafd, sommigen hebben een ondertoezichtstelling (OTS) en ze gebruiken hoofdzakelijk medicijnen en GHB.
- *Uitgaanders.* Deels zijn het jongeren en jongvolwassenen, vaak met een baan, die in het weekend met GHB op zak gaan stappen in lokale uitgaansgelegenheden. Soms zijn het onervaren gebruikers bij wie het de eerste keer meteen misgaat met doseren. Voor een ander deel zijn het, vaak ook werkende, weekendgebruikers uit de *hardcore* en *hardstyle* scene, die ook naar feesten gaan buiten Heerenveen, tot in Brabant en Limburg.

De meeste personen over wie een melding in verband met GHB wordt gemaakt wonen in het dorp Heerenveen. Maar het gaat ook om inwoners uit, al dan niet tot de gemeente Heerenveen behorende, omliggende dorpen (o.a. Oudeschoot, Jubbega, Katlijk, Wolvega, Luinjeberd, Haskerdijken, Gorredijk en Oldemarkt). Een deel woont nog thuis, alleen of met hun partner. Problemen met drugsgebruik, vooral GHB, zijn onder andere aanleiding tot conflicten met hun partner, ouders en/of burens. Sommigen zijn door hun ouders, partner of de woningbouwvereniging uit huis gezet en leiden een zwervend bestaan; anderen wonen in de hulpopvang. Over het algemeen zijn deze jongeren en jongvolwassenen laag opgeleid. Dat weerspiegelt zich in banen als steigerbouwer, automonteur, metselaar, kapster of winkelbediende. Wie werkloos is moet rondkomen van 600-800 euro netto per maand. Voor wie in de schuldsanering zit is dat ongeveer 50 euro per week. Er zijn gebruikers bij die nog nooit eerder in aanraking zijn geweest met de politie, anderen komen telkens terug in de politieregistratie.

First offender

Arjen (22 jaar) wordt met GHB gesnapt door een portier. Op het politiebureau vertelt hij dat hij moeite heeft om de eindjes aan elkaar te knopen. Het gaat allemaal net. Hij woont alleen, anti-krak, en betaalt 100 euro huur per maand. Hij heeft een uitkering van 400 euro. Hij was automonteur maar door de recessie raakte hij zijn baan kwijt. Hij gebruikt vanaf zijn 18^e jaar en probeert met ups en downs met hulp van de verslavingszorg stoppen met GHB en speed. Hij geeft 70 euro per week uit aan drugs. Zijn moeder betaalt de boodschappen. Zij is op hoogte van zijn drugsgebruik.

Recidivist

Bauke (24 jaar) valt telkens terug in zijn oude gedrag waaronder gebruik en dealen van GHB. Als veelpleger heeft hij een ISD-maatregel (= Instelling voor Stelselmatige Daders) gekregen. Bauke heeft verschillende zorgtrajecten doorlopen maar zodra hij vrij komt begint hij weer opnieuw. Ambulant jongerenwerker H heeft het contact verbroken. Hij is erg beïnvloedbaar. Zijn 'adoptie-agent' heeft er zijn handen vol aan. *"De jongen is totaal ontspoord. Zijn ouders laten hem aan zijn lot over. Jammer, want het contact met ouders kan heel cruciaal zijn. Hij mag ook niet meer bij hen thuis over de vloer komen. Die jongen is gewoon kansloos opgeschreven. Zolang ik bij de politie werk zullen we wel last van hem blijven houden."*

Van de gebruikersgroep waarmee de Heerenveense politie bij herhaling te maken krijgt hebben de meesten helemaal geen diploma. Politieaanpak K zegt dat het vaak om kinderen gaat wier ouders vaak ook al bij de politie bekend zijn. Veel van dergelijke families houden er een ongestructureerde levensstijl op na. De kinderen zijn laat op en er is geen vast dag en avondritme. Thuis is het vaak chaos. De keuken is een puinzooi en kinderen liggen op matrassen op de vloer. *"Het is een lage manier van leven."* De problematiek is in sommige buurten geconcentreerd. Typerend zijn de sterke familiebanden binnen zo'n buurt. In het dorp Heerenveen hebben degenen uit de recidiverende groep vaak hun baan verloren als gevolg van hun GHB-gebruik. In Jubbega weten zij de draad eerder weer op te pakken. De meeste overlastgevers hier verdwijnen bijna vanzelf weer uit beeld en maken vaker hun opleiding af.

Variatie in GHB-gerelateerde incidenten

De GHB-gerelateerde incidenten bestrijken een breed spectrum, van verschillende vormen van overlast, vermogens- en geweldsdelicten tot aan bezit van, productie van en handel in GHB. Een aanzienlijk deel valt binnen het domein van overlast en vernielingen.

Vier groepen overlastgevers

De politie splitst de overlast uit in groepen: uitgaanspubliek, rondhangende jeugd, sociaal onaanpaste bewoners in zwakke buurten of rondom risicovoorzieningen en verkeersoverlast. Maar door de komst van GHB zijn er beduidend meer meldingen en delicten. Het aantal incidenten met overlastgevendende personen laat in de periode 2010-2013 een stijging zien.¹⁰⁴ Opgesplitst in vormen van overlast zien we vooral bij *overlast verward persoon*, *drugs- en drankoverlast*, *verkeersoverlast* en *melding overlast jeugd* een verdubbeling. De categorie *overlast verward persoon* scoort het hoogst: van 153 in 2010 naar 309 in 2013. Let wel: deze cijfers hebben betrek-

¹⁰⁴ In de gebiedscan 'Criminaliteit en Overlast' (2014) worden de belangrijkste veiligheidsontwikkelingen in kaart gebracht.

king op overlast in bredere zin en zijn dus niet allemaal gerelateerd aan GHB.¹⁰⁵ In wat nu volgt concentreren we ons op GHB-gerelateerde incidenten.

Overlast verwarde personen

Veel meldingen van incidenten gaan over het publieke domein (op straat, in de berm, in een steeg, op de autoweg, in een park, op een parkeerplaats et cetera). Het komt ook voor dat de politie personen thuis of in een dancing laveloos of out aantreft. Iemand die in coma wordt aangetroffen krijgt eerst een pijnprikkel (monnikskap, nagel of oorlelcorrectie) toegediend om te beoordelen of de ambulance moet komen. Soms gaat het om (jonge) vrouwen die zeggen dat er iets in hun drankje is gedaan. De politie kan aan de hand van het gedrag meestal al een aardige inschatting maken of het om GHB gaat.

“Ik zie het aan de ongecontroleerde bewegingen, het onrustige gedrag en het overmatige zweten. Sommigen zijn onberekenbaar en kunnen agressief uit de hoek komen. Het blijft soms schipperen, want een vechtpartij wil je niet. Soms maak ik de afweging of ik iemand moet boeien, vooral als dit met veel geweld dreigt te gaan.” (Politieaanpak K)

Het is niet ongebruikelijk dat een melding betrekking heeft om een bij de politie bekend persoon. In een uitzonderlijk geval was een GHB-gebruiker binnen een tijdsbestek van drie maanden (in 2012) verantwoordelijk voor maar liefst 31 meldingen. De politie heeft de handen vol aan personen die onder invloed zijn van GHB. De omschrijvingen door politiemensen spreken voor zich. De persoon was weer ‘helemaal de kluts kwijt’, ‘compleet van de wereld’, ‘lijp in de kop’ of had ‘geen weet meer van het aardse bestaan’. Op een keer moest zelfs de straat worden afgezet omdat een verwarde jongeman met een flesje GHB het dak was opgeklimmen. Sommigen stuiteren zo hevig dat het lijkt alsof ze ‘onder stroom staan’. Het komt ook voor dat personen letsel oplopen door een valpartij.

Politieagenten ter plaatse zien geregeld dat mensen grote pupillen hebben en enorm zweten. Uit de verhalen die gebruikers dan vertellen, maken we op dat het vaak om een combinatie van speed en GHB gaat. Bij gebruikers die ‘op het randje zitten’ is vaak sprake van ‘onsamenhangend gewauwel’. Een concreet voorbeeld is dat politiemensen, eenmaal per plaatse na een melding, door de luxaflex een jongen in zijn blootje door de kamer ziet springen en rare geluiden maken. De tv staat op een pornokanaal. Een andere keer wordt genoteerd: *“Een jonglerend persoon vertoont vreemd gedrag tussen twee auto’s. Hij hangt half over de motorkap alsof hij op lakinspectie is.”*

¹⁰⁵ De gebiedscan bevat In geen afzonderlijke cijfers over aan GHB gerelateerde overlast.

Ook burgers maken bizarre dingen mee met GHB-gebruikers. Zo meldde een taxichauffeur op het politiebureau dat er een passagier in zijn auto zit die telkens wegvalt. Hij vond het al vreemd dat de man eerder die avond naakt in wilde stappen, voordat zijn vrienden hem kleren meegaven.

Drugs-, drank en jeugdoverlast

Binnen de regio staat Heerenveen onder drugsgebruikers bekend om het vervaardigen van en de handel in GHB. Dit gaat volgens de politie met veel overlast van GHB-verslaafden gepaard.¹⁰⁶ Het merendeel van de meldingen over dergelijke overlast komt uit het dorp Heerenveen. Volgens de politie en andere professionals is er in de dorpen slechts in een beperkte mate sprake van een keetcultuur - of het moet een plek op een boerenerf zijn waar vooral bier gedronken wordt. GHB-gebruikers kom je hier nauwelijks tegen. Bij de uitgaanders blijft het gebruik voornamelijk beperkt tot het weekend. De dosering kan echter nogal uiteenlopen, van één dopje (ongeveer 5 ml) tot 50 ml GHB in het weekend.

Wel of niet GHB in beslag nemen?

Het beeld dat uit de politieregistraties opdoemt, is dat excessief GHB-gebruik vooral voorkomt bij veelplegers en hulpbehoevenden. Degenen die aangeven dat ze verslaafd zijn gebruiken 125-150 ml GHB per dag (ook 's nachts). De politie komt ze wel eens tegen in liederlijke toestand. Een regelmatig terugkerende vraag voor politiemensen is: wel of niet de GHB in beslag nemen?

“Natuurlijk is het strafbaar. Maar je maakt soms een afweging als iemand GHB bezit. Is het een grote dealer of een verslaafde gebruiker? Je moet er soms ook doorheen kunnen kijken en afvragen wat er gebeurt als je het afpakt. Niet alle collega's denken hier zo over en kiezen voor de harde aanpak. Je houdt er toch rekening mee dat iemand in de problemen kan komen als hij niks meer heeft.” (Politieaanpak K)

“De vraag is steeds: waar bereik je onderzoekstechnisch het meest mee? Degene die af en toe een dopje neemt of degene die het maakt? Maar als iemand gebruikt gaan we wel altijd vragen hoe hij eraan komt.” (Politievrouw G)

Samenscholingsverbod en verplaatsingseffecten

Verder zijn er meldingen van jeugdoverlast door rumoerige, baldadige en opgeschoten groepjes jongeren. Vaak is het niet meer dan geluidsoverlast. Bij een grote groepsvorming (40 personen) is er soms sprake van een 'broeierige sfeer'. De politie vindt tijdens het fouilleren wel eens speed, wiet en GHB. In de focusgroep (zie hoofdstuk 2) zegt de politie dat een grote groep jon-

¹⁰⁶ Gebiedsscan (2014).

geren een poos lang voor veel overlast heeft gezorgd. Op grond hiervan werd besloten tot een samenscholingsverbod. De politie krijgt bij vasthoudend optreden tegen overlast wel eens complimenten van de buurt. In het horecagebied van het dorp Heerenveen heeft de politie samen met uitbaters en het jongerenwerk maatregelen genomen tegen 'asociaal drugsgebruik' en outgaan. Gevolg is dat de notoire overlastgevers geweerd worden. Ze zitten nu vaker met lotgenoten op vaste overlastplekken of gewoon thuis.

Verkeersoverlast en -delicten

Politievrouw G merkt droog op dat sommigen onder invloed van GHB kennelijk denken dat ze de hele snelweg nodig hebben. In de registraties lezen we meer over de achtergronden van de verkeersongelukken: GHB-gebruikers zijn van hun fiets of brommer gekieperd of achter het stuur van hun auto in slaap gevallen. Een man verklaart bij de politie dat hij van Sneek naar Heerenveen wilde rijden. Maar bij een afslag ging het mis. *"Het enige wat ik nog weet is dat ik op een gegeven moment naast mijn auto stond. Ik zag dat ik met mijn auto tegen een boom was gebotst."* Een ander probeerde zijn auto aan de kant van de weg te zetten, maar omdat de brug lang open stond moest hij wachten en 'begon weg te vallen'. Toen hij weer bijkwam zag hij een man die over hem heen boog en water in zijn nek gooide.

Vermogenscriminaliteit

Bij de politieregistraties van vermogenscriminaliteit gepleegd door GHB-gebruikers gaat het vooral om diefstal en, in mindere mate, inbraak. Geregeld worden verdachte personen staande gehouden door winkel- of horecapersoneel of aangehouden door de politie na een melding met een signalement. De delicten betreffen vaak winkeldiefstal of fietsendiefstal, maar ook wel autodiefstal. Zo wordt een automobilist verdacht van stelen bij een tankstation en de politie vindt GHB-flesjes in zijn auto. Een ander voorbeeld: een verslaafde jongen wordt op heterdaad betrapt bij een inbraak. Dat is in het huis van een medegebruiker. De betrapte jongen zegt dat hij nog geld van hem krijgt. De politie in Heerenveen zegt in 2014 veel problemen te hebben met fietsen- en kleine winkeldiefstallen. Men schat dat GHB-verslaafden voor ongeveer de helft van de fietsendiefstallen verantwoordelijk zijn.

Het gebeurt nogal eens dat de politie bij de verdachten van diefstal of inbraak flesjes GHB aantreft.¹⁰⁷ Geregeld zijn de aangehouden personen ten tijde van het delict onder invloed van GHB (en eventuele andere middelen). Zo zegt een verdachte in zijn verklaring bij de politie dat hij en

¹⁰⁷ In de toelichting wordt er vaak gerept van een doorzichtige, transparante of stroperige vloeistof, vermoedelijk GHB. Het monster wordt vervolgens opgestuurd naar het NFI voor onderzoek. Een enkele keer blijkt de inhoud van het flesje negatief te zijn.

zijn compagnon tijdens hun nachtelijke *strun* (rondstruinen) allebei onder invloed van GHB waren. Zonder GHB zou hij niet het lef hebben om zoiets te doen.

Geweldscriminaliteit

De politie registreert ook regelmatig verklaringen over mishandeling en bedreigingen onder invloed van GHB (vaak samen met andere middelen). Zo doet iemand aangifte van mishandeling door een jongen die op de GHB en speed door het lint is gegaan. Er zijn GHB-gebruikers die zich met hand en tand verzetten bij hun aanhouding. Een meisje dat in korte tijd twee keer na een overdosis GHB in het ziekenhuis is beland, scheldt een behulpzame agent uit voor 'kankerlijer'. Ook het ambulancepersoneel krijgt wel eens de volle laag. De agressie wordt deels toegeschreven aan de afkickverschijnselen van GHB.

Ook in de huiselijke sfeer vertonen GHB-gebruikers gewelddadig gedrag, soms vooral verbaal, maar ook non-verbaal. Paranoïde aan GHB verslaafde jongens stalken hun vriendin of bestoken haar met dreigsm'sjes. Een vrouw doet aangifte omdat haar vriend onberekenbaar wordt wanneer hij drugscocktails met GHB gebruikt. Zij is doodsbang. Tegen de politie vertelt ze dat hij pas geleden opeens met een hamer en mes bij de voordeur stond. Hij wilde naar binnen en schreeuwde dat hij haar 'in de hems' wilde steken en de boel 'kort en klein' zou slaan. Vrouwen die hun relatie hebben verbroken moeten soms worden beschermd met een huisverbod voor de ex-partner. Het gebeurt ook dat mensen uit angst, potentieel gewelddadige personen in huis blijven nemen om zo de lieve vrede te bewaren.

Bij aangiften van huiselijk geweld en bedreigingen met de dood gaat het vaak om partners, maar ook wel eens om (andere) familieleden. Zo deed bijvoorbeeld Sietske, een aan GHB verslaafd meisje van 18 jaar, aangifte van mishandeling door haar iets oudere, eveneens verslaafde broer.

Hulpbehoevende jonge zus – een complex geval voor het zorgoverleg

De aanleiding was een akkevietje met speed toen Sietske bij hem op bezoek was. Het was eerst gezellig. Toen zij na een liter wijn en een lijn speed nog een lijntje vroeg, ging hij door het lint. Hij was de hele week al aan de GHB en speed en neemt ook antipsychotica. Het liep uit op een vechtpartij waarbij ze haar enkel brak.

Met het meisje zelf blijkt echter ook van alles mis te zijn. Sietske heeft een moeilijke jeugd gehad en gebruikt al sinds haar 13^e jaar drugs, waaronder GHB. Zij wordt intensief begeleid, er is een ondertoezichtstelling (OTS) en ze mag om de week een uurtje haar dochttertje op neutraal terrein zien. In het zorgoverleg wordt de complexe toestand besproken. Niemand weet meer goed raad met haar. Sietske is verstandelijk beperkt en raakt af en toe in een psychose. Ze is verslaafd aan GHB en alcohol, en dat heeft ook een negatieve uitwerking op haar medicatie. De politie wil ver-

dere escalatie voorkomen. De woningbouwvereniging kan de situatie niet langer uitleggen aan andere huurders in de buurt. Een rechterlijke machtiging (RM) lijkt nog de enige oplossing.

Er zijn ook ouders die aangifte doen. Bijvoorbeeld als zij bedreigd worden door hun verslaafde kind. Of omdat hun dochter mishandeld is door haar GHB gebruikende vriendje. Maar er zijn ook ouders die het contact met hun kind hebben verbroken en niet meer door de politie gebeld willen worden als hun zoon of dochter weer onderuit is gegaan op de GHB. Er zijn vaders die op het bureau melden dat ze hun verslaafde zoon uit huis hebben gegooid. En soms krijgt de politie de schuld. Van een moeder bijvoorbeeld, omdat haar verslaafde dochter overal GHB kan kopen.

Ook andere burgers maken melding van agressie door GHB-gebruikers. Soms is het loos alarm. Dan is er geen vechtpartij maar schreeuwt een gebruiker de boel bij elkaar. Maar er zijn ook meldingen van buiten de familie die de politie op scherp zetten omdat er wel degelijk sprake kan zijn van geweld. Zo meldt een buurtbewoonster dat een mooi maar naïef meisje met een verstandelijke beperking door de buurman en zijn vrienden lastig wordt gevallen. De vrouw vertrouwt de GHB-gebruikende buurman niet. Of de politie misschien contact op wil nemen met de ouders van het meisje?

Zedendelicten

Een kleine minderheid van de delicten in de registratie betreft zedenzaken waarin (ook) GHB in het spel is geweest. De bewijslast is niet eenvoudig, vooral wanneer niet alleen het (vermeende) slachtoffer maar ook de (vermeende) dader(s) GHB hebben genomen. Er zitten enkele gevallen tussen van jonge meiden die zeggen wakker te zijn geworden tussen jongens maar zich niets meer kunnen herinneren van wat er gebeurd is. Zij voelen dat er iets niet pluis is en stappen naar de politie. Soms wordt verdenking van verkrachting geuit. De gemeenschappelijke noemer hierbij lijkt te zijn dat groepjes jongens en meiden samen uitgaan en soms ook wel bij elkaar over de vloer komen. In de loop van de avond/nacht dunt de groep uit, of zwelt aan als ook anderen (vaak jongens/mannen) zich op een later tijdstip bij de groep voegen. Naast vrienden kunnen dat ook onbekenden zijn. Er wordt niet alleen GHB genomen, maar ook alcohol en andere drugs. Uit de verhalen maken we op dat de groep gedurende de nacht uiteenvalt in kleinere subgroepen of paartjes.

Aangifte van verkrachting na een avondje stappen¹⁰⁸

Op het politiebureau meldt zich een vrouw (Mona) om aangifte te doen van verkrachting. De politie gaat naar haar woning. Mona vertelt dat zij afgelopen nacht uit is geweest in het centrum

¹⁰⁸ Voor de volledigheid benadrukken we nogmaals dat de namen, ook in deze aangifte, gefingeerd zijn.

van Heerenveen samen met haar vriendin Helena. Vervolgens gingen ze met samen met haar scharrel Feike en Fouad naar haar huis. Omdat het zo gezellig was nam ze, volgens eigen zeggen sinds lange tijd, een dopje GHB. Dit deed ze geheel vrijwillig. Helena nam ook wat, maar minder dan zij. Vervolgens kwamen nog een paar personen naar haar woning. Hierbij was Johnny, de scharrel van Helena, en Jay, die ze kent vanuit haar ruige periode. Fouad kent ze nauwelijks. Verder waren daarbij ene Ismael en ene Ubbe. Toen de mannen hongerig werden ging Mona tosti's bakken in de keuken. Helena lag inmiddels met Johnny boven op bed. Feike lag op de bank te slapen als gevolg van heel veel drank. Jay stond bij haar in de keuken. Vervolgens voelde ze dat ze buiten kennis raakte van de GHB. Ze kwam weer bij kennis toen ze Helena hoorde schreeuwen tegen Jay. Ze merkte dat ze op de keukenvloer lag met een kussen onder haar hoofd. Haar bovenkleding en bh waren omhoog en haar borsten ontbloot en haar spijkerbroek was uit. Haar string droeg ze nog. Uit dit alles concludeerde ze dat haar wat was aangedaan op seksgebied. Jay verliet de woning. Zelf is ze gelijk naar boven gegaan omdat ze koud en misselijk was. Fouad heeft ze niet meer gezien. Daarna is ze in bed gaan liggen. Helena kwam bij haar en vertelde haar dat ze haar eerst beneden op de keukenvloer met kleding aan "out" van de GHB zag liggen. Daarna is Helena weer naar boven gegaan. Een half uur later is ze toch nog een keer te kijken omdat ze wat hoorde en niet helemaal gerust was. Ze zag toen dat de keukendeur dicht was. In de keuken zag ze Mona met de broek uit, bovenkleding omhoog en string opzij geschoven, buiten kennis op de grond liggen. Jay en Fouad stonden ook in de keuken met hun broeken uit. Ze hadden hun onderbroek nog aan. Verder zag Helena een open gescheurde verpakking van een Durexcondooms liggen op de keukentafel. Ze concludeerde gelijk dat de beide mannen wat seksueels met Mona hadden gedaan en werd kwaad op hen. Fouad was stil en Jay ontkende gelijk dat er wat gebeurd was. Later vond Helena een volle condoom in de prullenbak in de keuken. Deze heeft niemand anders daar gedeponeerd. De volle condoom heeft Mona aan ons (= verbalisanten) overhandigd. Mona gaf resoluut aan dat ze aangifte wilde doen. Met beide mannen had ze nooit eerder seks gehad en wilde dit ook niet. Van haar buiten bewustzijnstoestand hebben ze waarschijnlijk gebruikgemaakt. Met Helena hebben wij (= verbalisanten) afzonderlijk gesproken. Ze vertelde het bovengenoemde.

De politie heeft ook enkele zedendelicten gehad, waarbij het slachtoffer geen aangifte heeft gedaan. Zo stuitte Politieaan K via een inbeslaggenomen toestel van een dealer per toeval op een serie naaktfoto's en filmpjes van een comateuze vrouw. Nadat zij was opgespoord vertelde de vrouw dat zij dacht tegen haar zin seks te hebben gehad, maar geen aangifte had gedaan omdat zij zich vanwege haar coma niets meer kon herinneren.

Misbruik maken van zwakbegaafde meisjes

In een andere zaak maakte de politie zich grote zorgen over dwang en psychische druk bij zwakbegaafde meisjes. Al enige tijd kreeg de politie, onder andere van burens, informatie dat het bij en in woningen waarin cliënten met verstandelijke beperkingen zijn gehuisvest niet goed ging.

Er waren al langere tijd problemen met bewoners en/of bezoekers van de bewoners. Een van de bewoners is Foekje, die functioneert als een kind van 6-7 jaar. Zij kan slecht haar eigen zaken regelen en is heel beïnvloedbaar. In sociaal opzicht functioneert ze volgens haar omgeving stukken beter, kan zij goed haar woordje doen en ook wel goed manipuleren. Op basis van een gesprek met een van de bewoners over wat er nu precies gaande is, noteerde de politie onder andere het volgende.

Foekje heeft in opdracht van minderjarigen, die daar op bezoek kwamen, veelvuldig drugs moeten kopen in de coffeeshops. Zou ze dat niet doen, dan zou ze in elkaar worden geslagen. Carla heeft de telefoon en beurs van Foekje in haar bezit gehad. Carla pinde wel geld voor Foekje als ze ziek was en gebruikte internet via haar gsm. Gevolg: een rekening van 1700 euro. Foekje heeft gedurende de afgelopen tijd duizenden euro's uitgeleend, waar drugs voor werden gekocht. Foekje heeft het geld nooit teruggekregen. Verder zou Foekje seks tegen haar wil hebben gehad met Piebe, die toen af en toe bij medebewoner Ferdy over de vloer kwam. Ferdy heeft toen Foekje nog geld afhandig gemaakt door te dreigen, dat hij tegen de leiding zou zeggen dat Foekje stiekem jongens bij haar liet slapen.

De GHB- en GBL-markt

In de afgelopen jaren heeft de politie meermaals dealers opgepakt. Door de markt te volgen kwam de politie ook meer te weten over de internethandel van GBL. GHB kan op een betrekkelijk eenvoudige manier worden bereid, en dit maakt dat bij deze drug vooral sprake is van een lokaal gedreven markt. Lokale netwerken worden groter naarmate meer mensen nieuwsgierig worden en de lokale markt breidt zich uit als een olievlek. Een aangehouden GHB-gebruiker zegt in zijn verklaring op het politiebureau: *“De junk maakt zijn eigen dope.”* Dat beeld doemt ook op na lezing van de vele toelichtingen over het vervaardigen en verkopen van GHB. De kwaliteit van de GHB wisselt nog wel eens volgens gebruikers. Van stroperige, meer geconcentreerde GHB ga je sneller out. Vooral als je de ‘dunnere’ gewend bent. Naarmate de afhankelijkheid van GHB toeneemt, is de kans groter dat de gebruiker ook dealt. Al is het maar om zijn kosten te kunnen dekken. Met de inkomsten koopt hij GBL om weer zijn eigen GHB te maken. Dit is goedkoper dan het kopen van kant-en-klare GHB. Sommigen verkopen alleen GHB, anderen handelen ook in speed, cocaïne en/of pillen.

Informatiepositie

Voor de informatie over de GHB- en GBL-markt zijn naast eigen observaties van de politie en inlichtingen van de CIE (Criminele Inlichting Eenheid) ook andere professionals, gebruikers en andere burgers een belangrijke bron. Om een zaak op te kunnen bouwen worden ook wel telefoontaps gedaan. Het *crimeteam* kan op grond van eerder verkregen informatie ook een pand in

de gaten houden. Soms worden GHB-bereiders op heterdaad betrapt en worden bezoekers afgevangen en gehoord zodra zij een verdacht pand verlaten. Bij de in beslag genomen hoeveelheden verdovende middelen gaat het vaak om enkele tot tientallen grammen, vaak amfetamine, en wat GHB, maar zelden liters. Twee voorbeelden:

Bij een dealer vindt de politie 37 gram speed en 175 ml GHB, wat geld en pillen. Verder liggen er navigatiesystemen, spelcomputers en dvd-schermen voor in de auto. Mogelijk afkomstig van diefstal. De dealer verklaart dat hij zijn drugs weer bij een andere dealer in Jubbega heeft gekocht.

In een andere zaak vindt de politie bij een dealer: 27 gram cocaïne, 17 gram amfetamine, 1030 ml GHB, 4,5 liter GBL en € 890 contant geld.

Gebruikers en dealers

Gebruikers zijn een belangrijke bron van informatie voor de politie. Ook al is de stelregel dat je niet je vrienden erbij naait, toch komt het voor. Een enkele keer wil iemand uit rancune verhaal halen bij de politie. En soms beginnen gebruikers spontaan te vertellen over anderen. Wie verslaafd is, wie dealt en wie schulden heeft. Anderen laten pas wat los als ze wegens (verdenking van) het plegen van een delict op het bureau worden bevraagd. De politie krijgt te horen met wie ze GHB gebruiken of er worden namen, 06-nummers en adressen van vrienden, bekenden of dealers doorgespeeld. En de politie vindt ook wel eens drugs tijdens het fouilleren op straat.

Doede wordt in een woning aangehouden en verdacht van bezit, vervaardigen en verstrekken van GHB. Bij het doorzoeken van de woning vindt de politie driekwart liter GHB, alsmede bestanddelen (natronloog, gedistilleerd water) om GHB te maken. Ook wordt een kleine gebruikershoeveelheid amfetamine aangetroffen. Doede vertelt dat hij al ruim drie jaar verslaafd is en ook al enkele jaren GHB vervaardigt. Hij verstrekt de politie de naam en telefoonnummer van zijn GBL-leverancier en noemt de namen en adressen van verschillende personen aan wie hij nagenoeg wekelijks levert. Van de meesten heeft hij een telefoonnummer.

Evert, die op straat ongecontroleerde bewegingen maakte, vertelt aan de politie dat hij onder invloed van GHB is. Hij wordt gefouilleerd en in zijn tas heeft hij: 18 wikkels amfetamine, 2 wikkels ketamine, 3 zakjes hasjiesj, 180 ml GHB, 1 weegschaal, 1 boksbeugel en 1 ploertendoder.

Burgers

De politie krijgt ook informatie over GHB-gebruik en -handel van burgers. Zij melden zich bijvoorbeeld omdat bezoekers zich vreemd gedragen of luidruchtig zijn. Portiers van uitgaansgelegenheden vertellen over personen en groepjes die GHB gebruiken of verhandelen. Soms leggen zij een verklaring af over een bezoeker die op GHB-bezit of dealen betrapt is. Een coffeeshopei-

genaar doet aangifte van dealen van GHB in zijn omgeving. De politie krijgt van hem het kenteken van het voertuig en foto's van verdachte personen, die hij met zijn mobieltje gemaakt heeft. Er zijn ook familieleden die met informatie naar de politie gaan. Bijvoorbeeld een moeder en dochter die aangifte doen van hun verslaafde zoon en broer. Hij is agressief, gebruikt veel GHB en zou ook dealen aan jongeren van 13 en 14 jaar. In een ander geval wil een vader juist zijn verslaafde zoon beschermen. Hij weet de GHB-dealer in de telefoon van zijn zoon te traceren en speelt het nummer door naar de politie. Verder zijn er burgers die de politie melden dat hun burens veel aanloop hebben van (vermoedelijke) GHB-gebruikers. Maar het komt ook voor dat burens uit angst voor mogelijke represailles niet durven te klagen over de GHB-handel van de buurman en/of diens zoon.

GBL-handel

Verschillende gebruikers en dealers vertellen aan de politie dat ze GBL via Marktplaats op internet hebben besteld. Tot mei 2012 hikte de politie aan tegen het feit dat GHB toen nog op Lijst II van de Opiumwet (softdrugs) stond. Een extra complicatie was dat de GBL-handel niet effectief kon worden aangepakt. Dit veranderde met de verplaatsing van GHB naar Lijst I (harddrugs), waardoor de politie meer armslag kreeg om de gebruikers en dealers aan te pakken. Struikelblok bleef vooral nog de connectie tussen GHB-brouwers en GBL-leveranciers. De pakketjes werden na betaling opgestuurd, gebracht of ergens afgehaald. Bij het natrekken van tips, zoals een partij GBL op een tussenstation van pakket- en koeriersbedrijf DHL, wordt bijvoorbeeld de inkoper van GBL bij aflevering ondervraagd. Met de arrestatie in 2012 van een grote GBL-leverancier in Drenthe wordt een belangrijk slag toegebracht aan de GHB-markt, ook in Heerenveen.

Arrestatie grote GBL-leverancier

In 2012 werd een grote handelaar in Roden met 36.000 liter GBL opgepakt. In september 2012 deed de Nationale Recherche een inval. Een eigenaar van schoonmaakbedrijf Magic Clean werd opgepakt nadat vaten met 22.000 liter GBL vanuit China aankwamen in Nederland. Toen de lading arriveerde in Roden (Drenthe) greep de Nationale Recherche in. In een loods van de man vond de recherche nog eens 110 vaten van 200 liter met GBL. De inkoopprijs per liter van de stof bedroeg ongeveer 3 euro en leverde bij de verkoop 60-90 euro per liter op, afhankelijk van de bestelde hoeveelheid. De man werd verdacht van voorbereidingshandelingen voor de productie van verdovende middelen. Er werden nog twee verdachten aangehouden uit Emmen en Groningen. In de loods trof de recherche verpakkingen met GBL die klaar stonden om wereldwijd verzonden te worden. De man is veroordeeld tot 2½ jaar cel, wegens grootschalige handel in GBL.

Politie mensen in de gemeenten Heerenveen vinden dat de strategie van doorpakken op GHB en GBL succes heeft gehad, met name bij verslaafde dealers. Volgens gebruikers is GBL vanaf het najaar van 2013 in Heerenveen moeilijker verkrijgbaar. Behalve het afsnijden van een grote leverancier denkt de politie ook dat een brief van het Openbaar Ministerie naar alle GBL-leveranciers effect gesorteerd heeft (net als in Twenterand, zie hoofdstuk 6). Wie nu GBL wil bestellen moet uitwijken naar webwinkels die vanuit het buitenland opereren.

Harde en zachte aanpak – en samenwerking

Bij hardnekkige overlast, veelplegers en dealers is de strategie: doorpakken. Politie en Openbaar Ministerie zetten vooral in op het hard aanpakken van dealen omdat de straffen langer zijn dan bij drugs die op Lijst II (softdrugs) staan. Dealers en veelplegers zitten geregeld vast, waardoor de overlast een stuk minder is. De hardleerse klanten wordt steeds meer het signaal gegeven dat hun gedrag niet meer getolereerd wordt. In sommige gevallen wordt bekeken of er strafrechtelijke sancties kunnen worden opgelegd. Politie man K greep onlangs nog in toen hij een jongeman bij terugkomst in Heerenveen meteen weer zag gaan dealen. *“Als hij scheef de straat oversteekt dan is hij voor ons en gaat hij meteen weer achter slot en grendel.”*

Maar ook de ‘zachte aanpak’ wordt door de politie niet uit het oog verloren, niet alleen door de samenwerking met het jongerenwerk en de verslavingszorg, maar ook in het belang van het versterken van de informatiepositie.

“Het surveillancewerk is een belangrijk onderdeel van mijn werk. Je rijdt door bepaalde buurten en langs speciale plekken. Je let op nummerborden en maakt informele praatjes met gebruikers. Zij leven op straat, weten wat er gebeurt en wie de dealers zijn. Allemaal om meer informatie te krijgen over de markt. Een goed contact met gebruikers is een belangrijke bron van informatie. Het is een wisselwerking. Je helpt ze een keer en zij helpen ons soms. We brengen ze wel eens naar huis. Dat wordt wel gewaardeerd. Soms schrijf je geen bon uit. Dat soort dingen. De kans dat ze uit de losse pols wat zeggen over de ander komt ook wel eens voor. Sommigen hebben nog een appeltje te schillen met hun dealer of hebben ruzie over geld.” (Politie man K)

“Ik heb hier in Jubbega een goede informatiepositie, ondanks het feit dat ik een paar keer goed doorgepakt heb. Aanleiding was vooral het alcohol- en speedgebruik in een jongerengroep die een poos veel overlast veroorzaakte. Drugshandel, harde muziek, auto scheuren, vernielingen plegen. In een klein en gesloten dorp is het niet altijd even makkelijk om informatie te vergaren. Maar als een hardnekkige straatgroep alsmaar heel vervelend blijft doen, dan willen buurtbewoners de politie toch wel inschakelen. Zelfs hier zijn ze niet altijd in staat om de boel zelf op te lossen.” (Politie man F)

Het contact tussen de politie en de VNN (Verslavingszorg Noord-Nederland) is door de GHB-problematiek geïntensiveerd. De samenwerking met het ambulante jongerenwerk van de VNN werpt volgens de politie zijn vruchten af bij de aanpak van de problematiek. De politie dringt er nu meer op aan dat GHB-gebruikers in contact komen met de verslavingszorg en vraagt toestemming of het nummer aan de ambulante jongerenwerker mag worden doorgegeven. Daarnaast krijgen meer GHB-verslaafden begeleiding in een zorgtraject.

GHB-gebruikers in de Friese verslavingszorg

In 2007 zochten 15 personen vanwege een primaire GHB-verslaving hulp bij VNN (Verslavingszorg Noord Nederland), van wie 11 uit Friesland. In 2008 groeide dit aantal naar 40 personen, van wie 25 uit de provincie Friesland. De gemiddelde leeftijd is gemiddeld 27 jaar; ruim de helft is ook verslaafd aan één of meer andere drugs. Meer recente cijfers over primaire GHB-verslaafden bij de VNN in de provincie Friesland zijn als volgt: 89 personen in 2012, 103 in 2013 en 94 tot en met september 2014.¹⁰⁹

Overigens betekent de samenwerking niet vanzelfsprekend dat de ‘harde kant’ alleen maar op het bordje komt van de politie. Zo zegt een ambulante jongerenwerker H dat hij stevig doorpakt als de situatie er om vraagt:

“Zo nodig ben ik keihard. Als ik iets zie wat het daglicht niet kan verdragen roep ik de politie erbij. En als je dat niet wil dan krijg je geen hulp van mij. Bam. Het is soms een grimmige wereld. Je zit als hulpverlener altijd op het snijvlak van wat je weet en wat je hoort. Soms wordt iemand bedreigd, mishandeld of seksueel misbruikt. Dan gaan we samen naar het politiebureau.” (Ambulante jongerenwerker H)

Stand van zaken

Wanneer we in het najaar van 2014 met professionals de balans opmaken, zien zij in Heerenveen positieve ontwikkelingen, maar zijn er ook kritische kanttekeningen en lijken zich tevens nieuwe problemen aan te dienen.

Betere informatiepositie en minder overlast

Sinds de politie vanaf 2011 meer druk op de ketel houdt begint het aantal GHB gerelateerde overlastmeldingen na 2012 te dalen. GHB-gebruik en -handel in de publieke ruimte zijn sterk teruggedrongen. De politie vindt dat ze de GHB-problematiek nu ‘goed in de peiling’ heeft. De meest notoire gebruikers zijn in kaart gebracht. De oudere groep is ‘te blut om te gaan stappen’

¹⁰⁹ GHB aantallen provincie Friesland. (Update gekregen van VNN)

of wordt geweigerd in de lokale horeca, die (vooralsnog) gevrijwaard blijft van nieuwe incidenten.

Meer mogelijkheden voor insluiten GHB-verslaafden

Hoewel de politie nog steeds wel in de maag kan zitten met comateuze of verwarde GHB-gebruikers en met GHB-verslaafden die een strafbaar feit hebben gepleegd, zijn de mogelijkheden om hen in te kunnen sluiten sterk verbeterd. Dat is een landelijke ontwikkeling, maar Heerenveen is hierbij een belangrijke voortrekker geweest. Hier ontwikkelde de politie samen met de GGD en het Openbaar Ministerie een protocol (*Werkinstructie insluiting GHB-verslaafden regio Firesland*), dat inmiddels landelijk wordt toegepast.¹¹⁰ Aan de hand van dit protocol wordt besloten of een GHB-gebruiker/-verslaafde kan worden ingesloten of wordt heengezonden. Hierbij spelen met name de aard (zwaarte) van het delict en de beoordeling van de gezondheidstoestand door een forensisch arts een rol. Daarnaast moeten er natuurlijk wel politiecellen zijn met voldoende toezicht, c.q. zorg. Sinds enkele jaren zijn er nu ook speciale cellen in enkele Huizen van Bewaring, waaronder de PI Zwolle.¹¹¹ Dankzij deze ontwikkelingen staat de politie nu in principe niet meer voor het (in overleg met de Officier van Justitie te nemen) frustrerende besluit om arrestanten die vanwege het door hen gepleegde delict zouden moeten worden ingesloten, toch vanwege hun GHB-verslaving heen te zenden.

Aanpak harde kern blijft lastig

De aanpak van GHB-gebruikers kan knap frustrerend zijn. Ambulant jongerenwerker H stelt zichzelf geregeld de vraag waarom hij zou moeten doorgaan met gebruikers die niet geholpen willen worden of niet stoppen met gebruik. Hij kiest er nu vaker voor om te investeren in mensen die wel van goede wil zijn. Ook politiemensen ervaren dat hun houding tegenover een deel van de GHB-gebruikers is veranderd.

“Sommige GHB-gebruikers zijn al zeven, acht jaar in beeld. Persoonlijk denk ik wel eens: zoek het lekker uit. Het kost zoveel tijd en geld. En overmorgen liggen ze er weer. Als de ambulance ze soms niet eens meer mee wil nemen, wat moeten wij dan nog?” (Politievrouw G)

Anno 2014 schatten politie en andere professionals dat er in de gemeente Heereveen ongeveer 125 actuele, meer of minder problematische GHB-gebruikers zijn. Zij zijn ruwweg op te splitsen in drie groepen, die deels met elkaar verbonden zijn via sociale media. De eerste groep (circa 20 personen) is relatief jong en experimenteert vooral met drugs, waaronder GHB. Deze groep ver-

¹¹⁰ Zie Korf et al. (2012), p. 33.

¹¹¹ Zie voor deze ontwikkelingen o.a. Korf et al. (2012).

oorzaakt overlast op straat. Een tweede groep (50-100 personen) gebruikt meer recreatief, waaronder GHB. Daar hebben politie en andere professionals minder zicht op. De derde groep is het meest problematisch en bestaat uit circa 30 personen. Zij drinken alcohol, roken wiet, gebruiken speed, slikken medicijnen vanwege psychiatrische problemen, maar zijn vooral verslaafd aan GHB. Een deel zit in het zorgtraject en krijgt het vervangende medicijn Baclofen. Hiervan bezorgt een kerngroep van zo'n vijftien verslaafden, voornamelijk mannen, de politie veel werk. Deze gemarginaliseerde groep komt in verschillende formaties bijeen, pleegt diefstallen, gebruikt veel drugs en gaat geregeld out. Ze wonen in armere wijken en sommigen zijn thuis- of dakloos. Ondersteuning in de sociale omgeving ontbreekt. Bij sommige veelplegers wordt een ISD-maatregel opgelegd.¹¹²

Samenwerking met ketenpartners

Politie mensen zijn content dat in het kader van de gezamenlijke aanpak van de GHB-problematiek samengewerkt wordt met de verslavingszorg en het ambulante jongerenwerk. Zij vinden ook dat het overleg met deze ketenpartners moeten blijven. Tegelijkertijd zijn politiemensen, maar bijvoorbeeld ook het ambulante jongerenwerk, van mening dat er op sommige fronten nog meer gezamenlijk opgetrokken zou moeten worden en andere instanties ook vaker sancties zouden moeten durven op te leggen.

“Er is integraal overleg over multi-probleemgezinnen in het sociaal team, tussen gemeente, politie, woningbouw, jeugdzorg en maatschappelijk werk. Een knelpunt is de persisterende overlast. Dan zouden andere partijen ook moeten kijken naar hoe het met de financiën van de overlastgever gaat. Betaalt hij ook geen huur? Je moet eerder duidelijk met hem afspraken. Een traject en hulp bieden om te stoppen, maar er ook voorwaarden aan verbinden.” (Politievrouw G)

“Ik vind dat een woningbouwvereniging iemand die continu overlast veroorzaakt, sneller uit huis moet kunnen zetten. En de sociale dienst moet iemand sneller kunnen korten op zijn uitkering als hij niet aan de minimale voorwaarden wil voldoen.” (Ambulant jongerenwerker H)

Uithuiszettingen

Volgens de politie zijn in de afgelopen jaren ongeveer tien personen door de woningbouwvereniging na aanhoudende overlast (burenklachten, dealen, lawaai, huur niet betalen etc.) uit huis gezet. In tegenstelling tot Twenterand (hoofdstuk 6) is er in Heerenveen in verband met GHB-problematiek (nog) geen gebruik gemaakt van de wet Damocles.

¹¹² ISD staat voor: Instelling Stelselmatige Daders.

Bezuinigingen in de zorg en meer werk voor de politie

In de afgelopen twee jaar heeft de politie (weer) meer tijd moeten investeren in de GHB-problematiek: meer overlastmeldingen, onwelwordingen et cetera. Politie mensen in Heerenveen zijn hierover bezorgd, temeer ook daar er bezuinigd wordt op verslavingszorg en op geestelijke gezondheidszorg. Dit levert netto meer werk op voor de politie.

Nieuwe gebruikers en verplaatsing naar thuisadressen en andere gemeenten

Na een periode van betrekkelijke rust zien de politie en andere professionals sinds 2013-2014 weer een stijgende lijn in GHB-gebruik. De politie krijgt nog steeds meldingen over gebruikers die out zijn gegaan. Het gebruik gaat vaak hand in hand met speed, dat in gebruikerskringen als een 'sociaal geaccepteerd middel' geldt – en net als ecstasy ook in de feestcultuur populair is. GHB blijft voor een deel van de (nieuwe) gebruikers aantrekkelijk vanwege de beschikbaarheid, de lage prijs en speciale roes. Het merendeel gebruikt nu thuis GHB. Uit kleine dorpen binnen de gemeente Heerenveen komen soms (weer) berichten van GHB-gebruik. (En in het wat verderop gelegen Sneek dreigt het de kop op te steken bij een nieuwe groep).

Samenvatting en conclusie

Wanneer we de bevindingen in de gemeente Heerenveen vergelijken met die in de gemeente Twenterand uit het vorige hoofdstuk, dan zien we duidelijke overeenkomsten, maar daarnaast ook verschillen.

Ook Heerenveen kent een levendig gemeenschapsleven en de kleine dorpen zijn er eveneens hecht. Vergeleken met Vriezenveen in de gemeente Twenterand heeft het kerndorp Heerenveen heeft meer de uitstraling van een 'gezellig groot dorp', hetgeen mede komt doordat het een knooppunt is van het regionale openbaar vervoer (treinstation, met een intercityverbinding naar de rest van het land, busverbindingen binnen de regio en verder). Bovendien heeft het kerndorp Heerenveen een, zij het klein, uitgaanscentrum waar ook jongeren en jongvolwassenen uit de omringende dorpen in het weekend gaan stappen. De eerste signalen van GHB-gebruik en daarmee gepaard gaande problematiek kwamen mede uit dit uitgaansgebied. De toenemende overlast in de horeca, maar vooral op straat als gevolg van dealen, openlijk drugsgebruik en onwelwordingen (na GHB-gebruik), leidde tot bezorgdheid in Heerenveen.

Het gebruik van GHB verspreidde zich onder uitgaanders en rondhangers waarvan een deel uit Heerenveen kwam of elders uit Friesland afkomstig was. Ook in de gemeente Heerenveen is er wel GHB-problematiek in kleinere dorpen, is deze toch vooral in (delen van) enkele 'volksbuurten' in het kerndorp genesteld, buurten met relatief veel sociaal-maatschappelijke problemen.

Voor zover er GHB-problematiek was of is in omliggende dorpen, zien we wel overeenkomsten met dorpen waar deze problematiek in Twenterand zich concentreert. Het zijn voormalige veendorpen met een sterk arbeidsethos. De aard, mentaliteit ('kort voor de kop') en het gedrag van groepen jongeren die rondhangen verschillen niet wezenlijk van die in Twenterand. Maar er is een belangrijk verschil: de problematiek is minder hardnekkig. Het lijkt er sterk op dat dorpsgemeenschappen die hiermee te maken krijgen beter in staat zijn de gelederen hiertegen te sluiten – en daarbij meer openstaan voor samenwerking met en bemoeienis van vooral de wijkagent. Hiermee is zeker niet gezegd dat de politie in Twenterand geen draagvlak zou hebben in de veendorpen, maar daar lijkt meer sprake te zijn van ieder-voor-zich, waardoor een *community-based* aanpak moeilijker van de grond te krijgen is.

In grote lijnen is de GHB-problematiek waarmee de politie in Heerenveen te maken krijgt dezelfde als in Twenterand: vooral veel gezondheidsproblematiek en overlast, in mindere mate verkeersdelicten en productie van en handel in GHB (en andere drugs). Vermogens- en geweldscriminaliteit komen veel minder voor, maar een kleine groep van veelplegers maakte zich hier wel vaak schuldig aan.

Ook in de aanpak van de GHB-problematiek zijn er duidelijke overeenkomsten. Er kwamen in Heerenveen bestuurlijke maatregelen, waaronder een samscholingsverbod. De politie ging intensiever samenwerken met het jongerenwerk en de hulpverlening. Door de plaatsing van GHB op lijst I van de Opiumwet (harddrugs) kreeg de politie meer handvatten kreeg om harder op te kunnen treden jegens handel en bezit van GHB. De politie en de andere partners zijn zich scherper gaan opstellen jegens beginnende en verslaafde gebruikers. Heerenveen heeft hierbij niet alleen op papier, maar ook in de praktijk, een duidelijke taakverdeling tussen politie, die focust op de 'harde kern' en het jongerenwerk, dat zich primair richt op de beginnende, althans nog niet hardnekkig verslaafde GHB-gebruikers. De verslavingszorg richt zich, naast het ambulantlye jongerenwerk, op afkickbehandeling. Lastige en (vooralsnog) persisterende problemen hierbij zijn dat een deel van de GHB-verslaafden weigert af te kicken en de frequente veelvuldige terugval in GHB-gebruik na behandeling – en bij de veelplegers tevens in overlast en criminaliteit.

Met de integrale aanpak is de GHB-problematiek in de openbare ruimte fors verminderd. GHB-handel en -gebruik hebben zich grotendeels verplaatst naar het privédoein. Daarmee is de overlast niet geheel verdwenen. Vanwege overlast (mede) gerelateerd aan GHB-gebruik en/of – handel zijn in Heerenveen meermaals bewoners door de woningbouw uit hun woning gezet.

8

LESSEN UIT DE POLITIEPRAKTIJK

In voorgaande hoofdstukken is al ingegaan op hoe de politie in de praktijk met de GHB-problematiek te maken krijgt en hoe zij daarmee omgaat. We hebben in de hoofdstukken over de twee verdiepingsgebieden (hoofdstuk 6 en 7) ook gezien dat de aanpak in de loop der jaren is veranderd, door meer kennis en samenwerking met andere organisaties en instellingen, door nieuwe bestuurlijke maatregelen in de Algemene Plaatselijke Verordening en dankzij het verplaatsen in 2012 van GHB van Lijst II naar Lijst I van de Opiumwet, waarmee het van een softdrug een harddrug werd. Nu spitsen we specifieker toe op de politiepraktijk in het omgaan met de GHB-problematiek en gaan we na welke aanknopingspunten uit de praktijkervaringen (de concrete casuïstiek) en uit reflecties hierop afgeleid kunnen worden voor een effectieve *practice-based* aanpak.¹¹³ Daarbij betrekken we ook wat hierover in de focusgroep-interviews in de vier ‘brandhaarden’ en in de afsluitende feedbackbijeenkomst met politiemensen te berde werd gebracht.¹¹⁴

Huidige GHB-problematiek in de brandhaarden

Hoewel het aantal aan GHB gerelateerde incidenten in de vier onderzochte gebieden sinds 2010 over het hoogtepunt is, blijven de meldingen binnenkomen en is er nog steeds wel sprake van ‘brandhaarden’. Het accent van de aan GHB-gebruik en – handel gerelateerde problematiek heeft zich meer verplaatst van de straat naar het privé domein. Dit wordt onder andere verklaard door het stringentere politieoptreden (inclusief de handhaving van samscholingsverboden) op de oorspronkelijke ‘verzamelplaatsen’. Nu het GHB-gebruik zich meer ‘achter de deur’ afspeelt, is er minder goed zicht op de GHB-scene. Veel verslaafde GHB-gebruikers zijn naar afkickcentra gestuurd. De ernst van GHB-verslaving is niet alleen in de dorpsgemeenschap, maar ook bij meer gebruikers doorgedrongen. De animo om door te gaan neemt af bij gebrui-

¹¹³ Zie hierover o.a.: Nap (2012).

¹¹⁴ Zie hoofdstuk 3 voor de focusgroep-interviews. Daarin werd geen verslag gedaan van de politieaanpak. In de eindfase van het onderzoek werd speciaal voor politiemensen een laatste bijeenkomst georganiseerd. Centraal stonden enkele thema’s waarmee de politie in de praktijk vaak wordt geconfronteerd, zoals: de problematiek van outgaan, speciale cellen, omgang met agressie en beheersbaarheid van de zware gevallen en de effectiviteit van een integrale aanpak. De politie van Heerhugowaard was verhinderd.

kers van het eerste uur. Toch houdt de politie een slag om de arm, nu de gebruikersmarkt meer onzichtbaar is geworden. Calamiteiten in de privésfeer worden volgens de politie, maar ook andere professionals, minder snel gemeld. Over het geheel genomen worden in de ‘brandhaarden’ vooralsnog geen nieuwe groepen (problematische) waargenomen, maar soms, zoals in Rucphen, zijn er signalen van een nieuwe aanwas van (jongvolwassen) gebruikers.

Ernst van de problematiek en aanpak in grote lijnen

Door de GHB-problematiek werd een nieuwe generatie bij de politie geconfronteerd met een nieuw verslavend middel dat qua ernst van de problematiek bij politiemensen en andere bij de aanpak betrokken professionals sterk doet denken aan heroïne. Hierbij dient wel aangetekend te worden dat het aantal GHB-verslaafden veel kleiner is dan (zeker ten tijde van de hoogtijdagen in de jaren tachtig) het aantal heroïneverslaafden. Ook is er veel minder verwervingscriminaliteit dan bij heroïne. De overeenkomst die politiemensen en andere professionals zien met heroïne hebben vooral betrekking op het verslavende karakter van GHB bij voortgaand en frequent gebruik en de onthoudingsverschijnselen. Tegelijkertijd is het van belang te onderstrepen dat een door grootstedelijke bril gezien klein aantal GHB-verslaafden in een dorpsgemeenschap een fors probleem kan betekenen.

De GHB-problematiek in de vier ‘brandhaarden’ heeft een zware wissel getrokken op de inzet en capaciteit van alle betrokken partijen. Sinds midden jaren nul zijn er tal van seminars en expertmeetings georganiseerd. Speciale overlegorganen zijn in het leven geroepen om de lokale problematiek zo adequaat mogelijk het hoofd te kunnen bieden. Nieuwe beleidspeerpunten zijn geformuleerd in de sfeer van openbare orde en veiligheid.

Bevlogenheid en steun van collega’s

In elk van de vier onderzochte gebieden zijn er enkele politiemensen die een groot deel van hun werktijd besteden aan de aanpak van de GHB-problematiek.¹¹⁵ Zij hebben binnen hun team ook de meeste kennis van de GHB-problematiek en kennen ook de meeste gebruikers van gezicht en naam. Van zichzelf zeggen ze dat je ‘een beetje gek moet zijn’ om je hiermee bezig te houden of dat het een kwestie van ‘passie voor je werk’ is. Ze zien hun focus op de GHB-problematiek ook als een eigen keus, maar vinden het wel prettig als er tenminste nog een andere collega in het team is die qua aanpak op dezelfde lijn zit. Veel collega’s weten naar hun mening niet goed wat ze met de GHB-problematiek aan moeten. Het zijn daarom vaak dezelfde personen die het wel oppakken. Dat heeft als bijkomstig voordeel dat hun contact met de lokale GHB-scene persoonlijker wordt en deze agenten minder barrières ervaren in de omgang met gebruikers. Zij komen

¹¹⁵ Dit zijn ook de politiemedewerkers die deelnamen aan de feedbackbijeenkomst en (naast andere professionals) aan de focusgroep-interviews.

makkelijker 'binnen' bij gebruikers. Dat gebruikers dan wel eens onder invloed zijn van GHB nemen deze politiemensen dan maar op de koop toe.

Tegelijkertijd zouden deze politiemensen meer support binnen de politie willen hebben. Zij zouden graag zien dat de taaie GHB-problematiek op politieniveau breder wordt opgepakt en dat hier ook landelijk meer aandacht voor komt. Op lokaal niveau is de samenwerking met andere partijen voor hen vaak bevredigender.

Aanpak door de politie en de effecten daarvan

In de vier 'brandhaarden' vergt de aanpak van de GHB-problematiek verhoudingsgewijs veel capaciteit bij de (kleine) politieteams. Met de aanzwellende gebruikersgroep groeide de overlast mee. GHB-gebruikers gingen out, er waren vernielingen en vechtpartijen en er was sprake van openlijk gebruik van GHB (en vaak ook andere drugs) op straat. Van begin af aan gebeurde dit vooral op bepaalde plekken (pleinen, nabij uitgaansgelegenheden) en bepaalde buurten of dorpen – en niet of veel minder op andere plekken, in andere buurten of dorpen binnen dezelfde gemeente. Er ontstonden scenes met in leeftijd soms behoorlijk variërende jongeren en (jong)volwassenen, van zowel gebruikers als dealers. De politie greep overal in door gebruikmaking van verschillende instrumenten.

Hotspots

Ontmoetingsplekken van gebruikers (en vaak ook dealers) werden aangepakt door frequente aanwezigheid van en zo nodig ingrijpen door de politie bij overlast (vooral in het weekend). Daarbij hielpen ook lokale samscholingsverboden. Het jongerenwerk werd soms (extra) ingezet om contacten binnen de scene te leggen en te onderhouden en om de scene met andere activiteiten uit elkaar te spelen. In het uitgaansgebied in Heerenveen droeg ook de horeca bij aan het terugdringen van de overlast aldaar.

Scene in kaart brengen en prioriteiten stellen

De politie startte onderzoeken om de GHB-scene in kaart te brengen. Prioriteit was om de dealers aan te pakken en om de 'volgers' (potentiële en beginnende gebruikers) van de meer ervaren en extremere gebruikers van elkaar los te weken. Hardnekkige gebruikers kregen bezoek aan huis van de politie of werden uitgenodigd voor een gesprek op het politiebureau.

Samenwerking met andere partners

De politie en andere partijen sloegen de handen meer ineen om de problematiek beter aan te kunnen pakken. De lijnen met de hulpverlening werden korter, zodat meer druk gezet kon worden op problematische gebruikers. In Heerhugowaard werd in een speciale pilot gedreigd met een korting op de uitkering als iemand niet af wilde kicken in een kliniek. Een zware beslissing

vond de hulpverlening, maar de enige manier om ‘toch nog wat druk van buitenaf’ uit te oefenen. Helaas heeft de gang naar een kliniek bij een fors deel van de hardnekkige GHB-gebruikers niet tot het gewenste resultaat geleid in. Hierover – en over samenwerking – later meer.

GHB: van soft- naar harddrug

Als gevolg van de persisterende GHB-problematiek, heeft in het bijzonder de gemeente Twenterand zich ervoor ingezet dat GHB in 2012 op lijst I van de Opiumwet is komen te staan. Sindsdien heeft de politie meer mogelijkheden gekregen om handel en gebruik harder aan te pakken. Vooral dealers krijgen meer prioriteit bij de politie. Het plaatsen van GHB op lijst I mag voor het politieonderzoek naar de GHB-handel voordeliger uitpakken. Wat betreft de informatievoorziening in woonwijken en bij gebruikersgroepen zijn er volgens politiemensen op straatniveau door de aanpak van GHB-handel en acties tegen GBL-leveranciers juist weer deuren dicht gegaan en is er minder openheid bij gebruikers. Dealers en producenten kregen vrijheidsstraffen, maar de lokale handel verdween hiermee niet volledig. In de praktijk blijkt het tegenwoordig niet eenvoudig om vanuit de politieleiding en het Openbaar Ministerie ruimte te krijgen om opnieuw een groter rechercheonderzoek op te zetten om lokale/regionale GHB-netwerken aan te pakken. Andere, als ernstiger beoordeelde criminaliteitsproblemen hebben meer prioriteit.

Uit huis zetten bij overlast en/of handel

In elke regio zijn er verschillende casussen bekend van GHB-gebruikers en/of GHB-producenten c.q. -dealers die uit hun huis zijn gezet. Soms door de woningbouwvereniging en in Twenterand ook met behulp van de Wet Damocles in het geval van productie van en/of handel in GHB. Gebruikers die uit huis gezet zijn komen soms elders weer bij elkaar terecht en zetten daar hun gebruik voort, waardoor de overlast zich verplaatst (binnen een gemeente of elders).

Flexibele of strikte benadering?

Over hoe de politie GHB-gebruikers het beste kan aanpakken verschillen de meningen. In de discussie hierover klinken grofweg twee benaderingswijzen door: de flexibele en de strikte.

In de *flexibele* variant gaan wijkagenten spontaan op huisbezoek bij verslaafden. Voor hen is een vertrouwensband met gebruikers essentieel om op de hoogte te blijven. Zij vinden dat er discretionaire ruimte moet zijn en blijven voor het al dan niet in beslag nemen van GHB. In hun ogen is het niet verstandig om altijd de GHB af te pakken. Verslaafde GHB-gebruikers krijgen snel ontwenningverschijnselen en voor je het weet zijn ze dan weer op zoek naar nieuwe GHB, geraken ze in een verwarde toestand, kunnen ze agressief worden en gaan ze misschien ook stelen of inbreken om aan geld te komen voor de aanschaf van GHB. Bovendien, zo menen deze politiemensen, kom je nergens meer spontaan binnen als je gebruikers te dicht op de huid zit. Zo

krijg je geen vertrouwen binnen de scene – en dat is ook slecht voor je informatiepositie. Het zijn vooral agenten die zelf meer contact hebben met GHB-gebruikers die neigen naar een dergelijke opvatting over de benadering van gebruikers.

Aanhangers van de *strikte* variant (overigens niet alleen politiemensen, zo blijkt in de focusgroepen) zijn juist voorstander van een meer repressieve aanpak. Bovendien vinden ze dat huisbezoeken niet de taak van politie, maar van de hulpverlening zijn. Deze agenten lijken over het algemeen wat verder af te staan van de gebruikersgroepen, hoewel een enkele wijkagent ook tot de voorstanders van deze benadering gerekend kan worden. Zij vinden dat je GHB op grond van de Opiumwet altijd in beslag moet nemen – het staat immers op Lijst I (harddrugs) – en dat je ook geen clementie moet hebben met gebruikers die niet zonder GHB zeggen te kunnen. Zo nodig gaat de gebruiker naar een speciaal cellencomplex voor GHB-gebruikers. Daar kunnen ze behandeld worden met medicijnen en/of afkicken.

GHB als bewijsmiddel

Voor de opsporing geldt dat het belangrijk is om bewijsmiddelen te verzamelen voor het nemen van strafrechtelijke maatregelen. Als er geen GHB in beslag wordt genomen kun je ook niks beginnen, zo wordt geredeneerd. In bijvoorbeeld Rucphen houdt dit in dat er een compleet pakket aan bewijs bij de Officier van Justitie wordt aangeleverd en ook informatie wordt ingewonnen bij onder andere het Veiligheidshuis, de reclassering en de hulpverlening. Daarna wordt besloten of het de strafrechtelijke kant op gaat of dat er een stok achter de deur wordt gehouden door het opleggen van een voorwaardelijke straf met als eis dat de betreffende persoon een hulpverleningstraject ingaat.

Zowel de politie als de hulpverlening geeft overigens aan dat er op dit punt nog wel wat te verbeteren valt, aangezien er niet altijd meteen kan worden geanticipeerd op directe opvang. De tijd na een aanmelding bij de verslavingszorg voor een detoxificatieprogramma en de daadwerkelijke opname, kan soms wel drie tot vier maanden duren (zie ook verderop).

Problematiek van outgaan, euforie en agressie - wel of niet in de boeien?

Ook voor ervaren politieagenten blijft het een 'rotgezicht' als iemand ver heen is van de GHB of in coma is geraakt. Maar zij hebben wel vaker uit dit vaatje getapt en de afhandeling verloopt inmiddels veelal routineus. Bij een ernstig geval wordt de ambulance ingeschakeld en door het medisch personeel beoordeeld wat er met de persoon dient te gebeuren. De omstandigheden kunnen ter plekke verschillen. Is de persoon nog bij bewustzijn? Is het een bekende die als 'moeilijk' te boek staat?

Soortgelijke overwegingen gelden ook voor euforisch gedrag en agressie. Naast het gedrag van de gebruiker speelt ook hierbij de bekendheid van politiemensen met de persoon van de ge-

bruiker mee. Naarmate je als politieman/-vrouw de persoon beter kent, kun je beter inschatten of de gedragingen (zoals ongecontroleerde bewegingen en geluiden, verwrongen gezichtsuitdrukking, tong uit de mond) al dan niet tekenen zijn van (aanstaande) agressie. De stelregel van politiemensen die hier veel ervaring mee hebben is: op (potentieel) gevaarlijke momenten moet je even afstand houden. En: over het algemeen is het geen moedwillige agressie, want ze weten niet wie ze slaan of wat ze doen.

Over het gebruik van handboeien bij comateuze (en tot op zekere hoogte opgewonden) GHB-gebruikers lopen de meningen van politiemensen uiteen. Enerzijds zijn er politiemensen die vinden dat zo iemand altijd, ongeacht de persoon, gelijk geboeid moet worden. Dit vanuit het besef dat het 'werkmoment' de meeste risico's geeft. Voor anderen hangt het er vanaf hoe het slachtoffer zich gedraagt. Bekenden die geen sores geven worden dan niet geboeid. Ook wordt geredeneerd dat je als politieman/-vrouw ook op je eigen veiligheid moet letten. Als je iemand boeit belemmer je diens bewegingen. Zo'n persoon kan bij het ontwaken uit een coma in paniek raken. Dat kan ook gevaarlijk zijn en de veiligheid van politiepersoneel in gevaar brengen.

Een praktisch probleem op het platteland is nog wel eens dat de crisisdienst (GGZ, verslavingszorg) 's avonds en in het weekend slecht bereikbaar is. Vooral bij noodgevallen van stuiptrekkende en/of agressieve personen, die een gevaar voor zichzelf en anderen kunnen zijn, is het frustrerend als de politie dan niemand kan bereiken.

Arrestanten insluiten of heenzenden

Politiemensen uit de verschillende 'brandhaarden' liggen op één lijn wat betreft medische zorg bij arrestanten. Bij twijfel wordt standaard de GGD-arts of een (ander) forensisch arts ingeschakeld die de ernst van de situatie beoordeelt en adviseert over de detentiegeschiktheid. In Twenterand wordt voor de zekerheid ook 'gefilmd' voordat de arts arriveert, aangezien het gedrag van de arrestant in korte tijd sterk kan veranderen. Over het geheel genomen zijn de GGD-artsen tegenwoordig steeds beter op de hoogte van de (medische kant van de) GHB-problematiek en adviseren zij minder snel tot heenzending (in plaats van insluiting). Uiteraard speelt hierbij ook het oordeel van de (hulp)officier mee. Die beziet daarbij ook de zwaarte van het delict en de eventuele antecedenten van de arrestant.

In de vier 'brandhaarden' hebben politiemensen de afgelopen jaren veel meer kennis en ervaring opgebouwd, waardoor ze steeds beter weten hoe ze om moeten gaan met de problematiek van insluiten of heenzenden. In de politiecellencomplexen is men tegenwoordig beter ingesteld op verwarde of verslaafde GHB-gebruikers. En dankzij de komst van speciale 'bedden' voor de opvang en behandeling van GHB-verslaafden in Huizen van Bewaring heeft de politie meer

ruimte gekregen om delictsplegers in te sluiten. Bij het gebruikmaken van de 'GHB-bedden' lijkt de geografische ligging hier van enige invloed te zijn. In Twenterand volstaat me(in overleg met de Officier van Justitie) eerder met insluiting in het minder ver gelegen politiecellencomplex en wordt iemand niet zo gauw naar de PI in Zwolle getransporteerd. Maar vanuit Rucphen zijn de 'GHB-bedden' dichter in de buurt (Breda) en lijkt men daar sneller gebruik van te maken.

Beheersbaarheid van de zware gevallen

Zoals wel vaker het geval is bij veelvoorkomende criminaliteit en overlast, geldt ook voor GHB-gebruikers dat de politie vaak te maken krijgen met dezelfde personen. Dergelijke 'GHB-recidivisten' bezorgen de politie veel werk. Regelmatig moet de ambulance erbij komen. Dan is zo iemand weer in coma geraakt of helemaal in de war. Maar wanneer deze gebruikers weer wakker of bij zinnen zijn, gaan ze door met gebruik. Ze veroorzaken opnieuw overlast en/of plegen wederom diefstal of een ander delict.

Uit de praktijk van politiemensen die veel ervaring hebben met deze groep GHB-gebruikers komt als best werkzame strategie naar voren dat je hen scherp moet blijven volgen. En dat dit in samenwerking met ketenpartners moet gebeuren (bijvoorbeeld het Veiligheidshuis). Brede overeenstemming is er dat bij de keuze van de aanpak ook de achtergrond van de gebruiker meegenomen wordt. In het ene geval kan de nadruk liggen op de 'sociale kant' (zoals regelmatige huisbezoeken door de wijkagent, begeleiding door ambulante jongerenwerk, verslavingszorg), in het andere geval op een strafrechtelijke benadering. Soms is een combinatie van hulpverlening met dwang en sancties nog de enige optie.

Bij de keuze voor een bepaalde aanpak spelen uiteraard ook de mogelijkheden daartoe mee. Twee beperkingen doen zich regelmatig voor. De ene beperking betreft regelmatige overlastveroorzakers. In dergelijke gevallen ligt de kern van het probleem vooral in de gezondheids-sfeer. Strafrechtelijk kun je hier weinig of niets mee. Wel zou je de druk op de ketel kunnen verhogen door GHB-gerelateerde incidenten beter te registreren. Sommige agenten pleiten ervoor om een speciale code op te nemen in het registratiesysteem van de politie. (Dat zal overigens niet gemakkelijk te realiseren zijn).

De andere beperking betreft veelvoorkomende criminaliteit in de vorm van wat vroeger 'kleine criminaliteit' heette. De ernst van delicten is te gering voor een strafrechtelijke aanpak in de vorm van (wat langer durende) detentie. De kans op zo'n strafrechtelijk traject kan vergroot worden door controles in het verkeer en door vaker te fouilleren op bijvoorbeeld het in bezit

hebben van GHB.¹¹⁶ Mede dankzij meer van dergelijke geregistreerde incidenten lukt het soms om GHB-gebruikers die zich aan ‘kleine criminaliteit’ schuldig maken en niet via de ‘sociale kant’ willen meewerken toch strafrechtelijk in de vorm van een wat langere detentie aan te pakken.

Of het nu de notoire overlastgevers of de frequente delictsplegers zijn, beide groepen gebruikers vergen veel geduld van politiemensen en andere professionals. Hoe langer deze gebruikers niet bereid of in staat zijn om hun leven en gedrag te veranderen, hoe moeilijker het voor politiemensen is om fiducia te houden in een andere dan repressieve aanpak. Vroeger of later valt dan de keuze voor oppakken en afstraffen. Ook al leert de ervaring dat deze gebruikers na vrijlating vaak weer terugvallen in hun oude gedrag, hun omgeving heeft er in elk geval tijdens de detentie geen last van.

De detentieperiode kan langer uitpakken als het lukt om incidenten te ‘stapelen’ en daarmee te komen tot een verblijf in een Inrichting voor Stelselmatige Daders (ISD-maatregel). Een andere mogelijkheid is een onvrijwillige opname in de psychiatrie of een afkickklinik via een inbewaaringstelling (IBS) of een rechterlijke machtiging (RM). Dat is echter niet eenvoudig. Politiemensen die deze extreem problematische GHB-gebruikers telkens weer op hun bordje krijgen, zouden hier graag meer ruimte voor zien.

Politie en ambulante hulpverlening: samenwerking en taakverdeling

Een belangrijke les uit de praktijk van ervaren politiemensen in de vier ‘brandhaarden’ is de noodzaak om in de aanpak van de GHB-problematiek samen te werken met andere instellingen, zoals de ambulante verslavingszorg. Gaandeweg is deze samenwerking geïntensiveerd. Hierdoor zijn er bij de aanpak van acute problemen en in het periodieke overleg tussen professionals van verschillende disciplines meer ‘automatismen’ gekomen (wie doet wat, op welke manier).

Dit neemt niet weg dat er hierbij ook regionale verschillen zijn. Die kunnen te maken hebben met de aard en samenstelling van de groep problematische GHB-gebruikers (bijvoorbeeld de mate van geslotenheid van de groep, verwevenheid met psychiatrische problematiek) en met de beschikbaarheid, kwaliteiten, taakopvatting en voorkeuren van de professionals. In de volle breedte doet zich de vraag voor in hoeverre agenten ook hulpverlener moeten zijn. Wat doe je als politiemans/-vrouw zelf in je contacten met GHB-gebruikers en wanneer draag je het over en schakel je andere partijen in? In het ene dorp lukt het de ambulante jongerenwerker of hulpver-

¹¹⁶ Een bijkomend voordeel van fouilleren op drugsbezit is dat het kan bijdragen tot vermindering van de overlast op straat. Dit is de ervaring van de politie Twenterand, waar het fouilleren van notoire overlastveroorzakers min of meer standaard is geworden.

lener minder goed om aansluiting te vinden en te houden met de doelgroep, waardoor de wijk-agent meer geneigd is om het zelf op te knappen. Dat kan dan weer frictie opleveren binnen de politie, want collega's vinden soms dat je als agent dan teveel op de stoel van de hulpverlener gaat zitten. Bevlogenheid en empathie vinden ze prima – maar dat moet je niet verwarren met echte deskundigheid.

In het andere dorp zitten professionals uit de ambulante sector er meer bovenop. Zij worden getypeerd als echte volhouders, die ook op huisbezoek gaan, gebruikers proberen te motiveren, maar ook durven doorpakken als het moet. Door hun soms onconventionele aanpak stuiten ook zij binnen hun eigen organisatie op grenzen en lopen ze het risico dat hun wordt verweten dat ze teveel op de stoel van de politie gaan zitten

Ondanks deze verschillen zijn de deelnemers aan de feedbackbijeenkomst met politiemensen unaniem van mening dat in crisissituaties korte lijnen met de andere partijen essentieel zijn. Dan doet iedereen vanuit z'n eigen discipline wat hij/zij goed acht. Ook al zijn er de eerdergenoemde 'automatismen' in de samenwerking tussen politie en andere partners, niet alles valt in protocollen vast te leggen. Het draait bij spoedgevallen vooral om personen en niet zozeer om instellingen of instanties. Je kijkt naar je eigen netwerk. Je weet wie hard loopt. Die bel je.

Om de samenwerking te optimaliseren wordt in de gemeente Rucphen gewerkt aan een cliëntendossier waar het 'netwerkteam' toegang toe krijgt. De verwachting is dat hiermee ook sneller kan worden geanticipeerd bij crisissituaties. In Heerenveen zijn ze al zover. En naar tevredenheid.

In Etten-Leur (gemeente Rucphen) is men vergevorderd met de ontwikkeling van een soort crisiskaart waarop bij elke verslaafde up-to-date informatie staat vermeld en een plan van aanpak. Omdat GHB-gebruikers vaak tussen de bestaande vangnetten vallen probeert men dit met specifiek maatwerk te ondervangen. Alle betrokken partijen (verslavingszorg, politie, GGZ, gemeente en de sociale dienst) stellen een status quo op van de huidige GHB-gebruikers. Per persoon is in beeld gebracht wat er gedaan moet worden, door welke partij en wanneer. Zo kan er beter geanticipeerd worden op de toekomst. Bijvoorbeeld het regelen van dagbesteding als iemand bijna klaar is met de behandeling. De casemanager overziet het hele plaatje. Idealiter zou elke organisatie de crisiskaart moeten kunnen inzien.

Politie en verslavingszorg

De afgelopen jaren zijn de kennis van en ervaring met de hulpverlening aan behandeling GHB-gebruikers in de ambulante en intramurale verslavingszorg in Nederland sterk gegroeid. Er zijn ook meer behandelplekken. Dit is de samenwerking tussen politie en verslavingszorg sterk te

goede gekomen. Toch loopt nog lang niet alles op rolletjes – hoewel dat niet vanzelfsprekend de verslavingszorg te verwijten valt.

Soms zijn er problemen rond de financiering van een opname in een afkickkliniek. Politie mensen spreken van een ‘grijs gebied’: GHB-verslaafden laten zich niet vrijwillig opnemen omdat zij (of hun ouders, partners, familie) niet de financiële middelen hebben om de verlangde eigen bijdrage te betalen. In bijvoorbeeld Rucphen wordt daarom vaker getracht om iemand in een verplicht traject op te laten nemen, zodat de kosten gedekt zijn.

Een eveneens met financiering samenhangende, maar bredere bezorgdheid betreft de bezuiniging op de verslavingszorg en de geestelijke gezondheidszorg. De vrees is dat dit netto meer werk voor de politie zal opleveren.

Zorgen zijn er ook over de wachtlijsten voor opname in een afkickkliniek. Die kan oplopen tot enkele maanden. Voor cliënten van goede wil is dat heel demotiverend. Zitten ze eenmaal in de kliniek, dan kan het gebeuren dat iemand die (tegen te regels in) vanwege het gebruik van (door henzelf of anderen naar binnen gesmokkelde) GHB uit het programma wordt gezet, zelfs bij gevallen die met een Rechterlijke Macht (RM) geplaatst zijn. Politie mensen praten het gebruik van GHB in de kliniek niet goed, maar vragen zich wel af of er geen andere, effectievere sancties ingevoerd kunnen worden.

Behandeling van GHB-verslaving is verre van eenvoudig en na ontslag uit de kliniek is terugval eerder regel dan uitzondering. Sommige politie mensen trekken uit hun jarenlange ervaring de conclusie dat herhaaldelijke heropname in een kliniek lang niet altijd de juiste weg is. Je kunt dan misschien beter je energie steken in risicobeperking (*harm reduction*) en ondersteuning van de sociale omgeving van de gebruiker. Een voorbeeld uit de praktijk van een ervaren wijkagent:

Een meisje dat al jarenlang GHB gebruikt heeft al ettelijke keren in de kliniek gezeten. Eigenlijk is ze uitbehandeld. De politiemans ziet meer heil om vooral met de ouders in contact te blijven en goede feedback te geven. Volgens hem werkt dat in dit geval effectiever. Het gaat af en toe nog wel mis met het meisje, maar meer ‘gecontroleerd’.

Samenwerking met sociale omgeving

Bij de aanpak van de GHB-problematiek hechten politie mensen die in hun werk zelf veel te maken hebben met GHB-gebruikers veel belang aan een goede band met de ouders. Zij vinden het belangrijk dat opvoeders de kans krijgen om even stoom af te blazen over hun verslaafde zoon of dochter. Daarmee haal je het probleem deels uit de anonimiteit. In bredere zin, boven het individuele geval uitstijgend, zien gemotiveerde wijkagenten het als een uitdaging om ‘er tussen

te komen' in een vrij gesloten gemeenschap. Het getuigt in hun ervaring juist van betrokkenheid met de wijk en bewoners. Als het ijs eenmaal gebroken is, wordt de samenwerking vaak ook gewaardeerd.

Nazorg en preventie

Alle deelnemers aan de feedbackbijeenkomst met politiemensen vinden dat er meer 'bedden' moeten komen voor een langdurige behandeling omdat detoxificatie van GHB alleen niet voldoende is. Ook de gebrekkige nazorg is een pijnpunt. Er is onvoldoende begeleiding en opvang als iemand uit de detox of afkickkliniek komt. De praktijk leert dat veel GHB-verslaafden, terug in hun oude omgeving en zonder begeleiding, sneller afglijden en weer in hun oude gebruikspatroon vervallen. Problematische gebruikers zijn vaak ongelukkig met hun leven en hebben weinig toekomstperspectief. Ex-gebruikers moeten intensiever worden begeleid. Er moet daarom meer worden ingezet op zorgtrajecten. De politie heeft dit bij verschillende gemeenten aangekaart. Er moet meer aandacht komen voor 'normale' dingen (o.a. dagbesteding). Het netwerk van familie en vrienden zou meer betrokken moeten worden.

Iedere politiemans of -vrouw die veel werkt met GHB-gebruikers kent wel verhalen van ex-gebruikers die het dorp (uiteindelijk) hebben verlaten om elders met een schone lei te beginnen en een nieuw leven op te bouwen. Het zijn lichtpuntjes, maar ze zijn zeldzaam. Over het geheel genomen zijn deze politiemensen somber gestemd over het aantal gebruikers die na opname ook daadwerkelijk en blijvend zijn afgekickt. Helaas zijn er in hun sociale omgeving te weinig rolmodellen met een succesverhaal. Misschien zou het helpen om de 'lichtpuntjes' uit de anonimiteit te halen? Zou zo iemand voorlichting in het dorp moeten gaan geven? Zou zo'n voorbeeldfiguur uit de eigen gemeenschap wellicht andere gebruikers over de streep kunnen trekken en de moed geven om zelf een leven zonder GHB op te bouwen?

In de preventiesfeer is ook nog een slag te slaan. De vraag is: hoe? Over al dan niet effectieve drugspreventie is veel geschreven – en de conclusies vinden we lang niet altijd doorwerken in beleid en praktijk. Preventiekunde is een vak apart. Sommige politiemensen vinden contacten met scholen heel belangrijk, maar ze stellen ook dat het tijdig signaleren van (beginnende) problemen met of gerelateerd aan GHB-gebruik beter kan. Zorgcoördinatoren reageren nu vaak te laat. Anderzijds zijn er politiemensen die betwijfelen of drugsvoorlichting op jonge leeftijd niet averechts werkt. Vragen genoeg. Moeten kwetsbare kinderen niet beter en in een vroeger stadium ondersteund worden? Het liefst op een moment dat ze nog niet aan de wiet, speed of GHB zijn? Hoe kunnen we kwetsbare jongeren 'meer weerbaar maken'? Moeten de ouders niet eerder op de hoogte worden gebracht zodra de politie drugsgebruik signaleert? Waarom wordt er niet meer in teamsporten geïnvesteerd?

9

SLOTBESCHOUWING

In het afgelopen decennium heeft het gebruik van GHB zich vanuit de Randstad verspreid naar het platteland. Naast de toegenomen productie van en handel in deze drug wordt de politie geconfronteerd met aan GHB-gebruik gerelateerde problemen op het terrein van gezondheid, openbare orde en criminaliteit. Hoewel de problematiek over verschillende regio's is verspreid, concentreert deze zich vooral in bepaalde gebieden en kernen ('brandhaarden') in het Noorden, Oosten en Zuiden van het land.

In 2014 deden we onderzoek naar de GHB-problematiek waarmee de Nederlandse politie in rurale 'brandhaarden' geconfronteerd wordt. We begonnen het onderzoek met literatuurstudie en focusgroep-interviews met professionals uit verschillende disciplines in vier 'brandhaarden' verspreid over het land, vervolgens deden we veldonderzoek en analyseerden we politiegegevens in twee hiervan en hielden we een survey onder ervaren, actuele GHB-gebruikers op het platteland. Aan het eind hielden we een expertmeeting met politiemensen uit de 'brandhaarden'. Dit alles met als doel de kennis van en het inzicht in de aard en achtergronden van deze problematiek en hoe hiermee in de politiepraktijk om te gaan te vergroten. In deze slotbeschouwing geven we een beknopte samenvatting van de bevindingen en trekken hieruit conclusies. Dat gebeurt stapsgewijs aan de hand van de vier in hoofdstuk 1 geformuleerde thema's:

1. Hoe ziet de GHB-problematiek in 'brandhaarden' op het platteland eruit in termen van markt, gebruikersprofiel en gebruikspatronen?
2. Waarom komt deze problematiek in deze 'brandhaarden' veel meer voor dan in andere rurale delen van Nederland? Wat zijn de risico-, c.q. criminogene factoren?
3. Met welke specifieke problemen wordt de politie in deze gebieden geconfronteerd? Hoe en met welk effect is en wordt daar in de politiepraktijk op gereageerd?
4. Welke aanknopingspunten zijn er voor een effectieve *practice-based* aanpak (openbare orde, handhaving en opsporing)?

De GHB-problematiek

De opkomst en verspreiding van GHB-gebruik op het platteland is te plaatsen tegen de achtergrond van een meer algemene ontwikkeling in drugsgebruik. Over het geheel genomen is het drugsgebruik op het Nederlandse platteland lager dan in stedelijke gebieden, maar de verschillen zijn in de loop der jaren wel kleiner geworden. De stijging in soft- én harddrugsgebruik op het platteland lijkt mede voort te vloeien uit een toegenomen mobiliteit, waardoor dorpsjonge-

ren meer met drugs in aanraking komen. Vergeleken met andere Europese landen komt GHB-gebruik vaker voor in Nederland. Weliswaar zijn er beduidend minder gebruikers van GHB dan van bijvoorbeeld cannabis en ecstasy, maar het gebruik van GHB gaat vaker gepaard met gezondheidsproblemen en verslaving. GHB is een vloeibaar narcosemiddel dat bij een kleine dosering (meestal 4-5 ml) een als aangenaam ervaren roes teweegbrengt. De dosering luistert nauw en bij een miniem beetje meer raakt de gebruiker in coma.

In elk van de vier 'brandhaarden' kwam de GHB-markt in de periode van 2000-2005 tot bloei in kleine lokale scènes van gebruikers die elkaar ook deels van het uitgaansleven kenden. GHB-leveranciers konden in betrekkelijke luwte hun afzetmarkt vergroten. De korte distributielijnen en de geringe sociale afstand tussen dealers en gebruikers droeg daar zeker aan bij. De fase daarna (ruwweg 2006-2010) kenmerkte zich door groei en diversificatie. Dit proces werd mede aangewakkerd door de grotere activiteit van leveranciers van GBL (= grondstof voor het maken van GHB). De oorspronkelijke straatgroepen zijn in de loop der tijd uiteengevallen in cliques (o.a. bodybuilders, werklui, hardcore-groepjes, jongeren in de hulpverlening). Op gebruikersniveau kenmerkt de GHB-markt zich als een mix van zelf maken, kopen, (door)verkoop, (gratis) weggeven en krijgen. Internet speelt wel een rol bij de aanschaf van GBL, maar nauwelijks bij GHB.

Volgens politiemensen en andere lokale experts kenmerkt het profiel van GHB-gebruikers in de 'brandhaarden' zich door een brede leeftijdsspreiding, een lage opleiding en vaak een meer-voudige psychosociale problematiek. Veel van hen zijn meermaals in contact geweest met de politie. De oorspronkelijke straatgroepen zijn in de loop der tijd uiteengevallen in cliques die tegenwoordig voornamelijk op thuisadressen gebruiken. Dit profiel wordt bevestigd en aangescherpt door de gebruikers-survey onder ervaren, actieve GHB-gebruikers op het platteland.

- Het zijn vrijwel uitsluitend 'witte', relatief laagopgeleide en in meerderheid mannelijke gebruikers. De grootste groep bestaat uit twintigers en begin-dertigers.
- Zij hebben ruime ervaring met het gebruik van andere middelen, vaak al voordat zij begonnen met GHB. Naast roken, drinken en blowen gebruikt een groot deel harddrugs, met name stimulantia, het vaakst speed.
- Ruim de helft heeft meer dan 500 keer GHB gebruikt. Per gelegenheid varieert de hoeveelheid GHB die ze nemen sterk, maar gemiddeld is het een forse dosis (39 ml, oftewel 8-10 'standaardbuisjes' van 4-5 ml).
- De GHB wordt vooral op thuisadressen gebruikt, meestal in gezelschap van anderen, maar een forse minderheid gebruikt in z'n eentje.
- Overdosering (coma) is eerder regel dan uitzondering en vindt vooral plaats binnenshuis, maar ook wel in de openbare ruimte en in het verkeer.

De verplaatsing van GHB-gebruik van de openbare ruimte naar thuisadressen is voornamelijk toe te schrijven aan drie factoren. Ten eerste werd de oorspronkelijke groep door volhardend politieoptreden uit elkaar gespeeld. Door het (in 2012) plaatsen van GHB op Lijst I van de Opiumwet (harddrugs) konden dealers beter worden aangepakt. Uit vrees voor arrestatie gingen gebruikers minder openlijk op straat GHB nemen. Ten tweede is er het natuurlijke verloop van de kerngroep; met het ouder worden hebben GHB-gebruikers steeds minder de neiging om rond te hangen op straat. Ten derde blijven GHB-gebruikers, net als jonge mensen in het algemeen, door de groeiende digitalisering (internet, gamen etc.) vaker thuis zitten.

Drugs op het platteland en criminogene factoren

De toename van drugsgebruik op het platteland zien we ook in andere landen. Vooral in de Verenigde Staten is hier onderzoek naar gedaan. Op het Amerikaanse platteland draait de problematiek vooral om methamfetamine (opwekkend middel) in plaats van GHB (narcosemiddel). De overeenkomst is dat beide middelen vrij eenvoudig te maken zijn (door gebruikers of lokale producenten) en ook relatief goedkoop zijn. Criminogene en andere factoren die uit buitenlands onderzoek naar voren komen als bevorderend voor drugsgebruik op het platteland zijn: laag opleidingsniveau en hoge werkloosheid, ontmoetingsplekken voor jongeren met weinig toezicht door volwassenen (vergelijkbaar met de schuur- en keetcultuur in Nederland) en afwezigheid van of geringere beschikbaarheid van verslavingszorg. Deze laatste factor speelt wellicht minder een rol in Nederland, maar voor de rest zien we duidelijke overeenkomsten. Ook hier zijn de gebruikersgroepen vrij gesloten voor de buitenwacht. Het dorpsmilieu waarin deze jongeren en jongvolwassenen opgroeien kenmerkt zich door een economische en psychosociale problematiek die vaak al generaties lang bestaat. Ofschoon het Amerikaanse en Nederlandse platteland qua afmeting onvergelijkbaar zijn, manifesteert de lokale drugsproblematiek zich ook hier vooral bij de lagere en ongeschoolde achterblijvers, de werkers en bij families die – zelfs voor Nederlandse maatstaven – in betrekkelijk isolement zijn opgegroeid. Hoewel de sociale samenhang op het Nederlandse platteland minder is geworden, zijn er vooral in kleinere dorpen nog hechte gemeenschappen met een sterke sociale cohesie en informele sociale controle. Volgens Amerikaans onderzoek zou dit echter ook de drempel naar de verslavingszorg kunnen verhogen – en daarmee de verslavingsproblematiek kunnen verergeren. Netwerken van dealers en gebruikers zouden juist baat kunnen hebben bij gesloten gemeenschappen omdat ze voor de politie minder toegankelijk zijn.

Vergeleken met de rest van Nederland is de bevolking van de vier 'brandhaarden' (veel) vaker autochtoon en zijn de huishoudens wat groter. Dat geldt echter ook voor veel andere dorpen op het platteland. Bovendien is de politieke kleur en de mate van kerkelijke gezindheid binnen de 'brandhaarden' heel gevarieerd. Op macroniveau kunnen op basis van dit onderzoek dan ook

geen onderscheidende (demografische, sociaaleconomische of culturele) risicofactoren vastgesteld worden waarmee verklaard kan worden waarom de GHB-problematiek in deze 'brandhaarden' veel meer voorkomt dan in andere rurale delen van Nederland.

Op meso- en microniveau komen uit het onderzoek wel enkele gemeenschappelijke risico- en criminogene factoren naar voren.

- De gebruikers wonen voornamelijk in (delen van) bepaalde dorpen, gehuchten of volksbuurten binnen de 'brandhaarden';
- Deze deelgebieden onderscheiden zich in het algemeen door een lagere sociaaleconomische status (met meer werkeloosheid, maar ook door een sterk arbeidsethos);
- Het zijn ook hechte gemeenschappen met een gesloten karakter en sinds jaar en dag een zekere argwaan jegens het gezag;
- Ook al zijn er verschillende lokale cliques van GHB-gebruikers, de combinatie van kleinschaligheid en geslotenheid zorgt ervoor dat deze cliques vaak nauw met elkaar verweven zijn;
- De combinatie van kleinschaligheid en geslotenheid verklaart ook waarom (potentiële) jongere GHB-gebruikers optrekken met oudere gebruikers. Dat geldt zowel voor de relationele sfeer als bij het middelengebruik in de dorpen en daarbuiten tijdens het uitgaan;
- Dit vergroot de kans om met GHB in aanraking te komen en ermee door te gaan.

GHB-problematiek en politiepraktijk

De aan GHB gerelateerde meldingen die bij de politie in de 'brandhaarden' binnenkomen gaan voornamelijk over gezondheidsproblemen en/of openbare orde en veiligheid. De politie wordt ook geconfronteerd met agressief gedrag van GHB-gebruikers en verloedering. Een ander probleem is: rijden onder invloed van GHB. Een deel van de frequente gebruikers gaat dealen om het eigen gebruik te bekostigen. Daarnaast is er vermogenscriminaliteit, zoals winkeldiefstal, inbraak en het stelen van fietsen en brommers. Uit de gebruikers-survey onder ervaren, actieve GHB-gebruikers op het platteland komt naar voren dat aanhouding door de politie tamelijk gebruikelijk is en dat een deel veelvuldig in aanraking komt met de politie. Overigens hebben niet alle aanhoudingen (direct) te maken met GHB of GBL. Aanhouding gebeurt volgens de survey het vaakst in verband met de Opiumwet, gevolgd door verkeers-gerelateerde overtredingen en misdrijven, openbare orde en vandalisme en ten slotte vermogenscriminaliteit, geweldscriminaliteit en wapenbezit. Het verdiepend onderzoek in twee 'brandhaarden' op respectievelijk het Twentse en Friese platteland levert een indringend beeld van de aan GHB-gebruik en -handel gerelateerde problemen en hoe de politie hiermee omgaat. Veel dagelijks politiewerk zit in de aanpak van gezondheidsproblematiek en overlast, op forse afstand gevolgd door verkeersdelicten en productie van en handel in GHB (en andere drugs). Vermogens- en geweldscriminaliteit komen veel minder voor, maar een kleine groep van veelplegers maakt zich hier wel vaak schuldig aan.

Op het Twentse platteland begon de GHB-problematiek met op straat rondhangende groepen jongeren en jongvolwassenen. In 2005 kreeg de politie naar aanleiding van een grootschalig onderzoek voor het eerst een meer gedetailleerd beeld van (lokale) netwerken van gebruikers en dealers. Meerdere personen werden veroordeeld tot een vrijheidsstraf. Door de toenemende drugsoverlast en criminaliteit stelden gemeente, politie en andere maatschappelijke partners een plan van aanpak op dat werd geconcretiseerd in onder andere een samenscholingsverbod op straat en (later) uithuiszetting van hardnekkig overlast veroorzakende GHB-gebruikers en GHB-producenten en -dealers (inclusief de Wet Damocles). De politie richtte zich met name op het bestrijden van overlast en ordehandhaving, productie en drugshandel, veiligheid in het verkeer en vermogens- en geweldscriminaliteit. Veel aandacht is er voor de informatiepositie waarbij de wijkagent en jeugdagent een centrale rol hebben bij het voeling houden met de 'scene' en in de aanpak ervan. Het sleutelwoord hierbij is "vertrouwen opbouwen – en aanhouden als het nodig is." De samenwerking met maatschappelijke partnerorganisaties is in de loop der jaren geïntensiveerd en bestendig. De GHB-problematiek is getemperd en heeft zich verplaatst naar thuisadressen. Men is ervan doordrongen geraakt dat GHB-gebruik kan leiden tot een niet eenvoudig te behandelen verslaving, die een intensieve nazorg vereist.

In het verdiepingsgebied op het Friese platteland kwamen de eerste signalen van GHB-gebruik uit een horecagebied en toen er ook elders overlast was als gevolg van dealen, openlijk drugsgebruik en onwelwordingen (GHB-gebruikers in coma) groeide de bezorgdheid. In grote lijnen werd en wordt de politie geconfronteerd met dezelfde aan GHB gerelateerde problemen als op het Twentse platteland. Ook in de aanpak van de GHB-problematiek zijn er duidelijke overeenkomsten. Er kwamen eveneens bestuurlijke maatregelen, waaronder een samenscholingsverbod. De politie ging intensiever samenwerken met het jongerenwerk en de hulpverlening. Door de plaatsing van GHB op lijst I van de Opiumwet (harddrugs) kreeg de politie meer handvatten om harder op te kunnen treden jegens handel en bezit van GHB. De politie en de andere partners zijn zich scherper gaan opstellen jegens beginnende en verslaafde gebruikers. Niet alleen op papier, maar ook in de praktijk kwam een duidelijke taakverdeling tussen politie, die focust op de 'harde kern' en het jongerenwerk, dat zich primair richt op de beginnende, althans nog niet hardnekkig verslaafde GHB-gebruikers. De verslavingszorg richt zich, naast het ambulante jongerenwerk, op afkickbehandeling. Lastige en (vooralsnog) persisterende problemen hierbij zijn dat een deel van de GHB-verslaafden weigert af te kicken en de frequente veelvuldige terugval in GHB-gebruik na behandeling – en bij de veelplegers tevens in overlast en criminaliteit. Met de integrale aanpak is de GHB-problematiek in de openbare ruimte fors verminderd. GHB-handel en -gebruik hebben zich grotendeels verplaatst naar het privédoel. Daarmee is de

overlast niet geheel verdwenen. Vanwege overlast (mede) gerelateerd aan GHB-gebruik en/of handel zijn in Heerenveen meermaals bewoners door de woningbouw uit hun woning gezet.

Naar een effectieve aanpak: lessen uit de politiepraktijk

Uit het onderzoek valt geen compleet draaiboek voor de aanpak van de GHB-problematiek af te leiden. Wel bieden de praktijkervaringen tot nu toe wel zinvolle aanknopingspunten voor een op maat gesneden effectieve aanpak. Maar er zijn zeker ook nog knelpunten.

Twee stijlen

Veel van het dagelijkse politiewerk met GHB-gebruikers komt op het bordje van wijk- en jeugdagenten (en van de noodhulp). Hierin zijn grofweg twee benaderingen te onderscheiden.

- De *flexibele* aanpak focust op een vertrouwensband met het gebruikersmilieu die de wijkagenten van essentieel belang vinden en de informatiepositie niet ondermijnt. Omdat zij meer persoonlijk contact hebben met de lokale GHB-scene, ervaren zij minder barrières en komen daardoor makkelijker ‘binnen’ bij gebruikers.
- In de *strikttere* aanpak wordt minder compassie getoond met GHB-gebruikers en staat de wijkagent verder af van het gebruikersmilieu. Binnen deze benadering zal de wijkagent bijvoorbeeld veel sneller een gebruikshoeveelheid GHB in beslag nemen dan bij de flexibele aanpak.

De twee stijlen hoeven overigens niet per se met elkaar te botsen wanneer het gaat om het verzamelen van bewijsmiddelen. De flexibele wijkagent neemt net zo goed als de strikttere collega de GHB in beslag voor het nemen van strafrechtelijke maatregelen of (na overleg met de Officier van Justitie) voor het ‘afdwingen’ bij gebruikers/verslaafden van opname in een hulpverleningstraject.

Instrumenten bij de aanpak van overlast

In de aanpak van aan GHB gerelateerde overlast heeft de politie in de loop der tijd een gevarieerd instrumentarium ontwikkeld.

- De hotspots van gebruikers (en vaak ook dealers) werden aangepakt door het uitvaardigen van lokale samenscholingsverboden. Tegelijkertijd werd gezocht naar samenwerking met het (ambulante) jongerenwerk en soms ook de plaatselijke horeca.
- De scene werd in kaart gebracht en het aanpakken van hardnekkige gebruikers én dealers genoot een hoge prioriteit.
- De samenwerking met andere partijen kwam in een stroomversnelling. De lijnen werden korter, zodat er meer druk kon worden gezet op de meest problematische gebruikers.
- Door het plaatsen van GHB op lijst I (harddrugs) van de Opiumwet kwam er meer vaart in de aanpak van de GHB-handel en kon dealers en producenten makkelijker vrijheidsstraffen

worden opgelegd. Dit berokkende wel enige schade aan de informatiepositie van wijkagenten binnen gebruikersgroepen.

- Overlast gevende GHB-gebruikers en/of GHB-producenten c.q.-dealers worden soms (met behulp van de woningbouwvereniging of de Wet Damocles) uit huis gezet wegens overlast en/of handel.

Strikt bij persisterende overlast

In de aanpak van hardnekkig overlast gevende GHB-verslaafden houdt de politie, samen met andere partijen, steeds meer en strikter een vinger aan de pols door onder andere huisbezoeken. Afhankelijk van de houding, bereidwilligheid en instemming van de 'GHB-recidivist' wordt gekozen voor hulpverlening dan wel een strafrechtelijke benadering, waaronder een ISD-maatregel.

Onvoorspelbaar gedrag en eigen veiligheid

Hoewel politiemensen in de 'brandhaarden' inmiddels veel ervaring hebben in het effectief omgaan met GHB-gebruikers in coma en/of euforisch dan wel agressief of verward gedrag van GHB-gebruikers, blijft er een zekere mate van onvoorspelbaarheid. Ter plaatse moeten politiemensen ook rekening houden met hun eigen veiligheid. Of er al dan niet moet worden geboeid hangt af van de bekendheid met de persoon en het gedrag van de gebruiker. Het gebruik van handboeien bij gebruikers in grote opwinding kan averechts werken en de situatie laten escaleren.

Integrale aanpak

In de integrale aanpak, met intensiever overleg en samenwerking met andere partijen (o.a. ambulante jongerenwerk, verslavingszorg) zijn meer 'automatismen' ontstaan, waardoor op basis van onderling vertrouwen gemakkelijker informatie kan worden gedeeld en sneller besluiten over een gemeenschappelijke aanpak en/of taakverdeling worden genomen. Daarbij zijn er wel regionale verschillen in de concrete praktijk. Die hangen samen met verschillen in de aard van de gebruikersgroep en de ernst van de problematiek, alsmede met taakopvattingen, beschikbaarheid en voorkeuren van professionals en hun mate van geïnvolveerdheid met de gebruikersscene. Politiemensen zeggen dat het onderhouden van contact met ouders meer ruimte schept om even stoom af te blazen over hun verslaafde kinderen. Juist in een gesloten gemeenschap wordt dit als heel waardevol ervaren.

Met betrekking tot de problematiek van *insluiten of heenzenden* van GHB-gebruikers/-verslaafden wordt (bij twijfel) standaard de GGD of een forensisch arts ingeschakeld. Door de komst van speciale 'bedden' heeft de politie meer speelruimte gekregen om verdachten die hiervoor vanwege de ernst van het gepleegde delict en/of hun antecedenten voor in aanmer-

king komen in te sluiten. Praktische omstandigheden (beschikbaarheid personeel en/of vervoer; afstand tot het cellencomplex of het Huis van Bewaring) kunnen het besluit tot insluiting soms wel bemoeilijken.

Effectieve behandeling GHB-verslaving

Bezorgdheid is er bij de politie over de behandeling van GHB-verslaafden. Er zijn soms lange wachtlijsten bij de verslavingszorg en problemen rondom de financiering van een opname in een afkickkliniek. Er is vrees dat de bezuinigingen op verslavingszorg meer werk voor de politie zullen opleveren. Politie mensen zijn somber gestemd over het beperkte aantal gebruikers dat blijvend is afgekickt. Na opname in een afkickkliniek is er vaak onvoldoende begeleiding en opvang en zwichten velen weer voor GHB.

Tot slot

GHB is een drug die door heel verschillende groepen gebruikt wordt. Tegenover een veel grotere groep van recreatieve gebruikers staat een veel kleinere groep van frequente gebruikers en verslaafden. Beide groepen treffen we aan op het platteland, maar daar lijken frequent gebruik en verslaving vaker voor te komen. Voor politie mensen en andere professionals die met deze laatste groep te maken hebben doet de problematiek sterk denken aan de heroïneproblematiek in vorige decennia. Deze vergelijking gaat mank waar het de omvang betreft en bijvoorbeeld ook als het gaat om criminaliteit. GHB is veel goedkoper dan heroïne en dit verklaart waarom GHB-verslaafden zich veel minder dan heroïneverslaafden schuldig maken aan vermogenscriminaliteit. Niettemin is in sommige plattelandsgemeenten sprake van een serieus probleem, niet alleen voor de gebruiker, maar ook breder. Gezinnen raken ontwricht, buurtbewoners ervaren overlast, sommige GHB-verslaafden zijn veelplegers en er vallen slachtoffers in het verkeer. Wat door een grootstedelijke bril gezien als een klein aantal problematische gebruikers beschouwd zou worden, is binnen het perspectief van een dorpsgemeenschap een fors probleem. Een probleem dat van de politie verhoudingsgewijs veel capaciteit vergt.

10

AANBEVELINGEN

1. Ken de effecten van GHB en weet hoe om te gaan met GHB-gebruikers

- Houd rekening er rekening mee dat GHB heel verschillende effecten kan hebben; het is een narcosemiddel dat bij een lage dosis licht euforisch werkt, maar bij een heel klein beetje meer kan iemand in coma raken.
- Probeer bij calamiteiten zo snel mogelijk vast te stellen of er ook alcohol en/of andere drugs (polygebruik) in het spel zijn.
- Weet om te gaan met snelle stemmingswisselingen en agressief gedrag – deze kunnen zich plotsklaps voordoen bij gebruikers die uit coma ontwaken;
- Schakel medische hulp in waar nodig, neem geen risico's; GHB-verslaving kan heel hardnekkig zijn, met forse ontwenningverschijnselen.

2. Benoem de problematiek

De toenemende verspreiding en gebruik van GHB in rurale gebieden heeft geleid tot meer en soms behoorlijk hardnekkige problematiek. Begrijpelijkerwijs is men in bestuurlijke kringen gevoelig voor stigmatisering van buurten, dorpen en/of een hele gemeente.

- Onderken dat er problemen zijn. Dat is een belangrijke voorwaarde voor een effectieve aanpak.
- Noem (intern) man en paard bij een persisterende GHB-problematiek.
- Overweeg een gezaghebbende en gerespecteerde 'kartrekker'. De persoonlijke betrokkenheid en inzet van (bijvoorbeeld) de burgemeester kan een belangrijke rol spelen bij het benoemen van de problemen en het zoeken naar effectieve oplossingen.

3. Inventariseer de problematiek en stel prioriteiten

De politie wordt vaak geconfronteerd met verschillende vormen van problematisch GHB-gebruik. Bovendien vergen GHB-calamiteiten naar verhouding veel politiecapaciteit.

- Maak een inventarisatie van aan GHB gerelateerde problemen (o.a. registraties overlastmeldingen en incidenten in het politiesysteem). Zo krijgt de politie een beter inzicht in de aard en omvang van de (lokale) GHB-problematiek.
- Stel prioriteiten in de aanpak van o.a. hotspots, extreme gebruikers, dealers.
- Wees ervan bewust dat een hard aanpak van GHB-gebruikers de informatiepositie wat betreft GHB-handel kan verzwakken.

- Ga nieuwe uitdagingen aan om de opsporing te verbeteren, c.q. effectiever te maken.
- Kies aan de hand van het barrièremodel waar het beste en meest effectief kan worden ingegrepen (bijvoorbeeld productie van GHB of lokale handel).
- Maak voor een effectieve aanpak van GHB-handel en hardnekkige GHB-verslaafden ook gebruik van (de kennis bij) andere rechedomeinen, bijvoorbeeld inzake vermenging met handel in andere drugs, grensoverschrijdende handel of links met andere vormen van criminaliteit.

4. *Zorg voor een effectieve integrale benadering*

De GHB-problematiek kent verschillende facetten. De politie kan die niet in haar eentje aanpakken. Door een goede samenwerking met relevante ketenpartners kan beter een vinger aan de pols worden gehouden bij personen/groepen die GHB-verslaafd zijn of dreigen af te glijden naar problematisch gebruik.

- Stem de keuze voor de ketenpartners af op de lokale GHB-problematiek; beter minder, maar effectief, dan meer en veel vergaderen.
- Creëer ‘automatismen’ in de samenwerking op basis van onderling vertrouwen en deskundigheid.
- Deel informatie en zorg voor een heldere taakverdeling. Hierdoor kunnen sneller besluiten worden genomen over een gemeenschappelijke aanpak.
- Zorg voor korte lijnen tussen de politie, verslavingszorg en hulpverlening, zodat meer druk kan worden gezet op problematische gebruikers om zich te laten behandelen.
- Spreek duidelijk af wie waarvoor de verantwoordelijkheid neemt en bewaak de voortgang.

5. *Bied ruimte voor bevlogenheid en collegiale steun*

Veel agenten weten niet goed raad met de GHB-problematiek. Politie mensen die deze taak wel oppakken, hebben doorgaans ook meer kennis van de leefwereld van (problematische) gebruikers en groepen. Zij weten ‘intuïtief’ eerder welke aanpak wel of niet werkt. Door het meer persoonlijke contact zijn er minder barrières in de omgang met gebruikers.

- Geef ‘bevlogen dienders’ de ruimte, maar waak er wel voor dat zij niet al te nadrukkelijk op de stoel van de hulpverlening gaan zitten.
- Zorg ervoor dat zij voldoende ruggensteun krijgen van collega’s die qua aanpak op dezelfde golflengte zitten.

6. *Combineer flexibele en strikte benadering jegens gebruikers*

Een vertrouwensband kweken met problematische gebruikers en/of groepen kost tijd, maar betaalt zich op termijn uit doordat een betere informatiepositie kan worden verkregen.

- Bied ruimte voor flexibiliteit in de omgang met en aanpak van verschillende typen GHB-gebruikers/-verslaafden en de specifieke problematiek (bijvoorbeeld overlast, criminaliteit, psychiatrie) en context (zoals op straat, thuis).
- Zorg voor een discretionair kader waarbinnen politiemensen speelruimte hebben om de 'minst schadelijke' keuzes te maken (bijvoorbeeld wel of niet inbeslagname van kleine hoeveelheid GHB bij geconstateerde ontwenningverschijnselen).
- Geef tegelijkertijd als politiemann/-vrouw ook duidelijke grenzen aan GHB-gebruikers/-verslaafden; treedt strikt op als de situatie daarom vraagt (bijvoorbeeld bij de noodzaak om GHB in beslag te nemen als bewijsmiddel tegen dealers).

BIJLAGE A

Kenmerken van vier ‘brandhaarden’

In deze bijlage worden enkele algemene kenmerken van de vier ‘brandhaarden’ (vijf gemeenten) uit hoofdstuk 3 gepresenteerd. De gegevens zijn afkomstig van het Centraal Bureau voor Statistiek¹¹⁷ of van de officiële websites van de betreffende gemeenten.

Grootte van de gemeenten en bevolkingsdichtheid

Alle vijf gemeenten bestaan uit meerdere plaatsen, dorpen of gehuchten (Tabel 1) en daarnaast/daarbinnen zijn er soms ook nog kleine buurtschappen. Qua oppervlakte is Heerenveen de grootste gemeente, gevolgd door Twenterand. Langedijk is de kleinste van de vijf gemeenten (Tabel 2).

Bij elkaar opgeteld hebben de vijf gemeenten ruim 180 000 inwoners. Dat komt neer op iets meer dan 1% van het hele land. Qua aantal inwoners is Heerhugowaard het grootst, daarna volgt Heerenveen¹¹⁸ en Langedijk is het kleinst (Tabel 3).

De bevolkingsdichtheid ligt in Heerenveen, Rucphen en Twenterand onder het landelijke cijfer. Heerhugowaard en Langedijk zijn ruim twee keer zo dicht bevolkt als heel Nederland; deze twee gemeenten zijn te typeren als verstedelijkt platteland.

Etniciteit, jongeren en jongvolwassenen, en huwelijks staat

Landelijk tellen bijna vier op de vijf inwoners als *autochtoon*, dat wil zeggen: beide ouders zijn geboren in Nederland. Heerhugowaard komt daar het dichtst bij in de buurt. In de andere gemeenten wonen verhoudingsgewijs (veel) meer autochtonen. Het percentage autochtonen is het hoogst in Twenterand. Daar telt minder dan 5% als allochtoon (één of beide ouders geboren in het buitenland). (Tabel 3)

Landelijk bestaat bijna een kwart van de bevolking uit *jongeren en jongvolwassenen* in de leeftijd 15 tot en met 34 jaar. In alle vijf gemeenten ligt per percentage beneden het landelijke cij-

¹¹⁷ www.cbs.nl. Meer in het bijzonder via Statline en de rapportage ‘Demografische kerncijfers per gemeenten 2013’.

¹¹⁸ In 2014 is de gemeente Heerenveen uitgebreid en steeg het aantal inwoners naar rond 50.000.

fer. Heerhugowaard komt er dicht bij in de buurt. In Rucphen is het percentage het laagst; daar behoort één op de vijf inwoners tot deze leeftijdscategorie. In absolute zin loopt de omvang op van minder dan 5 000 in Rucphen tot ruim 18 000 in Heerhugowaard en Langedijk tezamen (Tabel 4).

Landelijk is één op de zes jongeren en jongvolwassenen van deze leeftijd *gehuwd*. In twee van de vijf gemeenten is dat minder vaak het geval (Heerenveen, en Langedijk), de andere drie zitten boven het landelijk gemiddelde, met als uitschieter Twenterand, waar bijna een kwart gehuwd is (Tabel 4).

Type huishouden jongeren en jongvolwassenen

Naarmate hun leeftijd vordert, wonen jongeren en jongvolwassenen vaker niet meer bij hun ouders (Tabel 5, Figuur 1). Van de 15-19-jarigen geldt dat landelijk nog voor ruim 90%, bij de 30-34-jarigen is dat teruggelopen naar 5%. Dit patroon zien we ook in de vier ‘brandhaarden’, maar onderling zijn er wel opvallende verschillen in type huishouden (dat wil zeggen: hoe mensen officieel wonen). De grootste verschillen zijn er tussen Heerenveen en Twenterand.

- Landelijk woont ongeveer de helft van de 20-24-jarigen bij hun ouder(s). In Heerenveen is dat iets meer, in Heerhugowaard geldt het voor twee derde en in de andere vier gemeenten rond de driekwart.
- Landelijk is ongeveer een kwart van de 20-24-jarigen alleenstaand. In alle vijf gemeenten is dit minder – en het allerminst in Rucphen en Twenterand.
- In de leeftijdsgroep 25-29 jaar woont landelijk minder dan één op de vijf met partner en een of meer kinderen. Alle vijf gemeenten zitten daar boven, met Twenterand als sterkste uitschieter. Daar woont één op de drie in een dergelijk huishouden.
- In de leeftijdsgroep 30-34 jaar woont landelijk 46% met partner en een of meer kinderen. Alle vijf gemeenten zitten daar boven, met Twenterand als duidelijkste uitschieter (59%).

Politieke kleur

Getuige de zetelverdeling in de gemeenteraad is de politieke kleur binnen de vijf gemeenten heel gevarieerd (Tabel 6). In geen van de vijf heeft een politieke partij de meerderheid. In elke gemeente zijn christelijke partijen vertegenwoordigd in de gemeenteraad, alleen in Twenterand vormen zij de meerderheid. Voor de rest kunnen we zouden hoogstens concluderen dat Heerenveen verhoudingsgewijs wat meer links en Rucphen wat meer liberaal georiënteerd is.

Tabel 1 Plaatsen binnen de vijf gemeenten, 1 januari 2013

Gemeente	Grootste plaats (c.q. gemeentehuis)	Overige plaatsen/dorpen/gehuchten
Heerenveen*	Heerenveen	Jubbega, Akkrum, De Knipe, Oudeschoot, Nieuwehorne, Oldedboorn, Nes, Oranjewoud, Oudehorne, Hoorsterzwaag, Tjalleberd, Mildam, Katlijk, Bontebok, Luinjberd, Terband, Gersloot, Nieuweschoot,
Heerhugowaard	Heerhugowaard	Broekhorn, Draai, De Noord, Veenhuizen, Verlaat (gedeeltelijk),
Langedijk	Zuid-Scharwoude	Broek op Langedijk, Koedijk (gedeeltelijk), Noord-Scharwoude, Oudkarspel, Sint Pancras,
Rucphen	Rucphen	Schijf, Sprundel, St. Willbrord, Zegge
Twenterand	Vriezenveen	Den Ham, Geerdijk, Vroomshoop, Westerhaar-Vriezenveensewijk

Tabel 2 Oppervlakte en bevolkingsdichtheid op 1 januari 2013

	Oppervlakte in km ² totaal	Oppervlakte in km ² land	Bevolkingsdichtheid per km ² land
<i>Nederland</i>	41 540	33 883	498
Heerenveen	140	135	323
Heerhugowaard	40	38	1 378
Langedijk	27	24	1 119
Rucphen	64	64	346
Twenterand	108	106	320

Tabel 3 Bevolking op 1 januari 2013

	Aantal inwoners	Percentage Autochtoon	Aantal personen per huishouden (gemiddeld) *
<i>Nederland</i>	16 779 575	78,9%	2,19
Heerenveen	43 323	88,6%	2,20
Heerhugowaard	52 893	81,4%	2,41
Langedijk	26 899	90,3%	2,56
Rucphen	22 268	92,2%	2,36
Twenterand	33 971	95,2%	2,64

* Alleen particuliere huishoudens

Tabel 4 Bevolking 15 t/m 34 jaar op 1 januari 2013

	Aantal inwoners	In % van totaal bevolking	% gehuwd van deze leeftijd
Nederland	4 082 397	24,3%	16,0%
Heerenveen	9 300	21,5%	14,9%
Heerhugowaard	12 640	23,9%	19,1%
Langedijk	5 902	21,9%	13,7%
Rucphen	4 526	20,3%	17,7%
Twenterand	7 837	23,1%	24,0%

Tabel 5 Jongeren en jongvolwassenen naar type huishouden, 1 januari 2013

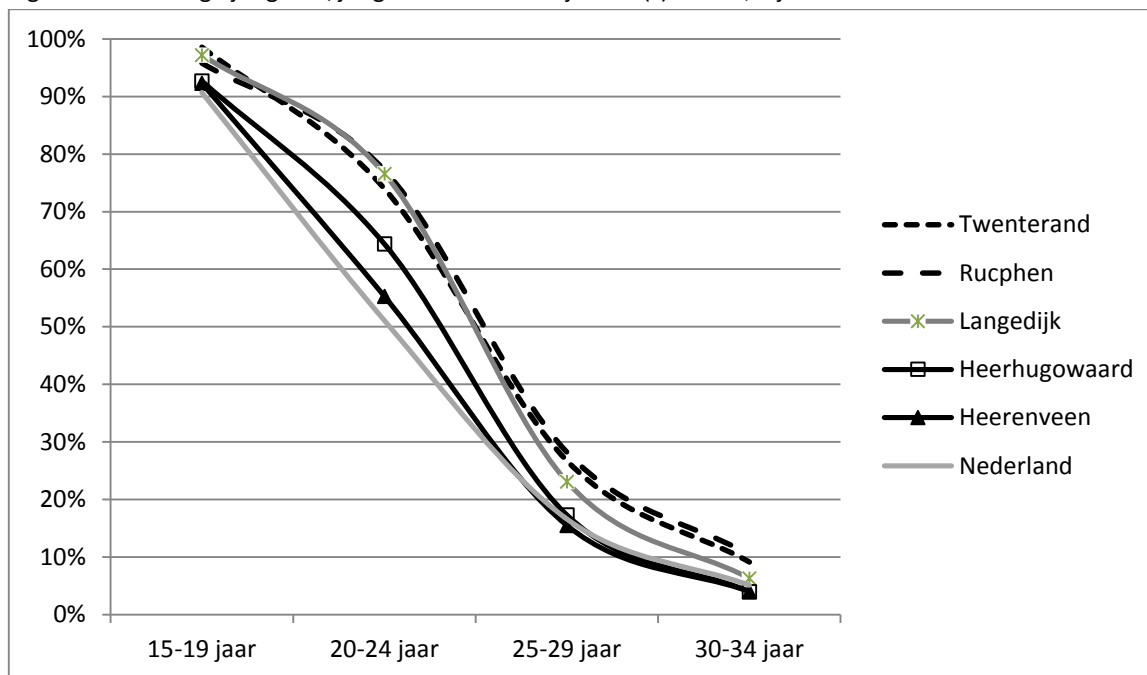
15 t/m 19 jaar	Bij ouder(s)	Alleenstaand	Met partner zonder kind	Met partner en kind(eren)	Ouder eenouder-huishouden	Overig lid huishouden	Institutioneel
Nederland	90,7%	5,4%	1,1%	0,1%	0,1%	1,7%	0,9%
Heerenveen	92,3%	4,1%	1,4%	0,2%	0,1%	1,6%	0,3%
Heerhugowaard	92,7%	1,1%	0,5%	0,1%	0,0%	1,5%	3,5%
Langedijk	97,2%	0,8%	0,6%	0,2%	0,1%	0,9%	0,2%
Rucphen	95,8%	1,2%	0,3%	0,1%	0,0%	2,6%	0,0%
Twenterand	96,6%	1,1%	0,4%	0,1%	0,1%	1,4%	0,1%
20 t/m 24 jaar							
Nederland	51,1%	25,4%	14,9%	3,1%	0,9%	3,6%	0,9%
Heerenveen	55,3%	17,8%	19,3%	3,6%	1,0%	2,7%	0,3%
Heerhugowaard	64,4%	11,7%	14,0%	3,5%	0,8%	2,9%	2,7%
Langedijk	76,6%	6,6%	12,6%	2,3%	0,4%	1,2%	0,3%
Rucphen	77,2%	4,6%	12,0%	3,3%	0,5%	2,2%	0,2%
Twenterand	74,0%	5,3%	13,8%	4,8%	0,4%	1,1%	0,7%
25 t/m 29 jaar							
Nederland	16,6%	27,3%	31,5%	18,7%	2,5%	2,7%	0,8%
Heerenveen	15,5%	25,8%	33,3%	21,0%	2,3%	1,7%	0,3%
Heerhugowaard	17,3%	19,3%	32,1%	24,2%	3,0%	1,9%	2,3%
Langedijk	23,1%	19,9%	29,8%	23,0%	2,2%	1,3%	0,7%
Rucphen	28,2%	9,2%	33,7%	26,5%	1,1%	1,2%	0,1%
Twenterand	26,7%	10,2%	29,3%	31,2%	1,1%	1,2%	0,2%
30 t/m 34 jaar							
Nederland	5,1%	21,1%	22,1%	45,8%	3,9%	1,3%	0,7%
Heerenveen	4,9%	19,7%	21,2%	49,8%	2,9%	1,3%	0,3%
Heerhugowaard	4,0%	15,6%	19,5%	54,2%	3,6%	1,1%	2,0%
Langedijk	6,3%	16,1%	20,2%	53,0%	3,0%	1,2%	0,2%
Rucphen	10,4%	10,9%	18,8%	56,3%	2,1%	1,5%	0,1%
Twenterand	9,1%	10,5%	17,5%	59,0%	2,5%	0,9%	0,5%

Tabel 6 Politieke samenstelling gemeenteraad (aantal zetels)

Gemeente	Totaal	VVD	PvdA	D66	SP	GL	CDA	CU	SGP	Overig
Heerenveen (2013)	29	4	8	3	-	1	4	2	-	7
Heerhugowaard (2014)	31	4	3	3	3	1	4	1	-	12
Langedijk (2014)	21	4	1	3 *	-	2	2	1	-	8
Rucphen (2010)	19	7	1	2	-	-	4	-	-	5
Twenterand (2014)	23	1	1	1	-	-	7	4	2	7

* Hart voor Langedijk – D66

Figuur 1 Percentage jongeren/jongvolwassenen dat bij ouder(s) woont, 1 januari 2013

BIJLAGE B

Survey GHB-gebruikers

In de maanden mei- september 2014 deden we een survey onder GHB-gebruikers. Dat gebeurde in nauwe samenwerking met veldonderzoekers en veldwerkers van de Stichting Mainline (Amsterdam). De deelnemers werden voornamelijk op straat of via lokale jongerenwerkers, preventiewerkers, hulpverleners en politiemedewerkers geworven en soms via reeds geïnterviewde gebruikers (sneeuwbalmethode). De gebruikers werden geïnterviewd aan de hand van een semigestructureerde vragenlijst, met grotendeels voor-gestructureerde antwoorden, maar ook met enkele open vragen. Vooraf kregen respondenten een korte schriftelijke toelichting (samen met een mondelinge uitleg) van het doel van de survey en waarin anonimiteit werd gegarandeerd en ook werd toegezegd dat de data uitsluitend zouden worden gebruikt voor wetenschappelijke doeleinden. Alle respondenten ondertekenden een *informed consent* verklaring. Voor hun deelname ontvingen zij een kleine attentie.

De survey vormt geen representatieve steekproef van GHB-gebruikers, maar is te beschouwen als een *targeted sample* van ervaren GHB-gebruikers. Voorwaarden voor deelname (inclusiecriteria) waren: woonachtig op het Nederlandse platteland en minimaal 18 jaar; vaker dan 25 keer GHB gebruikt in hun leven; en minstens 10 keer GHB gebruikt in de afgelopen 12 maanden.¹¹⁹

Met een 'keer' wordt hierbij bedoeld (en ook zo in het interview uitgelegd): op een dag of gelegenheid (bijvoorbeeld een avond/nacht uitgaan).

De steekproef bestaat uit **78** ervaren GHB-gebruikers, van wie 20 woonachtig in de (nabije omgeving van de) twee verdiepingsgebieden en de rest in andere Nederlandse provincies.

Op de volgende pagina's staan tabellen (voorin) en grafieken (achterin). De bijbehorende tekst, is te vinden in hoofdstuk 4. Tenzij anders vermeld hebben de data steeds betrekking op de gehele steekproef (n = 78). Aantallen, leeftijden en percentages zijn afgerond tot hele getallen. Soms tellen in een tabel de percentages door de afronding op tot iets meer of iets minder dan 100%, maar met een decimaal is het totaal wel 100%.

¹¹⁹ Voor een tegelijkertijd lopend onderzoek van Mainline interviewde deze instelling met dezelfde vragenlijst ook minder ervaren GHB-gebruikers, alsmede gebruikers in stedelijke gebieden, plus GHB-gebruikers in België. Zij worden hier buiten beschouwing gelaten.

Tabel B.1 Geslacht

Man	76%
Vrouw	24%

Tabel B.2 Etniciteit

Zelf geboren in Nederland	97%
Moeder geboren in Nederland	94%
Vader geboren in Nederland	95%

Tabel B.3 Hoogst behaalde schooldiploma

Basisschool	14%	Havo	5%
VMBO	33%	VWO	1%
		HBO	6%
MBO	39%	Universiteit	1%

Tabel B.4 Studie en werk

Ga je naar school of studeer je? (% ja)	19%
Heb je momenteel een baan? (% ja)	54%
Schoolgaand/studerend en/of een baan	59%

Tabel B.5 Huidige woonsituatie

Bij ouder(s)/verzorger(s)	21%
Bij overige familie/vrienden	3%
Alleenstaand ^a	37%
Met partner ^b	24%
Met vrienden/ woning delen	4%
Instelling / begeleid wonen / sociaal pension / opvang	10%
Dakloos	1%
Totaal	100%

^a Waarvan 1 met kind. ^b Waarvan 3 met kind(eren).

Tabel B.6 Middelengebruik: prevalentie en beginleeftijd

Middel	Ooit	Laatste keer			Leeftijd eerste gebruik: gemiddelde (range)
		Afgelopen maand	Afgelopen jaar	Langer geleden	
Tabak	99%	94%	3%	3%	14 (7-24)
Alcohol	100%	81%	17%	3%	14 (8-20)
Cannabis	97%	58%	22%	18%	15 (10-35)
Amfetamine	97%	60%	30%	8%	18 (13-40)
XTC	97%	45%	27%	26%	17 (9-37)
Cocaïne	97%	33%	34%	30%	18 (13-40)
Crack	39%	8%	17%	22%	20 (15-38)
Ketamine	86%	23%	30%	33%	21 (13-46)
Heroïne	10%	5%	3%	3%	20 (17-24)
Lachgas	76%	22%	32%	22%	21 (13-43)
GBL	50%	13%	17%	21%	22 (16-35)
Paddo's	68%	1%	12%	55%	19 (14-38)
Geneesmiddelen	77%	50%	11%	16%	20 (11-33)

Tabel B.7 Aantal keren (= gelegenheden) GHB gebruikt

Ooit		Afgelopen 12 maanden		Afgelopen 30 dagen	
Keer	%	Keer	%	Keer	%
26-50	13%	10-25	28%	0	32%
51-100	9%	26-50	14%	1-5	24%
101-200	9%	51-100	13%	6-10	14%
201-500	15%	101-200	19%	11-25	18%
501 of vaker	54%	Vaker	26%	Vaker	13%
Totaal	100%		100%		100%

Tabel B.8 Huidig GHB-gebruik vergeleken met een jaar geleden

Ik gebruik tegenwoordig ...	
Vaker	15%
Even vaak	17%
Minder vaak	68%
Totaal	100%

Tabel B.9 Wijze van dosering per dosis (meestal)

Klein dopje (bijv. buisje)	9%
Flesdopje (bijv. spa-flesje)	23%
Kwart buisje	1%
Half buisje	4%
Driekwart buisje	10%
Heel buisje	23%
Slok(je) uit de fles GHB	4%
Precies afgemeten (bijv. met spuitje)	26%
Totaal	100%

Tabel B.10 GHB-gebruik per dosis, dosering en tijd tussen begin- en einddosis

Meestal:	Range	Gemiddeld
Hoeveelheid per dosis in ml.	0.3-25 ml	4.8 ml
Doseringen per gelegenheid	1-40 doses	8.2 doses
Tijd tussen eerste en laatste dosis ^a	0.5-30 uur	2.2 uur

^a n=76 (excl. 2 respondenten die meestal 1 dosis per gelegenheid nemen).

Tabel B.11 Overdosis GHB (in coma geraakt)

Ooit (minstens 1 keer)	82%
Indien ooit, hoe vaak? (n=64)	Mediaan = 10 keer
Setting laatste overdosis (n=64)	
Thuis (privé of bij vrienden/familie)	77%
In de buurt (straat, park, hangplek e.d.)	8%
Uitgaan (café, club, festival, party e.d.)	8%
Op een feestje (privé of bij anderen)	3%
Onderweg (auto, scooter e.d.)	3%
Met wie laatste overdosis (n=64)	
Alleen	29%
Met vrienden (zonder partner)	36%
Met partner (zonder anderen)	18%
Met partner én vriend(en)	11%
Met familie	5%
Gebruik andere middelen bij laatste overdosis (n=64)	
Alcohol	33%
(ook) één of meer andere drugs	79%
Andere drugs (spontaan vaakst genoemd): ^a	
Amfetamine	55%
Cannabis	22%
Cocaïne	13%
XTC/MDMA	9%
Ketamine	9%

^a Telt op tot meer dan 100%, want soms ook meerdere andere drugs.

Tabel B.12 Aanschaf eerste GHB

Gevraagd gekregen (gratis)	47%
Ongevraagd gekregen (gratis)	40%
Op eigen initiatief gekocht	10%
Ik kocht het toen ik het kreeg aangeboden	3%
Totaal	100%

Tabel B.13 Markt van GHB en GBL: aanschaf, maken en weggeven

GBL	Nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	Altijd
GBL kopen	60%	14%	10%	9%	6%
GBL bestellen via internet	76%	13%	5%	6%	0%
GHB					
GHB kopen	14%	32%	22%	18%	14%
GHB bestellen via internet	97%	1%	1%	0%	0%
GHB krijgen	8%	37%	32%	14%	9%
GHB maken	64%	13%	10%	9%	4%
GHB (gratis) weggeven	10%	44%	28%	15%	3%
GHB verkopen	56%	32%	4%	8%	0%

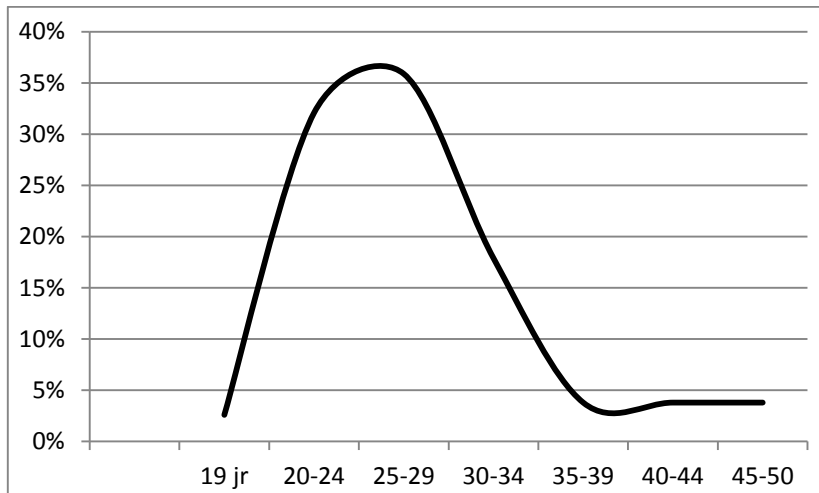
Tabel B.14 Kopen, maken en verkopen van GHB

	Verkoop je wel eens GHB?			
	Nooit	Soms	Regelmatig	Vaak
<i>Koop je wel eens GHB?</i>				
Nooit	6%	6%	1%	-
Soms	21%	9%	-	3%
Regelmatig	13%	6%	-	1%
Vaak	8%	6%	3%	1%
Altijd	8%	4%	-	3%
<i>Maak je wel eens GHB?</i>				
Nooit	45%	17%	-	1%
Soms	4%	6%	1%	1%
Regelmatig	4%	6%	-	-
Vaak	3%	1%	1%	4%
Altijd	-	1%	1%	1%

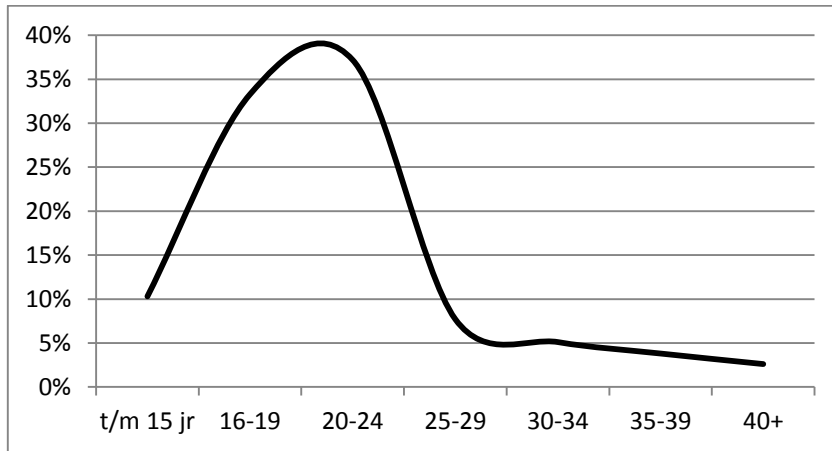
Tabel B.15 Waarvoor werd je de laatste keer aangehouden? (n=56)

	n	% van aanhoudingen
Opiumwet	19	34%
Verkeer (controle, overtreding)	8	14%
Rijden onder invloed	5	9%
Verkeersongeval, doorrijden	3	5%
Openbare orde, vandalisme	8	14%
Vermogenscriminaliteit	4	7%
Geweldscriminaliteit	3	5%
Wapenbezit	1	2%
Overig	5	9%
Totaal	56	100%

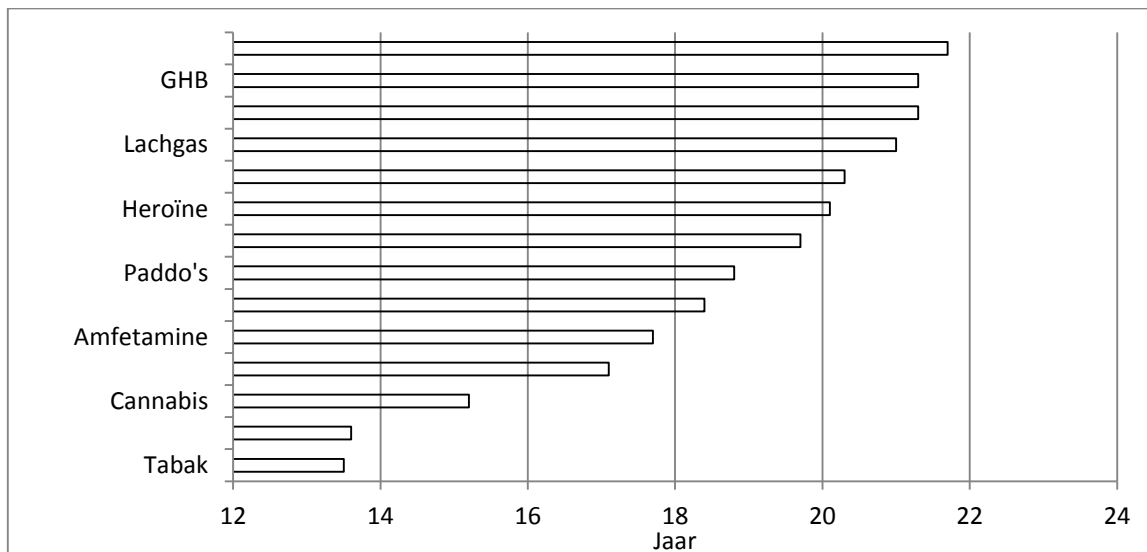
Figuur B.1 Leefstijdsverdeling respondenten

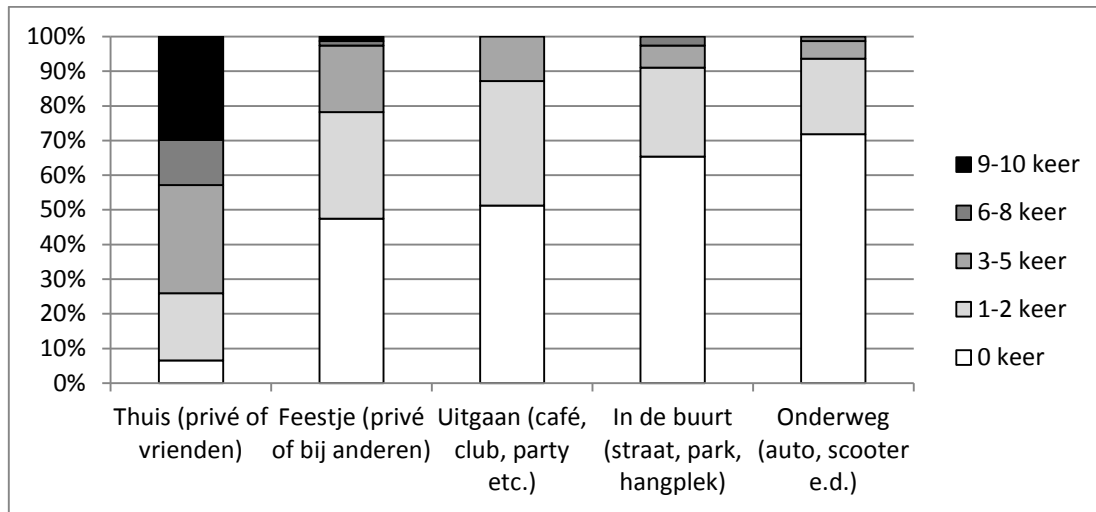
Figuur B.2 Leeftijd eerste gebruik GHB

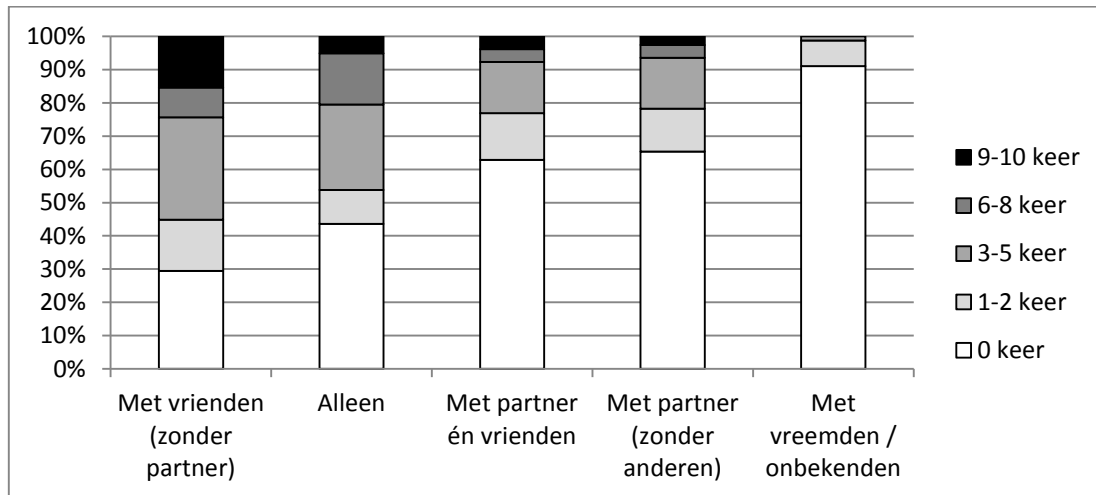
Figuur B.3 Gemiddelde leeftijd eerste gebruik (voor zover ooit gebruikt)

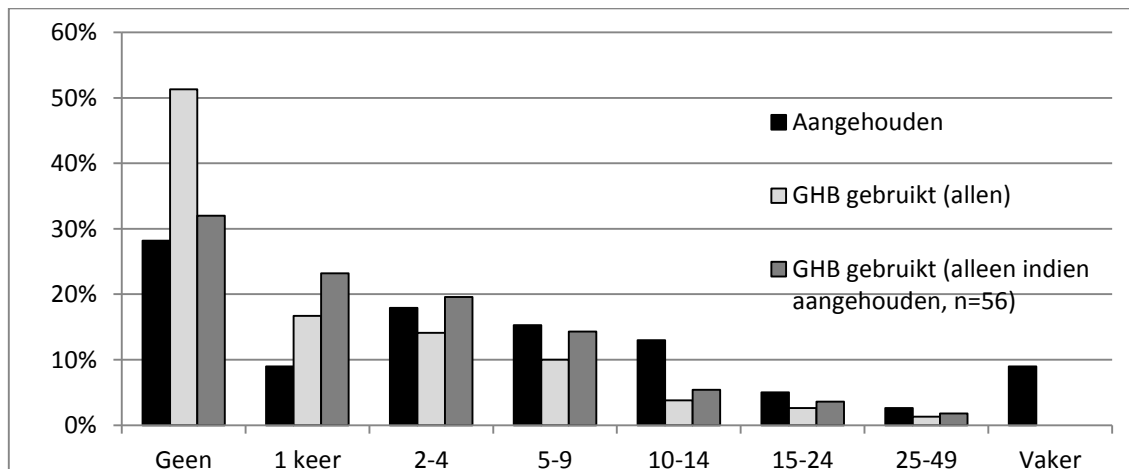
Figuur B.4 Waar gebruikte je de laatste 10 keer GHB (gelegenheden)? (% respondenten per setting)

Figuur B.5 Met wie gebruikte je de laatste 10 keer GHB (gelegenheden)? (% respondenten per categorie)

Figuur B.6 Aantal keren aangehouden door politie en aantal keren toen GHB gebruikt

BIJLAGE C

APV, Victoria, Victor en Damocles

APV Twenterand, Afdeling 14: Drugsoverlast.¹²⁰

Artikel 2:74 Drugshandel op straat

Onverminderd het bepaalde in de Opiumwet is het verboden op of aan de weg post te vatten of zich daar heen en weer te bewegen en zich op of aan wegen in of op een voertuig te bevinden of daarmee heen en weer of rond te rijden, met het kennelijke doel om middelen als bedoeld in de artikelen 2 en 3 van de Opiumwet, of daarop gelijkende waar, al dan niet tegen betaling af te leveren, aan te bieden of te verwerven, daarbij behulpzaam te zijn of daarin te bemiddelen.

Artikel 2:74b Openlijk drugsgebruik

Het is verboden, op of aan de weg, op een voor publiek toegankelijke plaats of in een voor publiek toegankelijk gebouw, middelen als bedoeld in de artikelen 2 en 3 van de Opiumwet te gebruiken, toe te dienen, dan wel voorbereidingen daartoe te verrichten of ten behoeve van dat gebruik voorwerpen en/of stoffen voorhanden te hebben.

Wet Victoria (Artikel 174a Gemeentewet)

1. De burgemeester kan besluiten een woning, een niet voor het publiek toegankelijk lokaal of een bij die woning of dat lokaal behorend erf te sluiten, indien door gedragingen in de woning of het lokaal of op het erf de openbare orde rond de woning, het lokaal of het erf wordt verstoord.
2. De in het eerste lid genoemde bevoegdheid komt de burgemeester eveneens toe in geval van ernstige vrees voor verstoring van de openbare orde op de grond dat de rechthebbende op de woning, het lokaal of het erf eerder een woning, een niet voor het publiek toegankelijk lokaal of een bij die woning of dat lokaal behorend erf op een zodanige wijze heeft gebruikt of doen gebruiken dat die woning, dat lokaal of dat erf op grond van het eerste lid is gesloten, en er aanwijzingen zijn dat betrokkene de woning, het lokaal of het erf ten aanzien waarvan hij rechthebbende is eveneens op een zodanige wijze zal gebruiken of doen gebruiken.

¹²⁰ Gemeentebld Twenterand, nr. 77999 (18 december 2014)

3. De burgemeester bepaalt in het besluit de duur van de sluiting. In geval van ernstige vrees voor herhaling van de verstoring van de openbare orde kan hij besluiten de duur van de sluiting tot een door hem te bepalen tijdstip te verlengen.

4. Bij de bekendmaking van het besluit worden belanghebbenden in de gelegenheid gesteld binnen een te stellen termijn maatregelen te treffen waardoor de verstoring van de openbare orde wordt beëindigd. De eerste volzin is niet van toepassing, indien voorafgaande bekendmaking in spoedeisende gevallen niet mogelijk is.

5. De artikelen 5:25 tot en met 5:28 van de Algemene wet bestuursrecht zijn van overeenkomstige toepassing. De burgemeester kan van de overtreder de ingevolge artikel 5:25 van de Algemene wet bestuursrecht verschuldigde kosten invorderen bij dwangbevel.

Wet Victor en Wet Damocles

Na sluiting door de burgemeester kan het college van B&W een vervolg geven op grond van de Wet Victor. De wet Victor regelt het natraject van een sluiting op grond van artikel 13b Opiumwet (Wet Damocles) of artikel 174a Gemeentewet. Het college is bevoegd om de eigenaar te verplichten om een andere gebruiker voor het pand aan te wijzen of het gebouw in beheer te geven (artikel 14 van de Woningwet). Aan dit besluit kunnen voorwaarden worden gesteld, zoals het geschikt maken voor gebruik van de woning. Mocht er ondanks de aanwijzingsbevoegdheid geen uitzicht zijn op duurzaam herstel van de openbare orde rond de betreffende woning, dan is de gemeenteraad, op grond van artikel 77 lid 1 sub 7 Onteigeningswet, bevoegd om tot onteigening over te gaan.

Een praktisch knelpunt is de zorgplicht die de burgemeester heeft voor de bewoners van het gesloten pand. Als onschuldige bewoners als kinderen en de partner van de overlastveroorzaker geen alternatief onderdak hebben is uitzetting in de praktijk niet een adequate oplossing om de overlast te bestrijden. De overlastveroorzaker zelf hoeft geen alternatieve woonruimte aangeboden te worden.

BRONNEN

- Aarden, E.S.H. (2013) *Geloof Hoop Beterschap. Een exploratief onderzoek naar de zorg voor mensen met GHB afhankelijkheid*. Rijksuniversiteit Groningen. =
- Al-Samarraie, M.S., Karinen, R., Morland, J. & Stokke Opdal, M. (2010) Blood GHB concentrations and results of medical examinations in 25 car drivers in Norway. *Eur J Clin Pharmacol*, 66(10): 987-998.
- Aleman, J. (2010) *Onderzoek drugs en alcoholgebruik onder jongeren in de gemeente Twenterand*. Saxion Hogeschool Enschede. Integrale Veiligheidskunde. (Afstudeeronderzoek).
- Bursik, R.J. (1988) Social disorganization and theories of crime and delinquency: problems and prospects. *Criminology*, 26 (4): 519-552.
- CAM (2011) *Riscoschatting Gamma Hydroxy-Boterzuur*. Bilthoven: RIVM, Coördinatiepunt Assessment en Monitoring nieuwe drugs.
- Castells, M. (2008) "Materials for an exploratory theory of the network society". *The British Journal of Sociology*, 51 (1): 5-24.
- Cebulak, W. (2004) Why rural crime and justice really matter. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19 (1): 71-81.
- Cronk, C.E., & Sarvela, P.D. (1997) Alcohol, tobacco, and other drug use among rural/small town and urban youth: a secondary analysis of the monitoring the future data set. *American Journal of Public Health*, 87 (5): 760-764.
- Decorte, T. & Zaitch, D. (2009) *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Diepen, G.H. van (2007) *Jongerenontmoetingsplaatsen in Friesland: een inventarisatie*. Leeuwarden: Partoer CMO Fryslân.
- Doekhie, J., Nabben, T. & Korf, D.J. (2010) *NL. Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Dohmen, M. M. & Compagne, R.G.I. (2007) *Keten in keten*. Venlo: GGZ/NML.
- Dijkstra, B.A.G., Schellekens, A.F.A. & de Jong, C.A.J. (2014) GHB detoxificatie in Nederland. *Verslaving*, 10(3): 60-68.
- Doekhie, J., Nabben, T. & Korf, D.J. (2010) *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2008-2009*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Eck, J.E. (1995) A general model of the geography of illicit retail marketplaces. In: J. Eck & D. Weisburd (Eds.) *Crime and place: vol 4*, pp. 67-94. Monsey: criminal justice press.
- Elixer Jeugdwerk Projecten (2007) *Behoeftenonderzoek jongeren Gemeente Twenterand*, Vriezenveen: Gemeente Twenterand
- Fine, G.A., & Kleinman, S. (1979) Rethinking subculture: an interactionist analysis source: *American Journal of Sociology*, 85 (1): 1-20.
- Foster, S.E. (2000) *No place to hide: substance abuse in mid-size cities in rural America*. New York: National center on addiction and substance abuse at Columbia University.
- Fraser, M & Hawkins, J.D. (1984) Social network analysis and drug misuse. *Social Service Review*, 58 (1): 81-97.
- Gemeente Heerenveen (2008). *Op schaal: nota integrale veiligheid Gemeente Heerenveen*.
- Gemeente Heerenveen (2011). *Op maat: Kadernota integrale veiligheid 2011 t/m 2014*.
- Gemeente Heerenveen (2013). "Minima in beweging". Herijking armoedebeleid 2013-2014.

- Gemeente Heerenveen (2014). *Hoofdlijnenakkoord: PvdA, CDA, VVD*.
- Gemeente Heerenveen (2013) Gebiedsscan 2013.
- Gemeente Twenterand (2005a) *Nota volksgezondheid*, Vriezenveen: Gemeente Twenterand.
- Gemeente Twenterand (2005b) *Druk met drugs.....ontnuchterend*. Startnotitie visieontwikkeling drugsproblematiek gemeente Twenterand.
- Gemeente Twenterand (2011). Kadernota Integraal Genotsmiddelenbeleid: Integraal beleid op het gebied van drugs- en alcoholproblematiek in de gemeente Twenterand.
- Gemeente Twenterand (2011). Structuurvisie Twenterand.
- Gemeente Twenterand, ARCADIS (2009). Toekomstvisie Twenterand: Een toekomstvisie voor Twenterand 2030. Economische vitaliteit en sociale weerbaarheid.
- Gfroerer, J.C., Larson, S.L. & Colliver, J.D. (2007). Drug use patterns and trends in rural communities. *Journal of Rural Health*, 23: 10-15.
- GGD Fryslân (2012). *Gezond opgroeien in Heerenveen*.
- GGD Fryslân (2012) *Go jeugd 2012*. Gezondheidsonderzoek onder jongeren van 12 tot en met 18 jaar.
- GGD Regio Twente (2008) *E-Movo. Gezondheid welzijn en leefwijze van jongeren in de gemeente Twenterand*. Enschede: GGD Regio Twente.
- GGD Twente (2013). *Twentse Gezondheidsverkenning (TGV): Gezondheid op de rails*. Enschede: GGD Regio Twente .
- Hammink, A. & Schrijvers, C. (2013) GHB-gebruik onder hangjongeren en thuisgebruikers. *Verslaving*, 9(2): 59-69.
- Havens, J. R., Stoops, W.W., Leukefeld, C.G., Garrity, T.F., Carlson, R.G., Falck, R., Wang, J. & Booth, B.M. (2009) Prescription opiate misuse among rural stimulant users in a multistate community-based study. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35 (1): 8-23.
- Havens, J.R., Oser, C.B. and Leukefeld, C. (2007) Increasing prevalence of prescription opiate misuse over time among rural probationers. *Journal of Opioid Management*, 3: 107–111.
- Herink, B. (2007) *Drinkketen maken meer kapot dan ons lief is ? Een onderzoek naar de effecten van drinkketen op de openbare orde en veiligheid in de regio Twente*. Twente: Masterscriptie Public Safety Governance, Universiteit Twente
- Hodge, D.R., Cardenas, P., & Montoya, H. (2001) Substance use: spirituality and religious participation as protective factors among rural youths. *Social Work Research*, 25(3) : 153-161.
- Hofman, W.Z. (2003). *De zelfkant van het Veen*. Een onderzoek naar de modernisering van Westerhaar/Vriezenveensewijk in het ontwikkelingsgebied Noordoost/Overijssel van 1952/1962. Doctoraalscriptie Open Universiteit.
- Hosmar, J. (2005) *Uit het leven van Vriezenveense boeren, burgers en buitenlui*. Uitgeverij: Aprilis.
- Hutchison, L. & Blakely, C. (2003). Substance abuse: Trends in rural areas. In L.D. Gamm, L.L. Hutchison, B.B. Dabney & A.M. Dorsey (eds.) *Rural health people 2010: A companion document to Healthy People 2010*: vol.1, pp.223-236.
- Inciardi, J.A. & Cicero, T. J. (2009) Black beauties, gorilla pills, footballs, and hillbilly heroin: some reflections on prescription drug abuse and diversion research over the last past 40 years. *Journal of Drug Issues* 39: 101-114
- IVZ (2013a) *GHB hulpvraag in Nederland. Belangrijke ontwikkelingen van de hulpvraag voor GHB-problematiek in de verslavingszorg 2007-2012*. Houten: IVZ Verslavingszorg.
- IVZ (2013b) *Kerncijfers Verslavingszorg 2012*. Houten: IVZ.
- Jang, S.J., & Johnson, B.R. (2001) Neighborhood disorder, individual religiosity, and adolescent use of illicit drugs: a test of multilevel hypothesis. *Criminology*, 39: 109-143.

- Jones, A.W., Holmgren, A. & Kugelberg, F.C. (2007) Gamma-hydroxybutyrate concentrations in the blood of impaired drivers, users of illicit drugs, and medical examiner cases. *Journal of Analytical Toxicology*, 31: 566-572.
- de Jong, E.B. (2014) *Pakkie erbij? Een kwalitatieve beschrijving van cocaïnegebruik onder jongeren in een dorpse gemeenschap*. Rotterdam: Erasmus Universiteit (masterscriptie).
- Kadernota Integraal Genotsmiddelenbeleid (2011). *Integraal beleid op het gebied van drugs- en alcoholproblematiek in de gemeente Twenterand*.
- Kleemans, E.R., Korf, D.J. & Staring, R. (2008) Mensen van vlees en bloed. Kwalitatief onderzoek in de criminologie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(4): 323-336.
- Korf, D.J. (2006) De normalisering van cannabisgebruik. *Justitiële Verkenningen*, 1: 61-71
- Korf, D.J. (2010) *Coke bij de Vis. Misdaad en moraal*. Amsterdam: Vossiuspers (oratie).
- Korf, D.J., Mann, R. & van Aalderen, H. (1989) *Drugs op het platteland*. Assen: Van Gorcum.
- Korf, D.J., Nabben, T. & Pronk, A. (2012) *Insluiten of heenzenden. Problematische GHB-gebruikers op politiebureaus, in bewaring en in verzekering*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J., Nabben, T., Leenders, F. & Benschop, A. (2002) *GHB: Tussen extase en narcose*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf, D.J. & Nabben, T. (2014) Verward, verdoofd en verslaafd. *Verslaving*, 10(3): 45-55.
- Korf, D.J., Nabben, T., Benschop, A. & Ribbink, K. (2014) Risk factors of gamma-hydroxybutyrate overdosing. *Eur Addict Res*, 20: 66-74.
- Kuiken, A. (2010) GHB bedreigt veiligheid in verkeer. *Trouw* (11 december 2010).
- Lambert, D., Gale A.G. & Hartley, D., (2008) Substance abuse by youth and young adults in rural America. *The Journal of Rural Health*, 24(3): 221-228.
- van der Laan, A.M., et al. (2010). *Trends in de geregistreeerde jeugdcriminaliteit onder 12- tot en met 24-jarigen in de periode 1996-2007. Bevindingen uit de jeugdmonitor Jeugdcriminaliteit 2009*. Den Haag: WODC.
- Mink, M., Moore, C., Johnson, A., Probst, J., & Martin, A. (2005) *Violence and rural teens*. Rockville, MD: South Carolina rural health research center.
- Mulder, J. (2005) *Indrinken op eigen erf: Landelijk veldonderzoek naar jongerenontmoetingsplekken in een semi-particuliere omgeving*. Utrecht: STAP.
- Nabben, T., Koet, S. & Korf, D.J. (2007) *NL-Trendwatch: Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2006-2007*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nabben, T. (2010) *High Amsterdam. Ritme, roes en regels in het uitgaansleven*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Nap, J. (2012) *Vragen naar goed politiewerk: belangstellend ontwikkelen van de alledaagse praktijk*. Politieacademie. Boom Lemma Uitgevers.
- NDM (2014) *Nationale Drugs Monitor 2013/2014*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Németh, Z., Kun, B. & Demetrovics, Z. (2010) The involvement of GHB (Gamma-hydroxybutyrate) in reported sexual assaults; a systematic review. *Journal of Psychopharmacology*, 24(9): 1281-1287.
- Oetting, E.R., Edwards, R.W., Kelly, K. & Beauvais, F. (1997) Risk and protective factors for drug use among rural American youth. In: E.B. Robertson, Z., Sloboda, G.M., Boyd, L. Beatty & N.J. Kozel, (eds.) *Rural substance abuse: State of knowledge and issues(NIDA) Research Monograph*. Rockville, MD: National Institute of Drug Abuse.
- Osgood, D.W., & Chambers, J.M. (2000). Social disorganization outside the metropolis: an analysis of rural youth violence. *Criminology*, 38(1), 81-116
- Pettigrew, J., Miller-Day, M., Krieger, J. & Hecht, M.L. (2012) The rural context of illicit substance offers: A study of Appalachian rural adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 27(4): 523-550.
- Prins, B., Weiland, M. & Van de Tas, I. (2011) *'Stille ramp'. Onderzoek naar de GHB- problematiek in Westerhaar-Vriezenveensewijk*. Enschede: Saxion Hogeschool Enschede.

- Quo *fadis* (2009). *GHB*. Feitenblad genotmiddelen. Nummer 11. Mei 2009. GGD Fryslan, Politie Fryslan en verslavingszorg Noord Nederland.
- Regio Twente/POWI (januari 2014). Twentse arbeidsmarktmonitor.
- Regio Twente/POWI (maart 2013). Twentse arbeidsmarktmonitor.
- Rhew, I.C., Hawkins, J.D. & Oesterle, S. (2011) Drug use and risk among youth in different rural contexts. *Health & Place*, 17: 775-783.
- Rodriguez, N., Katz, C., Webb, V. J., & Schaefer, D. R. (2005) Examining the impact of individual, community, and market factors on methamphetamine use: A tale of two cities. *Journal of Drug Issues*, 35: 665-694.
- van Rooij, A., Schoenmakers, A.M. & Van de Mheen, D. (2011) *Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelengebruik 2009: De kerncijfers*. Rotterdam: IVO.
- Shears, J., Edwardds, R.W., & Stanley, L.R. (2006) School Bonding and Substance Use in Rural Communities. *Social Work Research* 30(1): 6-18.
- Scheer, S.D., Borden, L.M., & Donnemeyer, J.F. (2000) The Relationship Between Family Factors and Adolescent Substance Use in Rural, Suburban, and Urban Settings. *Journal of Child and Family Studies*, 9(1): 105-115.
- Steenbekkers, A. & Vermij, L. (2013) *De Dorpenmonitor. Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Stolte, E. (2009) *GHB*. Stichting Consument en Veiligheid.
- Terpstra, J. (2009) *Wijkagenten en dagelijks werk*. Zeist: Kerckebosch (Politiewetenschap nr. 46).
- Van Gundy, K. (2006) Substance abuse in rural and small town America. *Reports on Rural America* 1 (2), Durham, NH: University of New Hampshire, Carsey Institute.
- Van Hasselt, N., Algra, H. Jonge, M. de, Vermeulen, E., Voorham, L., & Woudstra, S. (2010) *Preventie van schadelijk alcoholgebruik en drugsgebruik onder jongeren*. Utrecht: Trimbos Instituut.
- Visschedijk, M. (2007) *GHB van narcosemiddel tot uitgaansdrugs*. Enschede: politie Twente.
- Vogels, N. & Croes. E. (2012). *Monitor drugsincidenten. Tabellenboek 2011*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Vogels, N. & Croes, E. (2013) *Monitor Drugs Incidenten. Factsheet 2012*. Utrecht: Trimbos instituut.
- Van Hout, M.C. (2011) Differentiated normalization and drug transitions among rural youth in Ireland. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 18(2): 124-131.
- Voorham, L. & Buitenhuis, S. (2012) *Een typering van de GHB-gebruiker en hun bereikbaarheid*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Wells, L.E. & Weisheit, R.A. (2012) Crime and place: proximity and the location of methamphetamine laboratories. *Journal of Drug Issues*, 42(2): 178-196.
- Weisheit, R.A. Falcone, D.N. & Wells, L.E. (2006) *Crime and policing in rural small-town America*. Long Grove: Waveland Press.
- Weisheit, R. A. & Wells, L.E. (2014) A comparison of criminological and public health models: geographic and social diversity associated with methamphetamine laboratory seizures. *American Journal of Criminal Justice*, 39: 1-21.
- Westerbeek, A. (2009) *Drugsproblematiek Twenterand. Veiligheidsplan in het kader van de drugsproblematiek in de gemeente Twenterand*. Politie Twente.
- Wisselink, D.J., Kuijpers, W.G.T. & Mol, A. (2014) *Kerncijfers Verslavingszorg 2013*. Houten: IVZ.
- Zinberg. N.E. (1984) *Drug, set and setting*. New Haven: Yale University Press.